

LIETUVOS RESPUBLIKOS PIRMINĖ JUNGTINIŲ TAUTŲ NEĮGALIŲJŲ TEISIŲ KONVENCIJOS ĮGYVENDINIMO ATASKAITA

IŽANGA

1. Lietuvos Respublikos Vyriausybė teikia pirminę Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos įgyvendinimo ataskaitą. Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencija ir jos Fakultatyvus protokolas (toliau – Konvencija) buvo ratifikuota Lietuvos Respublikos įstatymu dėl Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos ir jos Fakultatyvaus protokolo ratifikavimo (Žin., 2010, Nr. 67-3350), 35 straipsnį.

2. Anksčiau minėto įstatymo 2 straipsnyje įtvirtinta, kad Konvencijos 25 straipsnio a punkte vartojama „seksualinės ir reprodukcinės sveikatos“ sąvoka negali būti interpretuojama kaip įtvirtinanti naujas žmogaus teises ir sukurianti Lietuvai atitinkamus tarptautinius įsipareigojimus. Į šios sąvokos teisinį turinį nepatenka neįgalių asmenų nėštumo nutraukimo ir sterilizacijos bei medicinos procedūrų, galinčių sąlygoti diskriminaciją genetinių požymių pagrindu, rėmimas, skatinimas ar reklamavimas.

3. Ataskaita parengta vadovaujantis Ataskaitos rengimo gairėmis, atsižvelgiant į Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos 35 straipsnio 1 punktą. Šios ataskaitos tikslas – pateikti Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių komitetui išsamią informaciją apie esamą situaciją bei priemones, kurias įgyvendina valstybė, Konvencijos Šalis, neįgaliųjų žmogaus teisių apsaugos srityje.

4. Šią ataskaitą parengė Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos vadovaujama tarpinstitucinė darbo grupė, kurioje dalyvavo Sveikatos apsaugos ministerijos, Teisingumo ministerijos, Informacinės visuomenės plėtros komiteto prie Susisiekimo ministerijos, Švietimo ir mokslo ministerijos, Kultūros ministerijos, Vidaus reikalų ministerijos, Užsienio reikalų ministerijos, Aplinkos ministerijos, Kūno kultūros ir sporto departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Susisiekimo ministerijos atstovai. Ataskaitos projektas taip pat derinamas su kitomis valstybės institucijomis – Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, Lietuvos Respublikos vyriausiąja rinkimų komisija, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos departamentais. Ataskaitos projektas buvo derinamas su neįgaliųjų organizacijomis, į kurių pastabas pagal galimybes atsižvelgta.

5. Lietuva yra prisijungusi prie pagrindinių Jungtinių Tautų ir Europos Tarybos žmogaus teisių apsaugos sutarčių, reguliariai teikia pranešimus dėl jų įgyvendinimo bei vykdo atitinkamų tarptautinių institucijų sprendimus. Taip pat Lietuva, 2004 metais tapusi Europos Sąjungos nare, įgyvendina ES teisės aktus.

I. BENDROSIOS KONVENCIJOS NUOSTATOS (1–4 STRAIPSNIAD)

6. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje (toliau – Konstitucija) (Žin., 1992, Nr. 33-1014) įtvirtintos pagrindinės žmogaus teisės ir laisvės. Čia išdėstytos nuostatos atitinka tarptautinių dokumentų reikalavimus, nustatančius būtinybę saugoti ir gerbti žmogų, jo garbę ir orumą bei apsaugoti nuo bet kokios diskriminacijos. Konstitucijos 29 straipsnis skelbia, jog draudžiama varžyti teises ar teikti privilegijas žmogui dėl jo lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų. Nors apsauga nuo teisių suvaržymo ir diskriminavimo konkrečiai negalios pagrindu nėra nurodyta Konstitucijoje, jos 6 straipsnyje skelbiama, jog „Konstitucija yra vientisas ir tiesiogiai taikomas aktas“. Taigi kiekvienas savo teises Lietuvos Respublikoje gali ginti, remdamasis Konstitucija. Be to, Konstitucijos 29 straipsnyje skelbiama, kad „įstatymui, teismui ir kitoms valstybės institucijoms ar pareigūnams visi asmenys lygūs“. Daugelyje kitų Lietuvos Respublikos įstatymų, reglamentuojančių įvairius visuomeninius santykius, yra įtvirtintas šis konstitucinis visų asmenų lygybės ir nediskriminavimo principas.

7. Tam, kad Konstitucijoje deklaruotos žmogaus teisės būtų įtvirtintos, 2003 m. priimtas Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymas (Žin., 2003, Nr. 114-5115; 2008, Nr. 76-2998) kuriame apibrėžiamos pagrindinės sąvokos: tiesioginė ir netiesioginė diskriminacija, lygios galimybės, priekabiavimas ir kt. *Diskriminacija* apibrėžiama kaip tiesioginė ir netiesioginė diskriminacija, priekabiavimas, nurodymas diskriminuoti lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, amžiaus, lytinės orientacijos, *negalios*, etninės priklausomybės, religijos pagrindu; *netiesioginė diskriminacija* – veikimas ar neveikimas, teisės norma ar vertinimo kriterijus, akivaizdžiai neutrali sąlyga ar praktika, kurie formaliai yra vienodi, bet juos įgyvendinant ar pritaikant atsiranda ar gali atsirasti faktinis naudojimosi teisėmis apribojimas arba privilegijų, pirmenybės ar pranašumo teikimas visais aukščiau minėtais pagrindais, nebent ši veikimą ar neveikimą, teisės normą ar vertinimo kriterijų, sąlygą ar praktiką pateisina teisėtas tikslas, o šio tikslo siekiama tinkamomis ir būtinomis priemonėmis; *priekabiavimas* – nepageidaujamas elgesys, kai lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, amžiaus, lytinės orientacijos, *negalios*, etninės priklausomybės, religijos pagrindu siekiama įžeisti arba įžeidžiamas asmens orumas ir siekiama sukurti arba sukuriama bauginanti, priešiška, žeminanti ar įžeidžianti aplinka.

8. Pagal Lygių galimybių įstatymą, darbdavys, įgyvendindamas lygias galimybes, privalo imtis *tinkamų priemonių* (angl. *reasonable accomodation*), kad neįgaliesiems būtų sudarytos sąlygos gauti darbą, dirbti, siekti karjeros arba mokytis, įskaitant tinkamą patalpų pritaikymą, jeigu dėl tokių priemonių nebus neproporcingai apsunkinamos darbdavio pareigos. Teisės akte nėra nurodyta, ką reiškia „neproporcingai apsunkinamos darbdavio pareigos“.

9. Pagrindinės su *negalia* susijusios sąvokos įtvirtintos Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo (Žin., 1991, Nr.36-969; 2004, Nr. 83-2983) 2 straipsnyje:

Neįgalusis – asmuo, kuriam šio Įstatymo nustatyta tvarka pripažintas neįgalumo lygis arba mažesnis negu 55 procentų darbingumo lygis ir (ar) nustatyta specialiųjų poreikių tenkinimo reikmė.

Neįgalumas – dėl asmens kūno sandaros ir funkcijų sutrikimo bei nepalankių aplinkos veiksnių sąveikos atsiradęs ilgalaikis sveikatos pablogėjimas, dalyvavimo visuomenės gyvenime ir veiklos galimybių sumažėjimas.

Darbingumo lygis – asmens pajėgumas įgyvendinti anksčiau įgytą profesinę kompetenciją ar įgyti naują profesinę kompetenciją arba atlikti mažesnės profesinės kompetencijos reikalaujančius darbus.

Specialusis poreikis – specialiosios pagalbos reikmė, atsirandanti dėl asmens įgimtų ar įgytų ilgalaikių sveikatos sutrikimų (neįgalumo ar darbingumo netekimo) ir nepalankių aplinkos veiksnių.

10. Neįgalaus žmogaus apibrėžimas pateiktas ir Statybos techninių reikalavimų reglamento STR 2.03.01:2001 „Statiniai ir teritorijos. Reikalavimai žmonių su *negalia* reikmėms“ (Žin., 2001, Nr. 53-1898) 18.16 punkte: *žmonės su negalia* – žmonės, kuriems yra sutrikusios kūno dalių ir organų funkcijos, įskaitant judėjimo, regos, klausos, manipuliavimo sutrikimus, iš dalies ar visiškai apribojančius žmonių galimybę judėti, orientuotis ir naudotis materialiosios aplinkos elementais.

Neįgaliųjų socialinės integracijos sistema

11. Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo 3 straipsnyje įtvirtinti pagrindiniai neįgaliųjų socialinės integracijos organizavimo principai, kurie iš esmės atitinka Konvencijos 3 straipsnyje įtvirtintus principus: lygių teisių – neįgalieji turi tokias pačias teises kaip ir kiti visuomenės nariai; lygių galimybių – neįgaliesiems, kaip ir kitiems visuomenės nariams, sudaromos tokios pat ugdymosi, darbo, laisvalaikio leidimo, dalyvavimo visuomenės, politiniame ir bendruomenės gyvenime galimybės. Tik tais atvejais, kai tokios pat sąlygos ir priemonės yra neveiksmingos, numatomos specialiosios priemonės, gerinančios neįgaliųjų padėtį; diskriminavimo prevencijos – neįgalieji apsaugomi nuo bet kokios diskriminacijos ar išnaudojimo; visapusiško dalyvavimo – visais lygmenimis visi su neįgaliųjų gyvenimu ir veikla susiję klausimai sprendžiami derinant su jais ir (ar)

jų atstovais pagal įstatymą bei atsižvelgiant į jų patirtį; savarankiškumo ir pasirinkimo laisvės užtikrinimo – neįgalieji nuolat skatinami būti savarankiški; prieinamumo – neįgaliesiems sudaromos sąlygos veiklai visose gyvenimo srityse ir galimybė naudotis ištekliais; neįgalumo kompensavimo – neįgalumo pasekmės kompensuojamos neįgaliesiems skirtomis įvairiomis piniginės ir nepiniginės paramos formomis; decentralizacijos – pagalba neįgaliesiems priartinama prie jų gyvenamosios vietos, bendruomenė įtraukiama į socialinę neįgaliųjų reabilitaciją; destigmatizacijos – visuomenė šviečiama siekiant šalinti neigiamas nuostatas ir stereotipus, susijusius su neįgaliaisiais; perimamumo ir lankstumo – visos institucijos veikia darniai teikdamos socialines paslaugas ir ugdydamos neįgaliuosius; skirtingų poreikių tenkinimo – neįgalieji sudaro labai įvairialypę visuomenės grupę, todėl, teikiant paramą, atsižvelgiama į skirtingus neįgaliųjų poreikius.

12. Neįgaliųjų socialinės integracijos sistemą sudaro medicininės, profesinės ir socialinės reabilitacijos paslaugų teikimas, specialiųjų poreikių tenkinimas specialiosios pagalbos priemonėmis, neįgaliųjų užimtumo rėmimas, socialinės paramos teikimas, Valstybinio socialinio draudimo fondo pensijų ir išmokų skyrimas ir mokėjimas, ugdymo paslaugų teikimas, lygių galimybių dalyvauti kultūros, sporto ir kitose visuomenės gyvenimo srityse užtikrinimas. Neįgaliųjų socialinės integracijos sistema finansuojama iš valstybės biudžeto, savivaldybių biudžetų, Valstybinio socialinio draudimo fondo, Privalomojo sveikatos draudimo fondo, Užimtumo fondo, Europos Sąjungos struktūrinių fondų ir kitų teisėtai įgytų lėšų (Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo 5 straipsnis).

13. Pagal Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo 16 straipsnio 2 dalį, pagrindinės neįgaliųjų socialinę integraciją įgyvendinančios institucijos yra:

- Lietuvos Respublikos Vyriausybė arba jos įgaliota institucija. Ji koordinuoja ir įgyvendina neįgaliųjų socialinės integracijos sistemą, tvirtina ilgalaikes valstybines neįgaliųjų socialinės integracijos programas ir strategijas;
- ministerijos, kurios pagal kompetenciją rengia ir teikia Lietuvos Respublikos vyriausybei siūlymus, įstatymų ir kitų teisės aktų projektus dėl neįgaliųjų socialinės integracijos sistemos tobulinimo ir organizuoja neįgaliųjų socialinės integracijos sistemos įgyvendinimą;
- Neįgaliųjų reikalų departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – Neįgaliųjų reikalų departamentas), kuris koordinuoja ir įgyvendina Nacionalinę neįgaliųjų socialinės integracijos programą ir vykdo kitas neįgaliųjų socialinės integracijos politikos įgyvendinimo priemones;
- savivaldybės, kurios rengia ir įgyvendina savivaldybės neįgaliųjų socialinės integracijos programas, atsako už neįgaliųjų specialiųjų poreikių tenkinimą teikiant bendrąsias ir specialiąsias socialines paslaugas, sąlygų neįgaliesiems integruotis į bendruomenę sudarymą, bendradarbiavimą su neįgaliųjų asociacijomis;
- neįgaliųjų asociacijos, kurios atstovauja neįgaliųjų interesams, padeda įgyvendinti neįgaliųjų socialinės integracijos priemones, bendradarbiauja su valstybės ir savivaldybių institucijomis bei įstaigomis, gali gauti šių institucijų ir įstaigų finansinę paramą. Neįgaliųjų asociacijos dalyvauja formuojant ir vykdamas šalies socialinę politiką.

Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba

14. Vadovaudamasi Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo 18 straipsniu, Lietuvoje veikia Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba). Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba yra viešojo administravimo įstaiga, nustatanti neįgalumo lygį asmenims iki 18 metų, darbingumo lygį ir profesinės reabilitacijos paslaugų poreikį asmenims iki 18 metų, kurie yra (buvo) draudžiami valstybiniu socialiniu draudimu, ir asmenims nuo 18 metų iki senatvės pensijos amžiaus bei priimanti sprendimą dėl bendro pirminio specialiųjų poreikių nustatymo asmenims, neatsižvelgiant į jų amžių, neįgalumo ar darbingumo lygį. Įstaigos uždaviniai yra:

- dalyvauti įgyvendinant neįgaliųjų socialinės integracijos politiką;

- organizuoti neįgalumo lygio asmenims iki 18 metų amžiaus, darbingumo lygio asmenims iki 18 metų, kurie yra (buvo) draudžiami valstybiniu socialiniu draudimu, ir asmenims nuo 18 metų iki senatvės pensijos amžiaus, profesinės rehabilitacijos paslaugų poreikio, bendrą pirminį specialiųjų poreikių nustatymą;

- teikti pasiūlymus Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijai dėl teisės aktų, susijusių su neįgalumo lygio, darbingumo lygio, bendru pirminiu specialiųjų poreikių bei profesinės rehabilitacijos poreikio nustatymu, tobulinimo.

(Taip pat žiūrėti Konvencijos ataskaitos 28 straipsnį).

Ginčų komisija

15. Vadovaudamasi Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo 23 straipsniu, Lietuvoje veikia privalomo išankstinio ginčų nagrinėjimo ne teismo tvarka institucija – Ginčų komisija prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – Ginčų komisija). Ginčų komisija yra viešasis juridinis asmuo, kurį steigia, narių skaičių nustato, jo nuostatus bei ginčų nagrinėjimo tvarką tvirtina socialinės apsaugos ir darbo ministras. Ginčų komisijos uždaviniai:

- nagrinėti ir spręsti ginčus tarp asmens, pensiją ar išmoką mokančios institucijos ir Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnybos;

- kaupti, sisteminti ir apibendrinti neįgaliųjų prašymuose keliamas problemas ir, teikiant siūlymus Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai, prisidėti prie neįgaliųjų socialinės integracijos politikos tobulinimo;

- rengti Ginčų komisijos veiklos ataskaitas.

Ginčų komisijos sprendimas įstatymų nustatyta tvarka gali būti skundžiamas teismui.

Bendrieji statistiniai duomenys apie neįgaliuosius

16. 2011 m. Lietuvoje gyveno 264 632 asmenys (apie 8.6 procentai visų Lietuvos gyventojų), gaunantys netekto darbingumo (invalidumo) pensijas ar išmokas, iš jų 48 procentai vyrų ir 52 procentai moterų. Didžiausią dalį neįgaliųjų sudaro asmenys, kuriems nustatytas 30–40 procentų darbingumo lygis, tokių asmenų yra 152 320. Šie asmenys sudaro net 58 procentus viso neįgaliųjų skaičiaus. Pačios sunkiausios negalios, t. y. asmenų, kuriems nustatytas 0–25 procentų darbingumo lygis, buvo 12 procentų viso neįgaliųjų skaičiaus. Neįgaliųjų, kuriems nustatytas 45–55 procentų darbingumo lygis, 2011 metais buvo 63 436, arba 24 procentai bendro neįgaliųjų skaičiaus, neįgalių vaikų iki 18 metų buvo 15 522, arba 6 procentai.

II. INFORMACIJA PAGAL KONVENCIJOS STRAIPSNIUS

5 straipsnis. Lygybė ir nediskriminavimas

17. Nuostatos dėl lygybės ir nediskriminavimo yra įtvirtintos Konstitucijoje (žiūrėti Konvencijos ataskaitos I dalį). Konstitucinės nuostatos detalizuojamos kituose teisės aktuose. Vienas pagrindinių įstatymų, kuriame įtvirtinti lygių galimybių ir nediskriminavimo principai, yra Lygių galimybių įstatymas, kuris draudžia tiesioginę ir netiesioginę diskriminaciją, priekabiavimą, nurodymą diskriminuoti lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, amžiaus, lytinės orientacijos, *negalios*, etninės priklausomybės, religijos pagrindu darbe, valstybės tarnyboje, švietimo įstaigose, mokslo ir studijų institucijose bei vartotojų teisių apsaugos srityje.

18. Lygių galimybių įstatymas nustato pareigą įgyvendinti lygias galimybes šiems subjektams:

1. valstybės ir savivaldybių institucijoms;

2. švietimo įstaigoms, mokslo ir studijų institucijoms (priimant mokyti, studijuoti, vertinant žinias, parenkant mokymo programas ir kita);

3. visų nuosavybės formų darbdaviams (priimant į darbą, nustatant darbo sąlygas, nustatant kvalifikacijos tobulinimo sąlygas, darbo užmokestį ir kita);

4. prekių pardavėjams, gamintojams ar paslaugų teikėjams (įstatyme nustatyta pareiga prekių pardavėjui, gamintojui ar paslaugų teikėjui įgyvendinti lygias galimybes nepriklausomai nuo asmens amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, rasės ar etninės priklausomybės, religijos ar įsitikinimų).

Šis teisės aktas užtikrina Europos Sąjungos teisės aktų, nurodytų įstatymo priede, įgyvendinimą. Priede yra nurodytos 2000 m. birželio 29 d. Tarybos direktyva 2000/43/EB, įgyvendinanti vienodų sąlygų taikymo principą asmenims, nepaisant jų rasės arba etninės priklausomybės, bei 2000 m. lapkričio 27 d. Tarybos direktyva 2000/78/EB, nustatanti vienodų sąlygų taikymo užimtumo ir profesinėje srityje bendruosius pagrindus.

19. Lygių galimybių įstatyme taip pat įtvirtintas konkretus draudimas diskriminuoti, taikomas narystės ar dalyvavimo darbuotojų ir darbdavių organizacijų ar kitų asociacijų, kurių nariai yra atitinkamo amžiaus, lytinės orientacijos, socialinės padėties, *negalios*, rasės ar etninės priklausomybės, religijos, įsitikinimų ar tikėjimo asmenys, veikloje atžvilgiu. Lygių galimybių įstatymo 5 straipsnis nustato, kad valstybės ir savivaldybių institucijos bei įstaigos pagal kompetenciją privalo:

1) užtikrinti, kad visuose teisės aktuose būtų įtvirtintos lygios teisės ir galimybės nepaisant lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, etninės priklausomybės, religijos;

2) rengti, tvirtinti ir įgyvendinti programas ir priemones, skirtas lygioms galimybėms užtikrinti nepaisant lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, etninės priklausomybės, religijos;

3) įstatymų nustatyta tvarka remti religinių bendruomenių, bendrijų ir centrų, viešųjų įstaigų, asociacijų ir labdaros bei paramos fondų programas, kurios padeda įgyvendinti lygias asmenų galimybes lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, etninės priklausomybės, religijos pagrindu.

20. Asmuo, manantis, kad prieš jį buvo padaryti Lygių galimybių įstatyme nurodyti diskriminuojantys veiksmai, turi teisę kreiptis į Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybą. Kreipimasis į lygių galimybių kontrolierių neapriboja galimybės asmeniui ginti savo teises teisme. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba tiria skundus bei pradeda tyrimus savo iniciatyva dėl diskriminacijos negalios pagrindu. Kiekvienas asmuo dėl pažeistų savo teisių ir laisvių gali taip pat savarankiškai kreiptis į teismą.

21. Pabrėžtina, jog, vadovaujantis Lygių galimybių įstatymo 2 straipsnio 7 dalies 5 bei 6 punktais, diskriminacija nėra laikoma:

1) įstatymų nustatytos specialios priemonės sveikatos apsaugos, darbo saugos, užimtumo, darbo rinkos srityje, siekiant sukurti ir taikyti integraciją į darbo aplinką garantuojančias ir skatinančias sąlygas bei galimybes;

2) įstatymų nustatytos specialios laikinosios priemonės, taikomos siekiant užtikrinti lygybę ir užkirsti kelią lygių galimybių pažeidimui lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, etninės priklausomybės, religijos pagrindu.

(Taip pat žiūrėti Konvencijos ataskaitos I dalį).

22. Neįgaliųjų socialinė integracija reglamentuota ir lygių teisių principas įtvirtintas Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatyme. 2004 m. priėmus šį įstatymą (įsigaliojo nuo 2005 m. liepos 1 d.), buvo pereita nuo medicininio prie socialinio neįgalumo modelio: įteisintos naujos sąvokos bei terminai, vietoje senųjų sąvokų „invalidas“, „invalidumas“ įteisintos naujos – „neįgalusis“, „neįgalumas“ (taip pat žiūrėti Konvencijos ataskaitos I dalį). Atsisakyta diskriminacinių nuostatų, kurios pabrėžia neįgalaus žmogaus išskirtinumą, teisiškai įtvirtintos neįgaliųjų lygios teisės ir galimybės visuomenėje. Šio įstatymo tikslas – garantuoti neįgaliųjų lygias teises ir galimybes

visuomenėje, nustatyti neįgaliųjų socialinės integracijos principus, apibrėžti socialinės integracijos sistemą ir jos prielaidas bei sąlygas, neįgaliųjų socialinę integraciją įgyvendinančias institucijas, neįgalumo lygio ir darbingumo lygio nustatymą, profesinės rehabilitacijos paslaugų teikimą, specialiųjų poreikių nustatymą.

(Taip pat žiūrėti Konvencijos ataskaitos 26 ir 28 straipsnius).

23. Viena svarbiausių programų, kurios priemonių įgyvendinimas tiesiogiai prisideda prie neįgaliųjų gyvenimo kokybės gerinimo, yra Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. birželio 7 d. nutarimu Nr. 850 patvirtinta Nacionalinė neįgaliųjų socialinės integracijos 2010-2012 metų programa (Žin., 2002, Nr. 57-2335; 2010, Nr. 29-1345) (toliau – Nacionalinė programa), kurios paskirtis – veiksmingai plėtoti neįgaliųjų socialinės integracijos procesą ir užtikrinti nacionalinių bei tarptautinių teisės aktų, nustatančių neįgaliųjų socialinę integraciją, nuostatų įgyvendinimą. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2010 m. gegužės 17 d. įsakymu Nr. A1-194 yra patvirtintas Nacionalinės neįgaliųjų socialinės integracijos 2010-2012 metų programos įgyvendinimo priemonių planas (Žin., 2010, Nr. 58-2854). Pagrindinis Nacionalinės programos tikslas – siekti sudaryti neįgaliesiems lygias galimybes planuojant jų socialinės integracijos veiksmus, atitinkančius valstybės tarptautinius ir vidaus politikos tikslus bei įsipareigojimus, ir numatant šių veiksmų įgyvendinimo strategiją. Nacionalinės programos strategija apima daugelį visuomenės gyvenimo sričių – visuomenės švietimą, sveikatos priežiūrą, medicininę rehabilitaciją, savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymą, profesinę rehabilitaciją, psichosocialinę rehabilitaciją, socialines paslaugas, švietimą, socialinę apsaugą, užimtumą, kultūrą, sportą, poilsį, šeimyninį gyvenimą. Nacionalinės programos tikslai įgyvendinami tobulinant įstatymus, vykdant valstybines, regionines programas ir priemones, mokant personalą ir keliant jo kvalifikaciją, bendradarbiaujant ir konsultuojantis su neįgaliųjų asociacijomis, kaupiant ir analizuojant statistinę ir kitokią informaciją apie neįgaliuosius, jų problemas, šių problemų sprendimo būdus, organizuojant ir remiant socialinių ir ekonominių tyrimų programas.

24. Nacionalinė programa – tai pagrindinis Konvencijos nuostatas įgyvendinantis dokumentas. Nacionalinės programos priemonės įgyvendina įvairios ministerijos, kitos valstybės institucijos. Į programos rengimo procesą įtraukiamos neįgaliesiems atstovaujanti organizacijos: teikia pasiūlymus dėl priemonių, atsižvelgdamos į negalių įvairovę bei problemines sritis. Informacija apie priemones, įgyvendinamas pagal Nacionalinę programą, bus pateikta prie atitinkamų Konvencijos straipsnių. Nacionalinėje programoje yra numatytos priemonės, kurias įgyvendinant teikiamas finansavimas nevyriausybinėms organizacijoms, veikiančioms neįgaliųjų socialinės integracijos srityje, kurios įgyvendina įvairaus pobūdžio veiklas: socialinės rehabilitacijos paslaugų neįgaliesiems bendruomenėje teikimo, mobilumo ir savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo, periodinių ir informacinių leidinių neįgaliesiems leidybos ir platinimo bei neįgaliųjų asociacijų veiklos rėmimo. Nevyriausybinės organizacijos gali gauti finansavimą, teikdamos planuojamų įgyvendinti veiklų projektus. 2011 m. neįgaliųjų nevyriausybinėms organizacijoms šioms veikloms finansuoti buvo panaudota 18334,1 tūkst. Lt. Konvencijos ataskaitoje pagal straipsnius bus pateikta išsamesnė informacija apie minėtų veiklų įgyvendinimą, tikslus, finansavimą ir pan.

8 straipsnis. Visuomenės švietimas

25. Šio straipsnio nuostatas atitinka Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. balandžio 15 d. nutarimu Nr. 317 patvirtintos Nacionalinės antidiskriminacinės 2009–2011 metų programos (Žin., 2009, Nr. 49-1964) (toliau – Antidiskriminacinė programa) įgyvendinimo priemonės. Antidiskriminacinės programos paskirtis – ugdyti pagarbą žmogui, užtikrinti teisės aktų, nustatančių nediskriminavimo ir lygių galimybių principą, nuostatų įgyvendinimą, didinti teisinį sąmoningumą, tarpusavio supratimą ir toleranciją lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, amžiaus, lytinės orientacijos, *negalios*, etninės priklausomybės, religijos pagrindu, informuoti visuomenę apie diskriminacijos apraiškas Lietuvoje ir jos neigiamą poveikį tam

tikrų visuomenės grupių galimybėms lygiomis sąlygomis aktyviai dalyvauti visuomenės veikloje, lygių teisių gynimo priemonės. Įgyvendinant Antidiskriminacinę programą siekiama užtikrinti, kad būtų įgyvendintos Konstitucijos 29 straipsnio nuostatos, įtvirtinančios asmenų lygybę ir draudimą varžyti žmogaus teises ir teikti jam privilegijas lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų pagrindu, kompleksiskai tirti diskriminacijos apraiškas ir priežastis visose visuomenės gyvenimo srityse, ugdyti pagarbą žmogui, teisinį visuomenės sąmoningumą, tarpusavio supratimą, toleranciją lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, etninės priklausomybės, religijos pagrindu, sudaryti palankesnes nevalstybinių organizacijų, ginančių žmogaus teises, veiklos sąlygas.

26. Šalies ekonominė krizė pakoregavo minėtos programos priemonių įgyvendinimą – per 2009–2010 metus buvo įgyvendinamos švietėjiškos priemonės, kurios nereikalavo papildomų lėšų iš priemonių vykdytojų. Įgyvendinant Antidiskriminacinę programą 2009–2010 m. dalyvavo Socialinės apsaugos ir darbo, Švietimo ir mokslo, Teisingumo, Kultūros, Vidaus reikalų ministerijos, Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, Generalinė prokuratūra. Įgyvendinant minėtą Antidiskriminacinę programą 2009–2010 metais buvo organizuoti mokymai įvairių institucijų darbuotojams, valstybės tarnautojams, policijos pareigūnams, teisėjams lygių galimybių ir nediskriminavimo klausimais, vyko diskusijos su nevyriausybinėmis organizacijomis, dirbančiomis žmogaus teisių gynimo srityje, buvo vykdoma reklaminė kampanija apie daugialypę diskriminaciją, parengta neformaliojo suaugusiųjų švietimo programa, skirta tikslinėms grupėms, tolerancijos ir pagarbos žmogui klausimais. Oficialiuose leidiniuose reguliariai skelbiami statistiniai duomenys apie nusikalstamas veiklas, padarytas siekiant išreikšti neapykantą dėl rasės, tautybės, religijos, kalbos, seksualinės orientacijos. Išanalizuota esama neteisėtos informacijos internete kontrolės sistema, išvados ir pasiūlymai pateikti Lietuvos Respublikos Vyriausybei. Buvo organizuojami toleranciją ir kitų kultūrų pažinimą skatinantys renginiai. 2011 m. įvykdyta priemonė „Iš dalies finansuoti nevalstybinių organizacijų, ginančių žmogaus teises, veiklą“ – suorganizuotas konkursas nevalstybinėms organizacijoms, dirbančioms žmogaus teisių gynimo srityje. Konkurse galėjo teikti paraiškas ir organizacijos, dirbančios neįgaliųjų žmogaus teisių srityje.

27. Siekiant užtikrinti Antidiskriminacinės programos tęstinumą, 2011 m. lapkričio 2 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 1281 patvirtintas „Nediskriminavimo skatinimo 2012–2014 metų tarpinstitucinis veiklos planas“ (Žin., 2011, Nr. 134-6362) (toliau – Planas), kurio paskirtis – užtikrinti švietėjiškų nediskriminavimo skatinimo ir lygių galimybių priemonių vykdymą bei didinti teisinį sąmoningumą, tarpusavio supratimą ir toleranciją lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, amžiaus, lytinės orientacijos, *negalios*, etninės priklausomybės, religijos pagrindu, informuoti visuomenę apie diskriminacijos apraiškas Lietuvoje ir jos neigiamą poveikį tam tikrų visuomenės grupių galimybėms lygiomis sąlygomis aktyviai dalyvauti visuomenės veikloje. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija koordinuoja Plano įgyvendinimą, kitos institucijos pagal kompetenciją įgyvendina patvirtintas priemones. Pagal šį Planą numatyta kiekvienais metais organizuoti seminarus nediskriminavimo dėl negalios klausimais asmenims, dirbantiems visuomenės informavimo srityje.

28. Įgyvendinant Nacionalinę programą, vykdoma priemonė – finansuoti periodinių ir informacinių leidinių neįgaliesiems leidybą ir platinimą vadovaujantis Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2010 m. spalio 19 d. įsakymu Nr. A1-491 patvirtintu Periodinių ir informacinių leidinių neįgaliesiems leidybos ir platinimo finansavimo tvarkos aprašu (Žin., 2010, Nr. 126-6477). Projektų finansavimo tikslas – remti neįgaliųjų socialiniam švietimui ir informavimui svarbių leidinių leidybą. Pagal minėtą aprašą gali būti finansuojama leidinių, susijusių su neįgaliųjų socialine integracija ir lygių galimybių neįgaliesiems sudarymu, leidyba:

- periodinių leidinių, kurių turinys gali apimti ugdymą, sveikatą, švietimą, mokslą, socialinę apsaugą, kultūrą, sportą, aplinkos prieinamumą, užimtumą, profesinį rengimą, profesinę reabilitaciją, įdarbinimą, laisvalaikį);

- informacinių leidinių, kuriuose gali būti spausdinamas moksliskai patvirtintų neįgaliųjų socialinei integracijai, lygioms galimybėms sudaryti ir socialinei atskirčiai mažinti skirtų metodikų išsamus aprašymas, valstybės institucijų patvirtintų metodikų pristatymas bei negalios prevencijai propaguoti, visuomenei informuoti skirtos temos.

2011 m. įgyvendinant priemonę, buvo leidžiami ir platinami periodiniai leidiniai, skirti asmenims, turintiems fizinę negalią, akliesiems, kurtiesiems, sutrikusio intelekto, psichikos negalią turintiems asmenims, sergantiesiems artritu, diabetu, nefrologiniams ligoniams, jų šeimos nariams, specialistams. Konkurso būdu buvo atrinkta 11 projektų, kuriuos įgyvendino 7 neįgaliųjų asociacijos ir 4 viešosios įstaigos. Projektams įgyvendinti panaudota 881,3 tūkst. litų suma.

29. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2010 m. birželio 22 d. įsakymu Nr. A1-287 patvirtintu Neįgaliųjų asociacijų veiklos rėmimo projektų finansavimo tvarkos aprašu (Žin., 2010, Nr. 75-3841), finansuojami neįgaliųjų asociacijų veiklos rėmimo projektai. Neįgaliųjų asociacijų veiklos rėmimo projektų finansavimo tikslas – mažinti neįgaliųjų socialinę atskirtį ir gerinti neįgaliųjų socialinę integraciją, atstovaujant neįgaliųjų teisėms ir jas ginant, telkiant neįgaliuosius bendroms veikloms, didinančioms jų savarankiškumą, ugdančioms neįgaliųjų gebėjimus, skatinančioms neįgaliuosius gyventi bendruomenėje. Projektų paraiškas gali teikti skėtinės neįgaliųjų asociacijos, vienijančios neįgaliuosius ar neįgaliųjų asociacijas, įgyvendinančios nuolatinio pobūdžio veiklas ir teikiančios paslaugas neįgaliesiems ne mažiau kaip pusėje savivaldybių arba ne mažiau kaip pusėje apskričių.

30. Įgyvendinant Neįgaliųjų asociacijų veiklos rėmimo projektus, remiamos pagal negalios pobūdį neįgaliųjų teisių gynimo (atstovavimas, konferencijos, seminarai, mokymai, renginiai, tarptautinis bendradarbiavimas), specialistų kvalifikacijos tobulinimo (tiesiogiai bendruomenėje su neįgaliaisiais dirbančių specialistų kvalifikacijos tobulinimas, asociacijos darbuotojų vadybos įgūdžių lavinimas), neįgaliųjų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo mokymuose, seminaruose, stovyklose, aktyvaus poilsio, kultūros ir sporto renginių neįgaliesiems organizavimo, naujai statomų ir rekonstruojamų objektų priežiūros (dalyvavimas tikrinant neįgaliesiems žmonėms svarbių statinių projektus, statybos užbaigimo procedūros metu tikrinant neįgaliesiems žmonėms svarbių statinių atitiktį projekto sprendiniams) veiklos. Siekdamos informuoti visuomenę, neįgaliųjų organizacijos rengia konferencijas, seminarus, apskritojo stalo diskusijas neįgaliųjų teisių, sveikatos priežiūros, neįgaliųjų visuomeninio judėjimo, informacijos prieinamumo ir kt. klausimais. 2011 metais, įgyvendinant Neįgaliųjų asociacijų veiklos rėmimo projektus, organizuota 13 konferencijų (kurčiųjų socialinių poreikių ir jų tenkinimo, aplinkos pritaikymo neįgaliesiems, neįgaliųjų teisių konvencijos įgyvendinimo, psichologinės pagalbos neįgaliųjų šeimų nariams, sveikatos priežiūros ir kt. klausimais). Taip pat organizuoti 32 seminarai, mokymai (darbo su neįgaliaisiais ir jų šeimos nariais, visuomenės švietimo negalios klausimais ir kt.), 78 renginiai (susitikimai, apskritojo stalo diskusijos ir kt.) neįgaliųjų teisių gynimo, bendradarbiavimo su savivaldybėmis, organų donorystės propagavimo, aplinkos pritaikymo neįgaliesiems, neįgaliųjų sporto populiarinimo ir kt. tematika. 2011 metais neįgaliųjų asociacijų veiklos rėmimo projektams įgyvendinti panaudota 4,1 mln. Lt valstybės biudžeto lėšų.

31. Šio Konvencijos straipsnio nuostatą šviesti visuomenę taip pat ir šeimos lygmeniu atitinka Švietimo ir mokslo ministerijos interneto svetainėje skelbiami ir žiniasklaidai platinami pranešimai spaudai, pateikiama daug įvairios informacijos šeimoms, pedagogams, švietimo pagalbos specialistams dėl specialiųjų poreikių turinčių vaikų ugdymo (www.smm.lt). 2011 m. išplėsta portalui www.ikimokyklinis.lt teikiamų straipsnių tematika. Portalo turinys nuolat atnaujinamas, teikiamos konsultacijos portalo lankytojams bei tiksliniams naudotojams. Neįgalius vaikus ugdančios tėvai turi puikią galimybę gauti juos dominančios informacijos.

32. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2011 m. kovo 1 d. įsakymu Nr. V-350 patvirtinta Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo plėtros 2011–2013 metų programa (Žin., 2011, Nr. 30-1421), kurioje viena numatytų priemonių – inicijuoti universalių daugiafunkcinių centrų steigimą. Universalus daugiafunkcinis centras – švietimo, kultūros ir socialines paslaugas vaikams bei vietos bendruomenei teikianti įstaiga, kurios veikla gali būti: ikimokyklinis, priešmokyklinis ir neformalusis vaikų švietimas, vaikų priežiūra dieną, neformalusis suaugusiųjų švietimas, švietimo pagalba, specialusis ugdymas, nuotolinis mokymas pagal formaliojo ir neformaliojo ugdymo programas ar jų modulius, pramoginė, sociokultūrinė, meninė vaikų ir suaugusiųjų veikla ir panašiai.

33. Kita priemonė – vykdyti tikslines edukacines programas, skirtas ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaikus auginančioms šeimoms, taip didinti šeimų atsakomybę ir kompetenciją ugdant vaikus (taip pat ir neįgalius). Vaikų nuo gimimo iki privalomojo mokymo pradžios gyvenimo ir ugdymo sąlygų gerinimo modelio apraše, patvirtintame Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. lapkričio 11 d. nutarimu Nr. 1509 (Žin., 2009, Nr. 138-6073), numatytas tėvų, šeimų konsultavimas ir švietimas. Projekte „Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo plėtra“ numatyta konkurso būdu finansuoti savivaldybių projektus kompleksinei pagalbai tobulinti (ypač atkreipiant dėmesį į pagalbos neįgalius vaikus auginančioms šeimoms organizavimo gerinimą).

9 straipsnis. Prieinamumas

34. Neįgaliųjų socialinės integracijos 11 straipsnyje nustatyta, kad reikalavimai dėl neįgaliesiems fiziškai tinkamos aplinkos visose gyvenimo srityse įgyvendinami atliekant teritorijų planavimą ir statinių projektavimą bei viešosios paskirties pastatų, būsto ir jo aplinkos, viešojo transporto objektų, skirtų keleiviams aptarnauti, ir jų infrastruktūros, informacinės aplinkos pritaikymą neįgaliųjų specialiesiems poreikiams. Už objektų pritaikymą neįgaliųjų specialiesiems poreikiams atsako savivaldybių institucijos ir nurodytų objektų savininkai, naudotojai. Už aplinkos pritaikymo neįgaliųjų specialiesiems poreikiams statybos normatyvinių techninių dokumentų parengimą atsako Aplinkos ministerija.

Pastatų pritaikymas neįgaliųjų specialiesiems poreikiams

35. Lietuvos Respublikos statybos įstatymo (Žin., 1996, Nr. 32-788; 2001, Nr. 101-3597) 6 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad, projektuojant, statant, rekonstruojant ar kapitališkai remontuojant pastatus (išskyrus atnaujinamus (modernizuojamus) daugiabučius namus) ir inžinerinius statinius, būtina juos pritaikyti specialiesiems neįgaliųjų poreikiams vadovaujantis Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymu.

36. Įgyvendinant Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo nuostatą, 2001 m. birželio 14 d. aplinkos ministro įsakymu Nr. 317 patvirtintas Statybos techninis reglamentas STR 2.03.01:2001 „Statiniai ir teritorijos. Reikalavimai žmonių su negalia reikmėms“ (Žin., 2001, Nr. 53-1898). Reglamentas nustato privalomuosius miestų, miestelių ir kaimų teritorijų, pavienių sklypų bei jų įrangos elementų, viešųjų, gyvenamųjų bei kitų pastatų, jų interjero bei įrangos elementų reikalavimus, pritaikant juos neįgaliesiems. Šis reglamentas privalomas visiems statybos dalyviams, juridiniams ir fiziniams asmenims bei įmonėms, neturinčioms juridinio asmens teisių, kurių veiklą reglamentuoja Statybos įstatymas, taip pat statybos valstybinį reguliavimą vykdančioms valstybės ir savivaldos institucijoms.

37. Neįgaliesiems svarbių statinių, išskyrus atnaujinamų (modernizuojamų) pastatų, projektus, vadovaudamasis statybos techninio reglamento STR 1.07.01:2010 „Statybą leidžiantys dokumentai“, patvirtinto Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2010 m. rugsėjo 27 d. įsakymu Nr.

D1-826 (Žin., 2010, nr. 116-5944), 9 priedo 8 punkto nuostatomis, tikrina Neįgaliųjų reikalų departamentas.

38. Statybos užbaigimo komisiją, vadovaudamasis statybos techninio reglamento STR 1.11.01:2010 „Statybos užbaigimas“, patvirtinto Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2010 m. rugsėjo 28 d. įsakymu Nr. D1-828 (Žin., 2010, Nr. 116-5947), 9 punkto nuostata, tvarkomaisiais dokumentais sudaro, keičia jos sudėtį ar panaikina Valstybinės teritorijų planavimo ir statybos inspekcijos prie Aplinkos ministerijos viršininkas ar jo įgalioti Inspekcijos padalinių vadovai. Statybos užbaigimo komisijoje, vadovaudamasis Reglamento 1 priedo 10 punkto nuostata, dalyvauja Neįgaliųjų reikalų departamento atstovas ar įgaliotas atstovas, kuris tikrina neįgaliesiems svarbių statinių, išskyrus atnaujinamus (modernizuojamus) pastatus, atitiktį projekto sprendiniams, įgyvendinantiems reikalavimus, atitinkančius neįgaliųjų poreikius. Tikrinti Neįgaliųjų reikalų departamentas yra įgaliojęs Lietuvos žmonių su negalia aplinkos pritaikymo asociaciją. Šiai veiklai 2011 metais buvo skirta 348,5 tūkst. Lt valstybės biudžeto lėšų. Statybos užbaigimo komisija, surašydama statybos užbaigimo aktą, patvirtina, kad statinys pastatytas, rekonstruotas ar daugiabutis namas, ar visuomeninės paskirties pastatas atnaujintas (modernizuotas) pagal statinio projekto sprendinius.

39. Statybos techninio reglamento STR 1.05.06:2010 „Statinio projektavimas“, patvirtinto Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2004 m. gruodžio 30 d. įsakymu Nr. D1-708 (Žin., 2005, Nr. 4-80; 2010, Nr. 115-5902), 27 punkte nustatyta, kad, atsižvelgiant į statinio paskirtį, statybos rūšį, turi būti parengtos visos būtinos tam statiniui pastatyti ir naudoti projekto dalys, kurių sprendiniai įgyvendintų esminius statinio, statinio architektūros, aplinkos, kraštovaizdžio, nekilnojamųjų kultūros paveldo vertybių ir kitos apsaugos (saugos), trečiųjų asmenų interesų apsaugos, neįgaliųjų socialinės integracijos ir paskirties reikalavimus. Šio reglamento 1 ir 2 priedo pirmuose punktuose nustatyta, kad projekto vadovas, projekto dalies vadovas, atstovaudamas statytojo interesams ir nepažeisdamas projektuotojo interesų, privalo užtikrinti, kad projekto ir jo dalies sprendiniai atitiktų įstatymų, kitų teisės aktų, projekto rengimo dokumentų, normatyvinių statybos techninių, normatyvinių statinio saugos ir paskirties dokumentų reikalavimus, nepažeistų valstybės, neįgaliųjų integracijos, visuomenės ir trečiųjų asmenų interesų. Šio reglamento 8 priede nustatyta, kad techninio projekto bendrosios dalies viena iš sudedamųjų dalių turi būti aplinkos ir statinių pritaikymo neįgaliesiems sprendinių aprašymas. Architektūrinėje dalyje turi atsispindėti neįgaliųjų specifinių poreikių tenkinimo sprendiniai.

40. Statybos techninio reglamento STR 2.02.09:2005 „Vienbučiai ir dvibučiai gyvenamieji pastatai“, patvirtinto Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2005 m. liepos 1 d. įsakymu Nr. D1-338 (Žin., 2005, Nr. 93-3464), 5 punkte nustatyta, kad projektinius sprendinius, kurių reglamentas nenustato, priima namo projekto rengėjas, vadovaudamasis profesine kvalifikacija ir patirtimi, kartu su statytoju. Jei namo techninėje užduotyje numatyta, kad name gyvens neįgalieji, namui taikomi STR 2.03.01:2001 nustatyti reikalavimai.

41. Statybos techniniame reglamente STR 2.02.01:2004 „Gyvenamieji pastatai“, patvirtintame Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2003 m. gruodžio 24 d. įsakymu Nr. 705 (Žin., 2004, Nr. 23-721), įtvirtinta, kad kiekviename daugiabučiame name turi būti suprojektuoti įvairių dydžių butai neįgaliesiems, sudarantys ne mažiau kaip 5% butų skaičiaus pastate. Daugiabučių gyvenamųjų pastatų visi įėjimai į pastatus, nuožulnos, įėjimo į butus durys bei liftais projektuojami vadovaujantis STR 2.03.01:2001 „Statiniai ir teritorijos. Reikalavimai žmonių su negalia reikmėms“. 201 punkte numatyta, kad daugiabučiame name iki žemiausios lifto sustojimo vietos arba pirmojo aukšto, jei liftais neįrengiami, turi būti įrengtos nuožulnos. Pastato sklype takai turi būti suprojektuoti taip, kad neįgalūs žmonės galėtų laisvai judėti nuo gatvės (kelio) iki pastato, nuo pastato iki jo priklausinių, želdynų, poilsio aikštelių, automobilių saugyklos ar garažo.

42. Statybos techninio reglamento STR 2.06.02:2001 „Tiltai ir tuneliai. Bendrieji reikalavimai“, patvirtinto Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2001 m. birželio 15 d. įsakymu Nr. 319 (Žin., 2001, Nr. 53-1899), 29 punkte nustatyta, kad, projektuojant ir rekonstruojant statinius, būtina atsižvelgti į specifinį neįgalių žmonių eisimą. Būtina įvykdyti statybos techninių reikalavimų reglamento STR 2.03.01:2001 „Statiniai ir teritorijos. Reikalavimai žmonių su negalia reikmėms“ specialiuosius reikalavimus, taikomus statinių įėjimams, praėjimams, laiptams bei nuožulnoms. Reglamento 50 punkte nustatyta, kad užlipti ant tiltų ir įeiti į tunelius įeiti įrengiami laiptai, o vaikiškiems vežimėliams ir dviračiams, taip pat neįgalių žmonių vežimėliams važiuoti – nuožulnos. Įėjimai į tunelius gali būti atviri arba dengti, šaligatviuose arba esamų pastatų pirmuosiuose aukštuose.

43. Statybos techninio reglamento STR 2.06.01:1999 „Miestų, miestelių ir kaimų susisiekimo sistemos“, patvirtinto Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 1999 m. kovo 2 d. įsakymu Nr. 61 (Žin., 1999, Nr. 27-773), IV skyriaus 5.7 punkte nustatyta, kad viadukų, tiltų ir požeminių perėjų pėsčiųjų takai sankryžose turi būti projektuojami atsižvelgiant į statybos techninio reglamento STR 2.03.01:2001 „Statiniai ir teritorijos. Reikalavimai žmonių su negalia reikmėms“ VI skyriaus 2.10 punktą, kuriame nustatyta, kad prie visų viešųjų pastatų ir daugiabučių gyvenamųjų namų turi būti įrengtos vietos neįgaliesiems žmonėms pagal STR 2.03.01:2001 „Statiniai ir teritorijos. Reikalavimai žmonių su negalia reikmėms“ reikalavimus. Reglamento skyriuje „Normatyviniai dokumentai, nustatantys specialiuosius susisiekimo planavimo reikalavimus“ pateikiama nuoroda į STR 2.03.01:2001 „Statiniai ir teritorijos. Reikalavimai žmonių su negalia reikmėms“.

44. Statybos techninio reglamento STR 1.11.01:2010 „Statybos užbaigimas“, patvirtinto Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2010 m. rugsėjo 28 d. įsakymu Nr. D1-828 (Žin., 2010, Nr. 116-5947) 1 priedo 10 punkte nustatyta, kad Neįgaliųjų reikalų departamento atstovas tikrina neįgaliesiems žmonėms svarbių statinių, išskyrus atnaujinamus (modernizuojamus) pastatus, atitiktį projekto sprendiniams, įgyvendinantiems neįgaliųjų reikalavimus.

45. Statybos techninio reglamento STR 1.07.01:2010 „Statybą leidžiantys dokumentai“, patvirtinto Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2010 m. rugsėjo 27 d. įsakymu Nr. D1-826 (Žin., 2010, Nr. 116-5944), 9 priedo 8 punkte nustatyta, kad Neįgaliųjų reikalų departamentas tikrina neįgaliesiems žmonėms svarbių statinių, išskyrus atnaujinamus (modernizuojamus) pastatus, projektus.

46. Dėl netinkamai atliktų darbų taikoma atsakomybė, numatyta Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekse. Sankcijų imasi Valstybinė teritorijų planavimo ir statybos inspekcija prie Aplinkos ministerijos arba teismas. Teisės aktuose nustatytų reikalavimų įgyvendinimą pagal teisės aktais nustatytą kompetenciją kontroliuoja (prižiūri) šios institucijos:

1. Teritorijų planavimo dokumentams rengti reikalingų planavimo sąlygų sąvadų išdavimas - savivaldybių administracijos (pagal Teritorijų planavimo įstatymą).

2. Statybą leidžiančių dokumentų išdavimas pagal patikrintus statinių projektus – savivaldybių administracijos (pagal Statybos įstatymą ir STR 1.07.01:2010 „Statybą leidžiantys dokumentai“).

3. Statybos valstybinės priežiūros vykdymas – Valstybinė teritorijų planavimo ir statybos inspekcija prie Aplinkos ministerijos (pagal Statybos įstatymą).

4. Statinių statybos užbaigimas – Valstybinė teritorijų planavimo ir statybos inspekcija prie Aplinkos ministerijos (pagal Statybos įstatymą ir STR 1.11.01:2010 „Statybos užbaigimas“).

5. Gyvenamųjų namų ir kitų statinių (išskyrus tuos statinius, kurių naudojimo priežiūrą atlieka Susisiekimo ministerija ar jos įgaliotos organizacijos pagal patvirtintus statinių sąrašus) naudojimo priežiūros atlikimas eksploatacijos metu – savivaldybių administracijos (pagal Statybos įstatymą).

Transporto prieinamumas neįgaliesiems

47. Visų transporto rūšių prieinamumą neįgaliesiems reglamentuoja Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo 11 straipsnis, kuris nustato, kad reikalavimai dėl neįgaliesiems fiziškai tinkamos aplinkos visose gyvenimo srityse įgyvendinami atliekant ir viešojo transporto objektų, skirtų keleiviams aptarnauti, ir jų infrastruktūros pritaikymą. Transporto prieinamumą neįgaliesiems taip pat reglamentuoja šie Europos Sąjungos teisės aktai, kurie yra privalomi Lietuvai:

- Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1107/2006 dėl neįgalių asmenų ir ribotos judėsenos asmenų teisių keliaujant oru, kuris nustato skraidinamų neįgalių asmenų ir ribotos judėsenos asmenų apsaugos ir pagalbos jiems teikimo taisykles, kuriomis siekiama apsaugoti tokius asmenis nuo diskriminacijos ir užtikrinti, kad jie gautų pagalbą.

- Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1371/2007 dėl geležinkelių keleivių teisių ir pareigų, kuris tarp visų kitų keleivių teisių nustato ir taisykles dėl geležinkeliais keliaujančių neįgaliųjų ir ribotos judėsenos asmenų apsaugos ir pagalbos jiems.

- 2012 m. įsigaliojęs Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas dėl jūrų ir vidaus vandenių maršrutais vykstančių keleivių teisių.

- 2013 m. įsigalios Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas dėl miesto ir tolimojo susisiekimo autobusų transporto keleivių teisių, kuriuo iš dalies keičiamas Reglamentas (EB) Nr. 2006/2004.

48. Transporto objektų ir infrastruktūros pritaikymas. AB „Lietuvos geležinkeliai“ yra parengusi nediskriminacines prieigos taisykles, taikomas vežant neįgaliuosius ir ribotos judėsenos asmenis Lietuvos geležinkelių transportu. Šių taisyklių tikslas yra suteikti informaciją apie galimybes keliauti geležinkelių transportu skirtingą negalią turintiems žmonėms, jų teises ir pareigas, taip pat traukiniuose esamus ir jiems skirtus patogumus, stočių bei kitų infrastruktūros objektų pritaikymo lygį. Spausdintos taisyklės platinamos „Lietuvos neįgaliųjų forume“, geležinkelių stočių kasose, traukiniuose, o elektroninė versija įdėta bendrovės interneto puslapyje www.litrail.lt. 2009–2010 m. AB „Lietuvos geležinkeliai“ įsigijo ir pradėjo eksploatuoti 3 naujus dviaukščius traukinius EJ575 (dar vienas įsigytas 2008 m.), kurie yra pritaikyti neįgaliųjų poreikiams ir šiuo metu kursuoja maršrutu Vilnius–Kaunas–Vilnius. Traukiniuose neįgaliesiems yra specialiai pritaikytos vietos, tualetai, naujos keleivių informavimo sistemos, žmonėms, turintiems regos negalią, skirti informaciniai užrašai Brailio raštu, įrengtos padedančios žmonėms, judantiems vežimėliais, patogiai užvažiuoti į traukinį techninės priemonės. 2008 m. buvo modernizuoti 4 keleiviniai vagonai, kuriuose yra įrengtos vietos žmonėms, turintiems judėjimo negalią, ir jiems pritaikyti tualetai. AB „Lietuvos geležinkeliai“ 2009–2010 m. įgyvendino projektus, kurie pagerino paslaugų prieinamumą neįgaliesiems žmonėms: 11 stočių buvo įrengti viešieji tualetai, pritaikyti neįgaliesiems, įrengtos nuožulnos, praplatintos durys; geležinkelio muziejaus patalpose Vilniaus keleivių rūmų pastate neįgaliųjų judėjimui pritaikytas specialus liftas; Kauno geležinkelio tunelyje įrengtos plačios aikštelės, kad, esant reikalui, galėtų evakuotis ir žmonės su neįgaliųjų vežimėliais; Klaipėdoje pradėtas eksploatuoti naujai pastatytas pėsčiųjų tiltas per geležinkelį, kuris yra pritaikytas ir neįgaliesiems. AB „Lietuvos geležinkeliai“ 2009 m. pasirašė bendradarbiavimo susitarimą su asociacija „Lietuvos neįgaliųjų forumas“, kuriuo šalys sutarė inicijuoti ir įgyvendinti bendrus su neįgaliųjų ir ribotos judėsenos keleivių aptarnavimo gerinimu ir integracija geležinkelių transporte susijusius projektus. 2010 m. Lietuvos neįgaliųjų forumo atstovai – žmonės, turintys regos, klausos, judėjimo negalias, Lietuvos sutrikusio intelekto žmonių globos bendrijos „Viltis“ administracijos darbuotojai vedė mokymus AB „Lietuvos geležinkeliai“ Keleivių vežimo direkcijos aptarnaujančio personalo darbuotojams apie skirtingas negalios rūšis, jų specifiką, bendravimo ir aptarnavimo ypatumus. Prie Tarptautinio Vilniaus oro uosto įrengta nauja moderni bei saugi traukinių stotelė, talpus liftas. Lifte yra įranga, skirta iškviešti personalą pagalbai neįgaliesiems suteikti. Stotelėje įrengtas mobilus keltuvas, kuris supaprastina neįgalių žmonių įkėlimą ir iškėlimą iš traukinio.

49. Tarptautiniame Vilniaus oro uoste buvo įrengtos trys pagalbos iškvietimo vietos, terminalo prieigose įrengta keleivių, turinčių regos negalią, vedimo sistema (specialūs takai), taip pat

įrengta „SITATEX“ informacinė įranga, kuria perduodama ir gaunama informacija apie riboto judumo žmonių keliavimą oro transportu. Tarptautinis Vilniaus oro uostas 2009 metais įsigijo du specialius kėliklius „Liftkar PT-S 160“, kurie suteikia galimybę įlaipinti ar išlaipinti neįgalius žmones (ar ribotos judėsenos asmenis) į orlaivius oro uosto perono aikštelėse. 2010 metais Vilniaus oro uosto keleivių terminale buvo įrengtas papildomas atvykstančių keleivių įėjimo į terminalą sektorius, kuriame betonine nuožulna neįgalieji be trečiųjų asmenų pagalbos, naudodami judėseną lengvinančias priemones, turi galimybę patekti į bagažo atsiėmimo salę. Tarptautiniame Kauno oro uoste eksploatuojamas naujas keleivių terminalas, kurio infrastruktūra buvo pritaikyta neįgaliesiems – įrengti liftai, eskalatoriai, laukimo salėse esantys suoliukai pritaikyti neįgaliesiems, įrengti atskiri higienos kambariai, nuožulnos, du pagalbos iškvietimo taškai, telefono aparatas, pritaikytas neįgaliųjų poreikiams, taip pat paskirtos ir specialiai pažymėtos vietos automobiliams statyti. Tarptautiniame Palangos oro uoste įrengti pagalbos iškvietimo taškai, su antžeminių paslaugų teikėjais suderinta neįgalių keleivių aptarnavimo schema, persvarstytas ir patobulintas automobilių stovėjimo aikštelių žymėjimas.

50. VĮ Vidaus vandens kelių direkcija 2008 m. pritaikė Kauno keleivinės prieplaukos ir Uostadvario vidaus vandenų uosto krantines neįgaliesiems, t.y. buvo įrengtos pritaikytos automobilių stovėjimo aikštelės bei pastatytos nuožulnos. Naujojoje perkėloje Klaipėdoje įrengtos naujos tualetų patalpos, atitinkančios šiuolaikinius reikalavimus neįgaliesiems. AB „DFDS LISCO“ keltuose yra įrengtos žmonėms su negalia pritaikytos kajutės, kuriose apgyvendinami žmonės su negalia ir juos lydintys asmenys (iki 4 asmenų kajutėje).

51. Viešojo transporto ir infrastruktūros pritaikymą neįgaliesiems vykdo ir savivaldybės. Susisiekimo ministerijos žiniomis, Vilniaus miesto savivaldybėje važinėja 249 žemagrindės transporto priemonės (45 troleibusai ir 204 autobusai), visa informacija apie maršrutus, tvarkaraščius, paslaugas bei nuolaidas neįgaliesiems pateikiama SĮ „Susisiekimo paslaugos“ telefonu, internete bei informacijos centruose. Viešojo transporto stotelėse, kurios įrengtos netoli regėjimo negalia turinčių asmenų organizacijų, tvarkaraščiai pateikiami didesniu šriftu, kai kuriose viešojo transporto priemonėse yra įrengta garso sistema, pranešanti apie maršrutą ir sustojimą stotelėje. Asmenys, turintys 20 % darbingumą ir lydintis asmuo gauna 80 % nuolaidą bilietams, asmenys, turintys 35 % darbingumą, gauna 50 % nuolaidą vienkartiniais ir mėnesio bilietams. Pėsčiųjų perėjose įrengta garso sistema. Neįgaliesiems automobilių statymas Vilniaus mieste yra nemokamas – centrinėje miesto dalyje įrengta apie 100 automobilių statymo vietų neįgaliesiems, pažymėtų specialiais kelio ženklais. Vilniaus miesto savivaldybė suteikia nemokamą automobilio statymo vietą prie neįgalaus asmens namų ir pažymi ją specialiu ženklu.

52. Kauno miesto savivaldybėje keleivius veža 123 žemagrindės transporto priemonės (80 autobusų ir 43 troleibusai). 97 transporto priemonėse yra įrengtos specialios pakeliamos rampos neįgaliesiems, judantiems vežimėliais. Transporto priemonėse įrengtos ir pažymėtos neįgaliojo ženklu vietos neįgaliesiems bei specialios vietos, kuriose yra turėklai ir diržai neįgaliesiems, judantiems vežimėliais. Atsižvelgiant į neįgaliųjų organizacijų prašymus ir pageidavimus, buvo sudaryti maršrutų, kuriais važiuoja tik žemagrindės transporto priemonės, eismo tvarkaraščiai. Taip pat, atsižvelgiant į neįgaliųjų organizacijų prašymus sudaryti sąlygas silpnaregiams ir akliesiems naudotis viešuoju transportu, 40 troleibusų įdiegta išorės garso informavimo sistema. Troleibusų išorėje įrengti garsiakalbiai, kurie, troleibusui priartėjus prie stotelės, laukiantiesiems praneša atvykusio troleibuso maršruto numerį. Visų transporto priemonių viduje teikiama garsinė informacija apie stoteles.

53. Klaipėdos miesto savivaldybėje nuo 2010 m. rugsėjo 1 d. miesto autobusai keičiami tik žemagrindėmis transporto priemonėmis. Visų autobusų viduje sumontuota garsinė įranga, informuojanti apie esamą ir būsimą autobusų sustojimą, o išorėje sumontuotas garsiakalbis, autobuso stotelėse informuojantis apie atvažiavusio autobuso maršrutą. 2011 metais autobusuose pradėta

montuoti LED apšvietimo pagrindu pagrįsta informacinė sistema, ne tik išorėje informuojanti apie maršrutą bei pervažiuojamas gatves, bet ir autobuso viduje rodanti esamą ir būsimas stoteles.

Informacinės aplinkos pritaikymas neįgaliesiems

54. Pagal Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymą, už informacinės aplinkos neįgaliesiems pritaikymo organizavimą atsako Vyriausybės įgaliota institucija (t. y. Informacinės visuomenės plėtros komitetas prie Susisiekimo ministerijos; toliau vadinama – Komitetas). Komitetas yra atsakingas už Nacionalinės neįgaliųjų socialinės integracijos 2010–2012 metų programos įgyvendinimo priemonių plano, patvirtinto Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2010 m. gegužės 17 d. įsakymu Nr. A1-194 (Žin., 2010, Nr. 58-2854) (toliau – Planas) 3 uždavinio 3.15 priemonės įgyvendinimą (Parengti neįgaliesiems pritaikytų interneto tinklalapių kūrimo, testavimo ir įvertinimo metodines rekomendacijas pagal W3 konsorciumo Tinklaviečių turinio prieinamumo gairių 2.0 versiją ir valstybės ir savivaldybių institucijų interneto svetainių atitikties W3 konsorciumo Tinklaviečių turinio prieinamumo gairių 2.0 versijai įvertinimo metodiką): įgyvendinant Plano 3 uždavinio 3.15 priemonės pirmąją dalį bei atsižvelgiant į Europos Komisijos 2008 m. gruodžio 1 d. komunikato „Prieinamos informacinės visuomenės link“ (KOM/2008/0804 galutinis) siūlymą Europos Bendrijos šalims Pasaulinio interneto tinklo konsorciumo (toliau – W3C) parengtus interneto prieinamumo techninius reikalavimus įtraukti į nacionalines taisykles, 2011 metais parengtos ir Komiteto direktoriaus 2011 m. gruodžio 27 d. įsakymu Nr. T-237 patvirtintos Neįgaliesiems pritaikytų interneto tinklalapių kūrimo ir testavimo metodinės rekomendacijos (toliau – Rekomendacijos). Taip pat į lietuvių kalbą išversti W3C techninius reikalavimus WCAG 2.0 sudarantys norminiai dokumentai (standartas). Rekomendacijos ir minėti norminiai dokumentai skelbiami Komiteto interneto svetainėje (www.ivpk.lt). Plano 3 uždavinio 3.15 priemonės pirmajai daliai įvykdyti panaudota 24,2 tūkst. Lt valstybės biudžeto lėšų. Įgyvendinant Plano 3 uždavinio 3.15 priemonės antrąją dalį, 2012 metais bus parengta Interneto svetainių pritaikymo neįgaliesiems įvertinimo metodika.

55. Vadovautis Rekomendacijomis savo interneto svetainės pritaikant neįgaliesiems valstybės ir savivaldybių institucijos ir įstaigos įpareigotos Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. balandžio 18 d. nutarimu Nr. 480 „Dėl Bendrųjų reikalavimų valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų interneto svetainėms aprašo patvirtinimo“ (Žin., 2003, Nr. 38-1739; 2009, Nr.154-6976). Komitetas, vadovaudamasis minėtu nutarimu, kartą per metus atlieka valstybės ir savivaldybių institucijų bei įstaigų interneto svetainių būklės analizę, taip pat ir pritaikymo neįgaliesiems. Šios analizės pagrindu rengia ataskaitą, kurią skelbia Komiteto interneto svetainėje. Tačiau Lietuvos Respublikos teisės aktai nenumato taikyti sankcijų už svetainių nepritaikymą neįgaliesiems.

Prieinamumo nuostatų įtvirtinimas Viešųjų pirkimų įstatyme

56. Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatyme (Žin., 1996, Nr. 84-2000; 2006, Nr.4-102) įtvirtinta galimybė perkančiajai organizacijai nustatyti sąlygas, sudarančias galimybę pirkimuose dalyvauti tik neįgaliųjų socialinėms įmonėms, arba nustatyti, kad tokie pirkimai bus atliekami pagal remiamų asmenų, kurių dauguma yra neįgalieji, įdarbinimo programas. Šiame įstatyme taip pat numatyta, kad techninės specifikacijos, kuriose apibūdinamos perkamų prekių, paslaugų ar darbų savybės, turi būti apibrėžtos taip, kad jose būtų atsižvelgta į neįgaliųjų kriterijus arba į visiems naudotojams tinkamą projektą. Viešųjų pirkimų tarnyba turi teisę patvirtinti techninėms specifikacijoms taikomus reikalavimus, kurie yra privalomi perkančiosioms organizacijoms.

Priemonės, skirtos neįgaliųjų aplinkos prieinamumui gerinti, įgyvendintos pagal Nacionalinę neįgaliųjų socialinės integracijos programą

57. Nacionalinės programos priemonių neįgaliųjų aplinkos prieinamumo gerinimo srityje įgyvendinimo tikslas – mažinti neįgaliųjų socialinę izoliaciją, pritaikyti viešąją, būsto ir informacinę

aplinką jų poreikiams. Įgyvendinant Nacionalinės programos priemonių įgyvendinimo planą 2011 metais, vykdytos šios priemonės:

- Parengtas Neįgaliųjų aptarnavimo viešajame ir privačiajame paslaugų sektoriuose rekomendacijų projektas, skirtas valstybės ir savivaldybių įstaigoms bei įmonėms, viešajame ir privačiame sektoriuose paslaugas teikiantiems asmenims ir įstaigoms, įskaitant gydymo, švietimo, kultūros įstaigas, organizacijas. Šių rekomendacijų tikslas – padėti viešajame ir privačiame paslaugų sektoriuje dirbantiems specialistams pasirengti sutikti, bendrauti ir aptarnauti įvairių negalią turinčius asmenis;

- Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2011 m. gruodžio 28 d. įsakymu Nr. A1-560 patvirtintas Būsto pritaikymo neįgaliesiems finansavimo tvarkos aprašas (Žin., 2012, Nr. 1-18);

- Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2011 m. gruodžio 28 d. nutarimu Nr. 1556 pakeistas Daugiabučių namų atnaujinimo (modernizavimo) programos priedas „Daugiabučių namų atnaujinimo (modernizavimo) projektų specialieji techniniai reikalavimai“ (Žin., Nr. 2012, Nr. 1-1), numatant, kad, projektuojant vieną iš valstybės remiamų daugiabučio namo atnaujinimo (modernizavimo) priemonių – liftų atnaujinimą (modernizavimą) – juos keičiant techniniu energetiniu požiūriu efektyvesniais liftais, turi būti numatytas priėjimo prie lifto pritaikymas neįgaliųjų poreikiams;

- teisės aktų nustatyta tvarka finansuoti žmonių, turinčių fizinę negalią, mobilumo ir savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo projektai;

- teikta informacija internetu (per universalią neįgaliųjų reabilitacijos ir informacijos sistemą) ir specialiuose leidiniuose neįgaliųjų socialinės integracijos klausimais;

- įsigyta titravimo įranga, kuri panaudos sutartimi perduota Lietuvos nacionalinei televizijai.

58. Lietuvoje, atsižvelgiant į Konvencijos nuostatas, imamasi veiksmų dėl universalus dizaino principo propagavimo. Su tuo susijusios priemonės įtrauktos ir į Nacionalinės programos įgyvendinimo priemonių planą. 2011 m. organizuoti mokymai, skleista universalus dizaino idėja, gilinant žinias specialistų, dirbančių aplinkos pritaikymo srityje, apie universalų dizainą ir problemas, kylančias neįgaliesiems dėl nepritaikytos aplinkos. Buvo suorganizuoti 4 mokymai, kuriuose dalyvavo 86 klausytojai. Universalus dizaino idėja pristatyta Lietuvos televizijos laidoje, išspausdinti straipsniai internetiniuose tinklapiuose. Neįgaliųjų reikalų departamento interneto svetainėje sukurta nuoroda ir teikiama informacija apie universalų dizainą. Veiklas, susijusias su universalus dizaino tema, planuojama tęsti ir toliau.

Būsto pritaikymo žmonėms su negalia programa

59. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. birželio 28 d. nutarimu Nr. 638 patvirtinta Būsto pritaikymo žmonėms su negalia 2007–2011 metų programa (Žin., 2006, Nr. 73-2782) (toliau – Programa). Programa siekiama sudaryti sąlygas neįgaliesiems laisviau judėti, aktyviai dalyvauti ugdymo, profesijos įgijimo procese, darbo rinkoje, visuomeniniame gyvenime. Programos tikslas – siekti neįgaliųjų savarankiškumo ir socialinės integracijos tenkinant neįgaliųjų specialiuosius poreikius ir pritaikant neįgaliesiems būstą ir jo aplinką. Įgyvendinant Programą, vykdomi būsto pritaikymo neįgaliesiems darbai, renkama, kaupiama ir skleidžiama informacija apie būsto pritaikymą, administruojama bendra būsto pritaikymo kompiuterinės apskaitos sistema (BPNAS), į Programos įgyvendinimo kontrolę ir priežiūrą įtraukiamos neįgaliųjų asociacijos.

60. Programos atsakingi vykdytojai yra Socialinės apsaugos ir darbo ministerija (atsakinga už būsto pritaikymo teisinės bazės kūrimą), Aplinkos ministerija (atsakinga už būsto pritaikymo neįgaliųjų specialiesiems poreikiams statybos normatyvinių techninių dokumentų parengimą), Neįgaliųjų reikalų departamentas (atsakingas už Programos priemonių finansavimą ir kontrolę), savivaldybės (atsakingos už būstų pritaikymo neįgaliųjų specialiesiems poreikiams organizavimą) ir neįgaliųjų asociacijos (atsakingos už būsto pritaikymo priežiūrą). Programai įgyvendinti skirtos lėšos

pervedamos pagal savivaldybių administracijų pateiktas paraiškas. Iki 2011 m. galiojo socialinės apsaugos ir darbo ministro 2007 m. balandžio 19 d. įsakymu Nr. A1-111 patvirtintas Būsto pritaikymo žmonėms su negalia finansavimo tvarkos aprašas (Žin., 2007, Nr. 47-1822; 2010, Nr. 35-1681), pagal kurį būsto pritaikymo išlaidos dengiamos iš valstybės ir savivaldybės biudžetų dalimis: asmenims, turintiems labai ryškių ir ryškių judėjimo bei apsitarnavimo funkcijų sutrikimų, – 80 procentų iš valstybės biudžeto lėšų ir 20 procentų iš savivaldybės biudžeto lėšų; asmenims, turintiems vidutinių judėjimo bei apsitarnavimo funkcijų sutrikimų, – 50 procentų iš valstybės biudžeto lėšų ir 50 procentų iš savivaldybės biudžeto lėšų. Pagal minėtą tvarkos aprašą būstas pritaikomas neįgaliesiems, turintiems judėjimo ir apsitarnavimo funkcijų sutrikimų. Savivaldybių atsakingi specialistai įvertina būsto pritaikymo poreikį, tai yra, kiek ir kokius darbus reikia atlikti (būsto įėjimo pritaikymas, keltuvų įrengimas, sanitarinių mazgų pritaikymas, vidinių durų platinimas, vandentiekio ir kanalizacijos įrengimas ir taip toliau). Būsto pritaikymo darbus organizuoja savivaldybės arba patys pareiškėjai.

61. Siekiant užtikrinti būsto pritaikymo priemonių įgyvendinimo priežiūrą, kontrolę ir skaidrumą, savivaldybėse sudarytos Būsto pritaikymo žmonėms su negalia komisijos. Komisijos nario ir priežiūros funkcijas atlieka savivaldybės paskirti specialistai, taip pat neįgaliųjų asociacijos atstovas, kurį savivaldybei deleguoja (pasitarę su nevyriausybinėmis organizacijomis) Neįgaliųjų reikalų departamentas.

62. Iš viso per 2007–2011 m. iš Programos lėšų pritaikyti 1402 būstai, iš viso per 2007–2011 m. iš valstybės biudžeto Programos priemonėms įgyvendinti panaudota 21327,7 tūkst. Lt, iš savivaldybių biudžetų – 5826,6 tūkst. Lt.

63. Siekiant užtikrinti Būsto pritaikymo žmonėms su negalia 2007–2011 metų programos tęstinumą, nuo 2012 metų būstas pritaikomas ir toliau pagal socialinės apsaugos ir darbo ministro 2011 m. gruodžio 28 d. įsakymu Nr. A1-560 patvirtintą naują Būsto pritaikymo neįgaliesiems finansavimo tvarkos aprašą (žin., 2012, Nr.1-18). Būsto pritaikymo neįgaliesiems tvarka iš esmės nepasikeitė, lyginant su ta, kuri galiojo iki 2011 metų.

10 straipsnis. Teisė į gyvybę

64. Lietuvos Respublika yra įvairių tarptautinių žmogaus teisių apsaugai skirtų sutarčių, kurių nuostatos įtvirtina teisę į gyvybę, dalyvė. Paminėtina, kad tiek Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, tiek Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas, tiek Europos Sąjungos Pagrindinių teisių chartija įtvirtina teisę į gyvybę. Teisę į gyvybę pagal minėtus tarptautinius dokumentus turi ir neįgalieji. Konstitucijos 19 straipsnyje įtvirtinta viena svarbiausių asmens prigimtinių teisių – teisė į gyvybę. Šiame straipsnyje nurodoma, kad žmogaus teisę į gyvybę saugo įstatymas, taigi žmogaus teisę į gyvybę turi užtikrinti įvairiapusė teisinių priemonių sistema. Lietuva pripažįsta teisę į gyvybę visiems asmenims, tarp jų ir neįgaliesiems – Lietuvoje nėra įstatymų, prieštaraujančių šiai teisei.

65. Lietuvos Respublikos teisės aktai nesuteikia teisės taikyti eutanazijos. Lietuvos Respublikos žmogaus mirties nustatymo ir kritinių būklių įstatymo (Žin., 1997, Nr. 30-712; 2002, Nr. 43-1601) 9 straipsnio 1 dalyje teigiama, kad kritinę būklę nustatęs asmuo privalo nedelsdamas suteikti žmogui pirmąją medicinos pagalbą ir imtis kitų galimų priemonių žmogaus gyvybei išsaugoti. O šio įstatymo 7 straipsnio 3 dalyje teigiama, kad, nustatant smegenų mirtį, neturi teisės dalyvauti chirurgai transplantologai ir kiti asmenys, dėl kokios nors priežasties suinteresuoti mirštančiojo organų bei audinių transplantavimu arba nors kiek susiję su transplantavimu.

66. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (Žin., 2000, Nr. 89-2741) 134 straipsnis numato atsakomybę tam, kas beviltiškai sergančio žmogaus prašymu padėjo jam nusižudyti. Pagal šią normą asmenys baudžiami tais atvejais, jeigu beviltiškai sergančio žmogaus prašymu padeda jam

nusižudyti, tai reiškia – sudaro sąlygas, parūpina reikiamas priemones ar pašalina atitinkamas kliūtis ir pan. Kai asmuo nužudo kitą žmogų, nors jis yra beviltiškai sergantis ir to prašė, tokia nusikalstama veika kvalifikuojama kaip nužudymas.

67. Vadovaujantis Nėštumo nutraukimo tvarka, patvirtinta Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 1994 m. sausio 28 d. įsakymu Nr. 50 (Žin., 1994, Nr.18-299), moters pageidavimu nėštumą nutraukti leidžiama iki 12 nėštumo savaitės, o didesnę nėštumą leidžiama nutraukti tik tais atvejais, kai jis kelia grėsmę moters gyvybei ir sveikatai. Ligų ir būsenų, kurios gali būti grėsmingos nėščios moters ir vaisiaus gyvybei bei sveikatai, sąrašas yra patvirtintas anksčiau minėtu įsakymu. Baudžiamojo kodekso 142 straipsnis numato baudžiamąją atsakomybę už neteisėtą abortą. Pagal šį straipsnį atsako gydytojas, turintis teisę daryti aborto operacijas, padaręs abortą pacientės prašymu, jeigu buvo kontraindikacijų arba tai padaryta ne sveikatos priežiūros įstaigoje, sveikatos priežiūros specialistas, neturintis teisės daryti aborto operacijų, sveikatos priežiūros įstaigoje padaręs abortą pacientės prašymu, ir tas, kas neturėdamas teisės daryti aborto operacijų, nutraukė nėštumą pačios moters prašymu. Jeigu abortas padaromas be nėščiosios sutikimo arba tais atvejais, kai ji dėl savo bejėgiškos būklės negalėjo duoti sutikimo, tokia veika pripažįstama sunkiu sveikatos sutrikdymu ir baudžiama pagal Baudžiamojo kodekso 135 straipsnį.

11 straipsnis. Pavojingos situacijos ir humanitarinės krizės

68. Atsižvelgiant į Konvencijos 11 straipsnio nuostatas, pažymėtina, kad Lietuvoje šiais klausimais žmonės nėra skirstomi į sveikuosius ir(ar) neįgaliuosius – jei kyla pavojus, privaloma padėti visiems vienodai pagal esamą situaciją, t. y. kažkokių specialių priemonių, kurių imamasi neįgaliųjų atžvilgiu, esant pavojingoms situacijoms, nėra. Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymo (Žin., 1998, Nr.115-3230; 2009, Nr. 159-7207) 5 straipsnyje įtvirtinti civilinės saugos sistemos uždaviniai: organizuoti ir palaikyti civilinės saugos sistemos pajėgų parengtį ir reikiamą materialinį ir techninį aprūpinimą; perspėti ir informuoti gyventojus, valstybės ir savivaldybių institucijas ir įstaigas, kitas įstaigas ir ūkio subjektus apie gresiančią ar susidariusią ekstremaliąją situaciją, galimus padarinius, jų šalinimo priemones ir apsaugojimo nuo ekstremaliosios situacijos būdus; organizuoti ir vykdyti įvykių, ekstremaliųjų įvykių ir ekstremaliųjų situacijų likvidavimo ir jų padarinių šalinimo darbus, atlikti gelbėjimo, paieškos ir neatidėliotinus darbus; susidarius įvykiams, ekstremaliesiems įvykiams ir ekstremaliosioms situacijoms, organizuoti ir vykdyti priemones, kuriomis siekiama atkurti valstybės ir savivaldybių institucijoms ir įstaigoms, kitoms įstaigoms, ūkio subjektams ir gyventojams būtiniausias gyvenimo (veiklos) sąlygas.

12 straipsnis. Lygybė prieš įstatymą

69. Kaip minėta Konvencijos ataskaitos I dalyje, Konstitucijos 29 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad prieš įstatymą, teismą ir kitas valstybės institucijas ar pareigūnus visi asmenys lygūs. Ši konstitucinė nuostata yra detalizuojama įstatymuose bei kituose teisės aktuose. Lygių galimybių įstatymo 1 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad šio įstatymo paskirtis – užtikrinti, kad būtų įgyvendintos Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintos žmonių lygios teisės, bei uždrausti bet kokią tiesioginę ir netiesioginę diskriminaciją dėl amžiaus, lytinės orientacijos, *negalios*, rasės ar etninės priklausomybės, religijos ar įsitikinimų. Neįgaliųjų lygių teisių principas taip pat yra įtvirtintas Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatyme – šio įstatymo 3 straipsnio 1 punkte nustatyta, kad neįgalieji turi tokias pačias teises kaip ir kiti visuomenės nariai. Pažymėtina, kad už lygių galimybių, nustatytų Lygių galimybių įstatyme, pažeidimą yra numatyta administracinė atsakomybė (Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso (Žin., 1985, Nr. 1-1) 41⁶ straipsnis).

70. Lietuvoje civilinių santykių subjektas gali būti tik asmuo, kuriam būdingas teisinis subjektiškumas, t. y. asmuo, kuris gali įgyti ir turėti civilinių teisių ir pareigų. Civilinis teisinis

subjektiškumas susideda iš teisnumo ir veiksnumo. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (Žin., 2000, Nr. 74-2262) 2.1 straipsnyje nustatyta, kad galėjimas turėti civilines teises ir pareigas (civilinis teisnumas) pripažįstamas *visiems fiziniams asmenims*, taigi ir neįgaliesiems. Civilinio kodekso 2.5 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta nuostata numato, kad fizinio asmens galėjimas savo veiksmais įgyti civilines teises ir susikurti civilines pareigas (civilinis veiksnumas) atsiranda visiškai, kai asmuo sulaukia pilnametystės, t. y. kai jam sueina aštuoniolika metų. Fizinis asmuo visišką civilinį veiksnumą gali įgyti ir anksčiau (nesuėjus 18 metų) dviem Civiliniame kodekse numatytais atvejais, t. y., pagal Civilinio kodekso 2.5 straipsnio 2 dalį, fizinis asmuo, kuriam įstatymas leidžia sudaryti santuoką anksčiau, nei sueis 18 metų, visišką veiksnumą įgyja nuo santuokos sudarymo momento ir, pagal Civilinio kodekso 2.9 straipsnį, fizinis asmuo, sulaukęs 16 metų, gali būti teismo tvarka pripažintas visiškai veiksnium (emancipuotas).

71. Pagal Civilinio kodekso 2.6 straipsnio 1 dalį, civilinis teisnumas ir veiksnumas niekam negali būti apribojamas kitaip, kaip tik įstatymų numatytais pagrindais ir tvarka. Vienas iš pagrindų riboti asmens civilinį veiksnumą yra numatytas Civilinio kodekso 2.10 straipsnio 1 dalyje, kurioje nustatyta, jog fizinis asmuo, kuris dėl psichinės ligos arba silpnaprotystės negali suprasti savo veiksmų reikšmės ar jų valdyti, gali būti teismo tvarka pripažintas neveiksnium. Atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. liepos mėn. 11 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-370/2008, kuri taip pat pripažįstama teisės šaltiniu, nurodyta, kad psichinės ligos ar proto negalios, dėl kurios asmuo negali suprasti savo veiksmų reikšmės ar jų valdyti, pagal teismo psichiatrijos ekspertizės išvadą *turėjimas* savaime nereiškia teisinio veiksnumo neturėjimo, o CK 2.10 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos psichikos sveikatos priežiūros įstatymo (Žin., 1995, Nr. 53-1290) 4 straipsnio nuostatos negali būti aiškinamos kaip nustatančios, jog visais atvejais, kai yra gydytojo psichiatro išvada, kad asmuo serga psichine liga ar turi proto negalią, dėl kurios negali suprasti savo veiksmų reikšmės ar jų valdyti, teismas pripažįsta jį neveiksnium.

72. Teisinis asmens veiksnumo įvertinimas reiškia asmeniui nustatytų psichikos sutrikimų įvertinimą tuo aspektu, ar jų nulemtas asmens negalėjimas suprasti savo veiksmų reikšmės ir jų valdyti pripažintinas tokiu sunkiu, kad leidžia pagrįstai spręsti, jog asmeniui reikalinga globa, todėl tai pateisintų jo teisių bei laisvių suvaržymą pripažįstant jį neveiksnium. Neveiksnium ir globos reikalingu iš esmės galėtų būti pripažintas tik toks asmuo, kuriam konstatuojami patys sunkiausi ir nuolat egzistuojantys jo psichinės sveikatos sutrikimai, t. y. toks asmuo, kurio psichinė ar proto negalia nuolat ir visiškai apriboja galimybę jam orientuotis, dirbti, integruotis, būti ekonomiškai savarankiškam, pačiam daryti sprendimus ir už juos atsakyti. Bet kuriuo atveju, pripažįstant asmenį dėl anksčiau paminėtų pagrindų visiškai neveiksnium, yra vadovaujama Civilinio kodekso, Civilinio proceso kodekso, kuriame yra įtvirtintos asmens, kurį prašoma pripažinti neveiksnium, procesinės teisės (teisės būti asmeniškai išklaustam, teisės pareikšti nušalinimą bylą nagrinėjančiam teisėjui, teisės duoti paaiškinimus, dėstyti argumentus ir teikti prašymus, teisės išdėstyti savo nuomonę baigiamojoje kalboje), nuostatomis ir Europos žmogaus teisių ir laisvių konvencijos 8 straipsniu, kurio objektas yra asmens psichinės sveikatos apsauga. Šis straipsnis apima ir valstybės nustatomas priemones, užtikrinančias psichikos sutrikimų turinčių ar proto negalios ištiktų asmenų teisių apsaugą teisminiuose procesuose svarstant jų veiksnumo nustatymo klausimus.

73. Pagal Civilinio kodekso 2.10 straipsnį, teismo sprendimu asmeniui, pripažintam neveiksnium, yra nustatoma globa. Pripažinto neveiksnium asmens teises, išskyrus asmeninio pobūdžio teises, kurias gali įgyvendinti tik pats asmuo (pavyzdžiui, teisę sudaryti santuoką, teisę balsuoti ir kt.), nuo teismo sprendimo įsigaliojimo dienos įgyvendina globėjas, kuris veikia neveiksnium pripažinto asmens interesais.

74. Pripažinti ribotai veiksniais asmenys pagal savo suvokimą bei sugebėjimus gali pasinaudoti kai kuriomis savo teisėmis bei laisvėmis ir veikti savo nuožiūra. Pagal Civilinio kodekso 2.11 straipsnį, ribotas fizinių asmenų veiksnumas pripažįstamas tik tais atvejais, jeigu jie

piktnaudžiauja alkoholiniais gėrimais, narkotikais, narkotinėmis ar toksinėmis medžiagomis. Tokiu atveju asmeniui yra nustatoma rūpyba. Negalia (fizinė ar psichinė) nėra numatyta kaip pagrindas pripažinti asmenį ribotai veiksnium. Kartu pažymėtina, jog Civilinio kodekso 3.279 straipsnis numato atvejus, kai veiksnus fizinio asmens, kuris dėl savo sveikatos būklės negali savarankiškai įgyvendinti savo teisių ar atlikti pareigų, prašymu jam gali būti nustatyta rūpyba¹. Šia įstatymu numatyta galimybė gali pasinaudoti asmenys, kurie serga liga, dėl kurios negali reikiamai atlikti pareigų ar užsitikrinti savo teisių įgyvendinimo, arba apskritai pensinio amžiaus asmenys, kuriems dėl sveikatos būklės būtina priežiūra ir slauga.

75. Lietuvoje pripažintą neveiksnium asmenį, jeigu pasveiksta ar jo sveikata labai pagerėja, teismas gali pripažinti veiksnium ir panaikinti jam nustatytą globą. Dėl pripažinimo veiksnium gali kreiptis asmenys, nurodyti Civilinio kodekso 2.10 straipsnio 4 dalyje, t. y. asmens sutuoktinis, tėvai, pilnamečiai vaikai, globos (rūpybos) institucija arba prokuroras, kuris, pagal Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo (Žin., 1994, Nr. 81-1514; 2003, Nr. 42-1919) 19 straipsnį nustatęs asmens, visuomenės, valstybės teisių ir teisėtų interesų pažeidimą, *viešąjį interesą* gina įstatymų nustatytais atvejais ir tvarka pagal asmens, valstybės ar savivaldybių institucijos arba įstaigos pranešimą, pasiūlymą, pareiškimą, skundą arba savo iniciatyva, taip pat ir tais atvejais, kai kitų institucijų pareigūnai, tarnautojai ar jiems prilyginti asmenys, privalantys ginti šį interesą, nesiėmė priemonių pažeidimams pašalinti.

76. 2008 metais buvo sudaryta darbo grupė, kuri turėjo spręsti klausimus ir pateikti teisės aktų projektus dėl neveiksnumo instituto Lietuvoje tobulinimo. Teisės aktų projektais buvo siekiama išplėsti riboto veiksnumo institutą, numatant, kad pripažinti asmenis ribotai veiksniais galima ne tik priklausomybės nuo alkoholio ar narkotinių medžiagų atvejais, taip pat buvo numatyta galimybė apriboti veiksnumą asmenims, turintiems psichikos sutrikimų, bet nesant pakankamo pagrindo pripažinti juos visiškai neveiksniais. Užregistruotais Civilinio kodekso, Civilinio proceso kodekso, Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo pakeitimų projektais taip pat buvo numatyta užtikrinti asmenims, kuriuos prašoma pripažinti neveiksniais, privalomąjį teisinį atstovavimą, pasinaudojant valstybės garantuojamomis teisinės pagalbos galimybėmis, įtvirtinta pareiga kreipiantis dėl asmens pripažinimo neveiksnium pateikti ne tik asmens sveikatos priežiūros įstaigos, bet ir socialinio darbuotojo asmens sugebėjimų savarankiškai spręsti socialines problemas vertinimą, patikslinti kai kurie įstatymuose vartojami terminai, kt. Pateikti Lietuvos Respublikos Seime minėti įstatymų Nr. XIP-958, Nr. XIP-959, Nr. XIP-960 projektai buvo svarstyti Lietuvos Respublikos Seimo Sveikatos reikalų komitete. Jiems iš esmės buvo pritarta. Lietuva, 2010 m. gegužės 27 d. ratifikavusi šią Konvenciją, prisiėmė naujus tarptautinius įsipareigojimus bei prievolę suderinti savo teisinę bazę su Konvencijos nuostatomis. Remiantis tuo, kad neatsižvelgta į naujai priimtus tarptautinius žmogaus teisių apsaugos standartus, minėti Civilinio, Civilinio proceso kodeksų bei Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo pakeitimo projektai gražinti iniciatoriui – Lietuvos Respublikos Vyriausybei – tobulinti, vadovaujantis naujais neįgalių asmenų teisių apsaugos tarptautiniais standartais, kurių Lietuva įsipareigojo laikytis ratifikuodama Konvenciją.

77. Konstitucijos 23 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas bendro pobūdžio asmens nuosavybės neliečiamumo principas. Šio straipsnio 2 dalyje numatyta, kad nuosavybės teises saugo įstatymai, o 3 dalyje įtvirtinta nuostata, kad nuosavybė gali būti paimama tik įstatymo nustatyta tvarka visuomenės poreikiams ir teisingai atlyginama. Analogiška nuostata yra numatyta Civilinio kodekso 4.67 straipsnyje. Šios teisės normos yra taikomos visiems asmenims, neišskiriant ir neįgalių asmenų, vienodai, o toks reguliavimas yra pagrįstas bendra jau minėta konstitucine nuostata, kad prieš

¹ Rūpyba teismo yra nustatoma siekiant apsaugoti ir apginti ribotai veiksnus fizinio asmens teises ir interesus. Paskirtasis rūpintojas neveikia rūpintinio vardu kaip globėjas, o tik padeda šiam įgyvendinti savo teises, t.y. duoda sutikimą ribotai veiksniam asmeniui sudaryti sandorius, kurių šis negali sudaryti savarankiškai, taip pat padeda ribotai veiksniam asmeniui įgyvendinti kitas jo teises ar įvykdyti pareigas bei saugo jo teises ir teisėtus interesus nuo trečiųjų asmenų piktnaudžiavimo.

įstatymą, teismą ir kitas valstybės institucijas ar pareigūnus visi asmenys lygūs. Taigi, vadovaujantis Lietuvos Respublikos teisės aktų nuostatomis, neįgaliesiems yra užtikrintos tokios pačios teisės kaip ir kitiems asmenims nuosavybės teise turėti turtą ar jį paveldėti, tvarkyti savo finansinius reikalus, taip pat yra sudarytos vienodos galimybės su kitais asmenimis gauti banko paskolas, hipotekos ir kitokių formų finansinius kreditus, kaip nurodyta Konvencijos 12 straipsnio 5 dalyje.

13 straipsnis. Teisė į teisingumą

78. Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą. Ši teisė garantuoja, kad kiekvienas suinteresuotas asmuo turi teisę įstatymų nustatyta tvarka kreiptis į teismą, kad būtų apginta pažeista ar ginčijama jo teisė arba įstatymų saugomas interesas.

79. Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas (Žin., 2000, Nr. 30-827; 2005, Nr. 18-572) suteikia asmenims teisę pasinaudoti valstybės garantuojama teisine pagalba, kad šie galėtų tinkamai ginti pažeistas ar ginčijamas savo teises ir įstatymų saugomus interesus. Tokia pagalba teikiama remiantis lygiateisiškumo ir visų asmenų teisių bei įstatymų saugomų interesų apsaugos principais. Todėl kiekvienas asmuo, nepriklausomai nuo jo negalios, turi teisę pasinaudoti kokybiška ir efektyvia valstybės garantuojama teisine pagalba. Pagal šį įstatymą, pirminė teisinė pagalba – tai teisinė informacija, teisinės konsultacijos ir teisinio pobūdžio dokumentų, skirtų valstybės ir savivaldybių institucijoms, rengimas. Pirminė teisinė pagalba yra visiškai nemokama ir teikiama miestų ir rajonų savivaldybėse visiems to prašantiems. Antrinė teisinė pagalba apima dokumentų rengimą, gynybą ir atstovavimą bylose, įskaitant vykdymo procesą, atstovavimą išankstinio ginčo sprendimo ne teisme atveju, jeigu tokią tvarką nustato įstatymai ar teismo sprendimas, taip pat bylinėjimosi išlaidų bylose, išnagrinėtose civilinio proceso tvarka, su bylos nagrinėjimu administracinio proceso tvarka susijusių išlaidų ir su baudžiamojoje byloje pareikšto civilinio ieškinio nagrinėjimu susijusių išlaidų atlyginimą. Esant poreikiui, besikreipiantiems dėl valstybės garantuojamos teisinės pagalbos asmenims, turintiems regos, klausos ar kalbos sutrikimų, sudaromos galimybės užtikrinti paslaugų vertimą į gestų kalbą.

80. Parengtas Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo pakeitimo projektas Nr. XIP-4364, kurio 12 straipsnio 1 dalies 11 punkte nurodyta nauja nuostata, kad „teisę gauti antrinę teisinę pagalbą, neatsižvelgiant į Vyriausybės nustatytus turto ir pajamų lygius teisei pagalbai gauti pagal šį įstatymą, turi asmenys, kuriuos prašoma pripažinti neveiksniais bylose dėl fizinio asmens pripažinimo neveiksniu, taip pat neveiksniais pripažinti asmenys bylose dėl globos“.

81. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (Žin., 2002, Nr. 1341-46) 6 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad teisingumas baudžiamosiose bylose vykdomas vadovaujantis principu, kad prieš įstatymą ir teismą visi asmenys lygūs, nepaisant kilmės, socialinės ir turtinės padėties, tautybės, rasės, lyties, išsilavinimo, kalbos, religinių ar politinių pažiūrų, veiklos rūšies ir pobūdžio, gyvenamosios vietos ir kitų aplinkybių. Draudžiama kam nors teikti privilegijų arba daryti apribojimus dėl kokių nors aplinkybių bei žmogaus asmeninių savybių, socialinės bei turtinės padėties.

82. Taip pat Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo (Žin., 1999, Nr. 13-308; 2000, Nr. 85-2566) 6 straipsnyje nurodoma, kad teisingumą administracinėse bylose vykdo tik teismai, vadovaudamiesi visų asmenų lygybe prieš įstatymą ir teismą, nepaisydami lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, veiklos rūšies ir pobūdžio, gyvenamosios vietos ir kitų aplinkybių. Pažymėtina, kad nei paminėtuose įstatymuose, nei kituose teisės aktuose, reglamentuojančiuose asmens kreipimosi į teismą tvarką, bylų nagrinėjimo,

teismo sprendimų priėmimo bei vykdymo tvarką, nėra nuostatų, kurios galėtų sudaryti prielaidas diskriminuoti neįgalius asmenis.

83. Civilinio proceso kodekso, kuris nustato civilinių, darbo, šeimos, intelektinės nuosavybės, konkurencijos, bankroto, restruktūrizavimo, viešųjų pirkimų bylų ir kitų bylų dėl privatinių teisinių santykių bei ypatingosios teisenos bylų nagrinėjimo ir sprendimų priėmimo bei vykdymo, prašymų dėl užsienio teismų sprendimų ir arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo Lietuvos Respublikoje tvarką, taip pat skundų dėl Lietuvos Respublikos teritorijoje veikiančio arbitražo sprendimų nagrinėjimo tvarką, 6 straipsnis nustato, jog teisingumą civilinėse bylose vykdo tik teismai, vadovaudamiesi asmenų lygybės principu, nepaisydami jų lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, užsiėmimo rūšies ir pobūdžio, kitų aplinkybių. Taigi, neatsižvelgiant į tai, ar asmuo yra neįgalus, ar ne, teisingumą vykdančios teismai pirmiausia vadovaujasi lygybės prieš įstatymą principu ir visiems proceso dalyviams užtikrina vienodą procesinių teisių įgyvendinimą.

84. Pažymėtina, kad, siekiant tinkamai užtikrinti neįgalių asmenų procesines teises, Civilinio proceso kodekse numatytos tam tikros teisinio reguliavimo priemonės, užtikrinančios tinkamų sąlygų sudarymą įgyvendinti savo procesines teises (pavyzdžiui, Civilinio proceso kodekso 192 straipsnis, reglamentuojantis liudytojo apklausos tvarką, nustato, kad, jeigu liudytojas dėl neįgalumo negali atvykti į teismą, jis gali būti teismo apklausiamas savo buvimo vietoje).

85. Taip pat pažymėtina, kad, pagal Civilinio proceso kodekso 663 straipsnį, kuris nustato apribojimus, taikomus išieškant iš fizinio asmens turtą, teismas skolininko ar jo šeimos narių prašymu po to, kai butas ar gyvenamasis namas išieškant sumas, nesumokėtas už sunaudotus energijos išteklius, komunalines ir kitokias paslaugas, yra areštuotas, gali nustatyti, kad nebūtų išieškama iš paskutinio buto, gyvenamojo namo ar jų dalies, būtinų šiems asmenims gyventi. Tai teismas gali nustatyti atsižvelgdamas į vaikų, *neįgaliųjų* ir socialiai remtinų asmenų materialinę padėtį ir interesus.

86. Pagal Baudžiamojo proceso kodekso 53 straipsnio 4 dalį, prokuroro nutarimu ar teismo nutartimi atstovo pagal įstatymą teisėmis procese gali būti leidžiama dalyvauti asmens, kuris nustatyta tvarka nėra pripažintas neveiksnium, tačiau dėl senatvės, *neįgalumo*, ligos ar kitų svarbių priežasčių negali tinkamai pasinaudoti įstatymų suteiktomis teisėmis, šeimos nariui ar artimam giminaičiui, pateikiamam rašytinį ar žodinį prašymą. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 53 straipsnis nustato, kad, nagrinėjant neregijų, kurčių, nebylių ir kitų asmenų, dėl fizinių ar psichinių trūkumų negalinti pasinaudoti savo teise į gynybą, bylas, būtinas gynėjo (advokato) dalyvavimas. Jeigu gynėjo nėra pasikvietęs pats įtariamasis, kaltinamasis ar nuteistasis arba jų pavedimu ar sutikimu nėra pakvietę kiti asmenys, ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras ar teismas privalo pranešti valstybės garantuojamos teisinės pagalbos teikimą organizuojančiai institucijai ar jos nurodytam koordinatoriui apie tai, kad įtariamajam, kaltinamajam ar nuteistajam būtinas gynėjas, ir paskirti šios institucijos parinktą gynėją. Atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo 12 straipsnio 1 punkto nuostatą, kai dalyvauja būtinas gynėjas, valstybės garantuojama teisinė pagalba teikiama nemokamai.

87. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 8 straipsnis nustato, kad lietuvių kalbos nemokantiems baudžiamojo proceso dalyviams užtikrinama teisė daryti pareiškimus, duoti parodymus ir paaiškinimus, paduoti prašymus ir skundus, kalbėti teisme gimtąja kalba arba kita kalba, kurią jie moka. Visais šiais atvejais, taip pat susipažindami su bylos medžiaga, proceso dalyviai turi teisę naudotis vertėjo paslaugomis šio kodekso nustatyta tvarka. Vertėju pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 43 straipsnį taip pat laikomas nebylio ar kurčiojo ženklus suprantantis asmuo, ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro, ikiteisminio tyrimo teisėjo ar teismo pakviestas dalyvauti procese šio kodekso nustatyta tvarka. Proceso išlaidos, skirtos vertėjų

paslaugoms atlyginti, yra apmokamos iš ikiteisminio tyrimo įstaigų, prokuratūros ar teismo lėšų, t. y. asmuo jomis naudojasi nemokamai.

88. Lietuvoje Baudžiamasis kodeksas vienodai saugo tiek sveiko, tiek neįgalaus asmens gyvybę, sveikatą, laisvę, seksualinio apsisprendimo laisvę ar neliečiamumą, garbę ir orumą. Kita vertus, neįgaliesiems asmenims tam tikrais atvejais taikoma padidinta apsauga. Pavyzdžiui, jeigu nusikalstama veika padaryta prieš asmenį, kuris dėl ligos, neįgalumo, senatvės ar kitų priežasčių buvo bejėgiškos būklės, be jo prašymo, tai pripažįstama nusikaltimą kvalifikuojančiu požymiu (pvz., Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 129 straipsnio 2 dalies 2 punktas, 135 straipsnio 2 dalies 2 punktas, 138 straipsnio 2 dalies 2 punktas) arba kaltininko atsakomybę sunkinančia aplinkybe (kitų nusikalstamų veikų atžvilgiu). Baudžiamasis kodeksas numato baudžiamąją atsakomybę už tam tikras veikas, kai kaltininkas nusikalstamus veiksmus atlieka pasinaudodamas nukentėjusio asmens priklausoma ar pažeidžiama padėtimi (pvz., Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 147, 151 str.), kuri gali atsirasti ir dėl nukentėjusio asmens neįgalumo.

89. Lietuvos policijos organizuojamuose mokymuose „Bendravimas su nukentėjusiais“ įtraukta tema ir apie diskriminaciją dėl negalios. 2010 m. buvo organizuota 15 seminarų „Bendravimo su nukentėjusiais ypatumai“, kuriuose dalyvavo 223 policijos pareigūnai. 2011 m. suorganizuotuose 8 seminaruose dalyvavo 110 pareigūnų. 2011 m. Lietuvos policijos mokykla organizavo mokymus „Bendravimas su asmenimis, turinčiais negalią“, kuriuose dalyvavo 171 policijos pareigūnas.

14 straipsnis. Asmens laisvė ir saugumas

90. Konstitucijos 20 straipsnyje bei Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, Lietuvos Respublikoje įsigaliojusios 1995 m. birželio 20 d., 5 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad žmogaus laisvė yra neliečiama. Panaši nuostata yra ir Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 9 straipsnyje bei Europos Sąjungos Pagrindinių teisių chartijos 6 straipsnyje: niekas negali būti savavališkai sulaukytas arba laikomas suimtas, niekam neturi būti atimta laisvė kitaip, kaip tokiais pagrindais ir pagal tokias procedūras, kokias yra nustatęs įstatymas. Minėta konstitucinė nuostata dėl žmogaus laisvės neliečiamumo yra taikoma visiems asmenims, tarp jų ir neįgaliesiems. Lietuvos Respublikos įstatymuose ir kituose teisės aktuose nėra nuostatų, numatančių, kad laisvės atėmimo pagrindu galėtų būti asmens neįgalumas.

91. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso (Žin., 2002, Nr. 73-3084) 6 straipsnyje yra įtvirtintas nuteistųjų lygybės taikant bausmių vykdymo įstatymus principas. Šiame straipsnyje numatyta, kad, taikant bausmių vykdymo įstatymus, vadovaujasi principu, kad visi nuteistieji lygūs, nepaisant jų kilmės, lyties, socialinės ar turtinės padėties, tautybės ar rasės, politinių pažiūrų ir partiškumo, išsilavinimo, kalbos, religinių ar kitokių įsitikinimų, genetinių savybių, *neįgalumo*, seksualinės orientacijos, veiklos rūšies ir pobūdžio, gyvenamosios vietos ir kitų nenumatytų Lietuvos Respublikos įstatymuose aplinkybių. Šis principas yra taikomas vykdant visas bausmių rūšis, taip pat laisvės atėmimo bausmę. Atkreiptinas dėmesys, kad vadovaujantis Bausmių vykdymo kodekso 173 straipsnio 5 dalimi, arešto, terminuoto laisvės atėmimo ir laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės atliekantiems nuteistiems neįgaliesiems sudaromos geresnės gyvenamųjų patalpų ir buities sąlygos ir nustatomos didesnės mitybos normos. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso 182 straipsnio 5 dalis taip pat numato, kad paleidžiamiems iš pataisos įstaigų ir areštinių neįgaliesiems ir pagyvenusiems asmenims jų prašymu turi būti suteikta Lietuvos Respublikos teisės aktuose nustatyta socialinė parama.

92. Civilinio kodekso 2.26 straipsnio 1 dalyje nustatytas bendrojo pobūdžio draudimas riboti veiksnus asmens (kokie asmenys pripažįstami neveiksniais, yra nurodyta Konvencijos ataskaitos 12 straipsnyje) laisvę bet kokiais atvejais ir būdais ar kitaip daryti asmenį priklausomą nuo

kito asmens. Neveiksnūs asmenys, kadangi jiems nustatoma globa (Civilinio kodekso 3.238 straipsnis), prižiūrimi globėjo, todėl jų laisvė ribojama tiek, kiek tai būtina, siekiant užtikrinti tinkamą jų priežiūrą ir aplinkinių bei visuomenės saugumą. Todėl draudžiama nepagrįstai, neprotingai, be pateisinamos priežasties varžyti neveiksnaus asmens laisvę. Civilinio kodekso 2.26 straipsnio 2 ir 3 dalyse numatytos specialiosios normos dėl Civilinio kodekso 2.26 straipsnio 1 dalies. Jose numatyta, kad asmens sveikatos priežiūrai asmens sutikimas nereikalingas, jeigu jo gyvybei gresia pavojus arba būtina jį guldyti į stacionarinę sveikatos priežiūros įstaigą, kad būtų apsaugoti visuomenės interesai. Asmens psichinė būklė gali būti tirama tik jo sutikimu arba teismo leidimu. Sutikimą atlikti neveiksnaus asmens psichinės būklės tyrimą gali duoti jo globėjas arba teismas. Jeigu asmens gyvybei gresia realus pavojus, skubi psichiatrinė medicinos pagalba gali būti suteikta ir be asmens sutikimo. Civilinio kodekso 2.26 straipsnio 4 dalis nustato principines institucionalizacijos nuostatas. Minėtoje Civilinio kodekso 2.26 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad asmuo gali būti paguldytas į psichiatrijos įstaigą tik jo paties sutikimu, taip pat teismo leidimu. Jeigu asmuo serga sunkia psichikos liga ir yra reali grėsmė, kad jis savo veiksmais gali padaryti esminės žalos savo ar aplinkinių sveikatai, ar gyvybei bei turtui, jis gali būti priverstinai hospitalizuotas, bet ne ilgiau kaip dvi paras. Priverstinė hospitalizacija gali būti pratęsta tik įstatymų nustatyta tvarka teismo leidimu. Jeigu asmuo yra neveiksnus, sutikimą priverstinei jo hospitalizacijai, tačiau ne ilgiau kaip dviems paroms, gali duoti asmens globėjas. Neveiksnaus asmens priverstinė hospitalizacija gali būti pratęsta tik įstatymų nustatyta tvarka teismo leidimu.

93. Lietuvos Respublikos psichikos sveikatos priežiūros įstatymo (Žin., 1995, Nr. 53-1290) 28 straipsnyje numatyta, kad pacientas gali būti priverstinai hospitalizuotas ir priverstinai gydomas psichiatrijos įstaigoje ne ilgiau kaip 2 paras be teismo leidimo. Kai pacientas priverstinai hospitalizuojamas, psichiatrijos įstaigos administracija privalo ne vėliau kaip per 2 paras kreiptis į teismą. Teismas, apsvarstęs psichiatrų rekomendacijas, turi teisę priimti sprendimą dėl paciento priverstinio hospitalizavimo ir priverstinio gydymo pratęsimo, bet ne ilgiau kaip 1 mėnesiui nuo priverstinio hospitalizavimo pradžios. Jeigu per 2 paras teismas leidimo neduoda, priverstinis hospitalizavimas ir gydymas turi būti nutraukti.

94. Psichiatrijos įstaigos administracija, vadovaudamasi gydytojo psichiatro rekomendacijomis, turi teisę nutraukti paciento priverstinį hospitalizavimą ir priverstinį gydymą anksčiau. Jeigu paciento priverstinį hospitalizavimą ir gydymą reikia pratęsti, psichiatrijos įstaigos administracija dėl šio pratęsimo privalo kreiptis į teismą. Teismas gali priverstinį paciento hospitalizavimą ir priverstinį gydymą nutraukti arba pratęsti, bet kiekvieną kartą ne daugiau kaip 6 mėnesiams. Tačiau ir šiuo atveju psichiatrijos įstaigos administracija, vadovaudamasi gydančio gydytojo psichiatro rekomendacijomis, paciento priverstinį hospitalizavimą ir priverstinį gydymą turi teisę nutraukti anksčiau. Kai yra sprendžiami sunkiomis psichikos ligomis sergančių pacientų priverstinio hospitalizavimo ir priverstinio gydymo klausimai, psichiatrijos įstaigos administracija privalo kreiptis į savivaldybę dėl antrinės teisinės pagalbos pacientui suteikimo, jei tokiam pacientui neatstovauja jo atstovas, tačiau ši nuostata kol kas vykdoma ne visada arba vykdoma tik formaliai. Šio įstatymo 30 straipsnyje įtvirtinta, kad priverstinai hospitalizuojamas pacientas turi pasirašyti, jog yra psichiatrijos įstaigos administracijos informuotas apie priverstinį hospitalizavimą bei teises psichiatrijos įstaigoje. Jeigu pacientas pasirašyti atsisako arba nesugeba to padaryti, jo informavimą apie priverstinį hospitalizavimą raštu patvirtinta du liudininkai, kurie gali būti ir psichiatrijos įstaigos darbuotojai, tačiau ne gydytojais psichiatrai.

15 straipsnis. Teisė nebūti kankinamam ar nepatirti žiauraus, nežmoniško ar žeminančio elgesio, ar nebūti taip baudžiamam

95. Konstitucijos 21 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad draudžiama žmogų kankinti, žeminti jo orumą, žiauriai su juo elgtis, taip pat nustatyti tokias bausmes. Ši konstitucinė nuostata, kaip ir

tarptautiniai dokumentai (t. y. jau minėta Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas, Europos Tarybos konvencija prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą, ES Pagrindinių teisių chartija, Jungtinių Tautų konvencija prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą ir t. t.), draudimą kankinti, žaloti, žeminti žmogaus orumą, žiaurų elgesį ar baudimą sieja visų pirma su valstybės ir tam tikrų jos institucijų veikla. Vadinasi, tokie draudimai yra nustatyti siekiant apginti žmogų nuo neteisėtų valstybės pareigūno ar kito asmens, turinčio valstybės įgaliojimus, veiksmų.

96. Jungtinių Tautų Žmogaus teisių tarybos vykdytos visuotinės periodinės peržiūros pirmojo ciklo metu Lietuvos Respublika pritarė gautoms rekomendacijoms tapti Jungtinių Tautų Konvencijos prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką arba žeminantį elgesį ir baudimą papildomojo protokolo (OPCAT) dalyve ir įvertino jas kaip jau įgyvendinamas (žr. Jungtinių Tautų dokumento A/HRC/19/15 89 punktą), t. y. Lietuvos Respublika jau priėmė sprendimą tapti šio protokolo dalyve.

97. Konstitucijos 21 straipsnio 4 dalis numato, jog su žmogumi be jo žinios ir laisvo sutikimo negali būti atliekami moksliniai ir medicinos bandymai. Šiuo atveju asmuo, sužinojęs, kad be jo žinios ar sutikimo, jis tapo mokslinių tyrimų bandymų objektu, vadovaudamasis Konstitucijos 21 straipsnio 4 dalimi, gali kreiptis į teismą dėl teisių pažeidimo. Pagal Baudžiamojo kodekso 308¹ straipsnį (Draudžiami biomedicininiai tyrimai su žmogumi ar žmogaus embrionu) baudžiamoji atsakomybė numatyta tam, kas atliko draudžiamus biomedicininis tyrimus su žmogumi ar žmogaus embrionu.

98. Civilinio kodekso 2.25 straipsnyje „Teisė į kūno neliečiamumą ir vientisumą“ formuluojamos nuostatos, kurios taip pat padeda atskleisti Konstitucijos 21 straipsnio turinį. Remiantis minėtu Civilinio kodekso straipsniu, fizinis asmuo neliečiamas. Be paties asmens (o asmeniui esant neveiksniam – be jo atstovo pagal įstatymą) valios ir laisvo sutikimo su juo negali būti atliekami jokie moksliniai, medicinos bandymai ar tyrimai. Toks sutikimas turi būti išreikštas raštu. Atlikti intervenciją į žmogaus kūną, pašalinti jo kūno dalis ar organus galima tik asmens sutikimu. Sutikimas atlikti chirurginę operaciją turi būti išreikštas raštu. Jeigu asmuo yra neveiksnus, tokį sutikimą gali duoti jo globėjas, tačiau neveiksniam asmeniui kastruoti, sterilizuoti, jo nėštumui nutraukti, jį operuoti, jo organui pašalinti būtinas teismo leidimas. Toks sutikimas nereikalingas būtino reikalingumo atvejais, siekiant išgelbėti asmens gyvybę, kai jai gresia realus pavojus, o pats asmuo negali išreikšti savo valios. Asmuo raštu gali nustatyti savo kūno panaudojimo būdą po mirties, laidojimo tvarką ir būdą. Žmogaus kūnas, jo dalys ar organai ir audiniai negali būti komercinių sandorių dalyku. Tokie sandoriai yra niekiniai. Asmuo, kurio teisė į kūno neliečiamumą ir vientisumą buvo pažeista, turi teisę reikalauti iš kaltų asmenų atlyginti turtinę ir neturtinę žalą.

99. Žmogaus audinių ir organų donorystės ir transplantacijos tvarką nustato atskiras teisės aktas – Lietuvos Respublikos žmogaus audinių, ląstelių ir organų donorystės ir transplantacijos įstatymas (Žin., 1996, Nr. 116-2696; 2004, Nr. 55-1886). Šio įstatymo 7 straipsnio 1 ir 2 dalyse teigiama, kad kiekvienas veiksnus asmuo, ne jaunesnis kaip 18 metų, turi teisę pareikšti apie sutikimą ar nesutikimą, kad jo audiniai ir (ar) organai po jo mirties būtų panaudoti transplantacijai. Apie savo sutikimą ar nesutikimą asmuo turi pareikšti raštu sveikatos priežiūros įstaigai. Sveikatos priežiūros įstaiga, gavusi asmens raštišką sutikimą ar nesutikimą, kad jo audiniai ir (ar) organai po jo mirties būtų panaudoti transplantacijai, privalo tai registruoti ir nedelsdama perduoti duomenis Žmogaus ląstelių ir organų donorų bei recipientų registrai. Asmuo turi būti informuotas, kad jis bet kada gali pakeisti nuomonę dėl sutikimo ar nesutikimo ir apie savo sprendimą turi pranešti sveikatos priežiūros įstaigai. Šio įstatymo 8 straipsnio 2 ir 3 dalyse teigiama, kad jei asmuo, būdamas gyvas, nepareiškė savo valios dėl audinių ir organų panaudojimo transplantacijai ir nėra kitų galimybių sužinoti jo valios, o mirusiojo artimieji yra nežinomi ir jų atsiklausti nėra galimybės, skubiu atveju sprendimą dėl tokio asmens audinių ir (ar) organų paėmimo transplantacijai gali priimti sveikatos priežiūros

įstaigos konsiliumas. Priimant sprendimą dėl asmens audinių ar organų paėmimo transplantacijai, neturi teisės dalyvauti asmenys, dėl kurios nors priežasties suinteresuoti to asmens audinių ar organų transplantacija. Įstatyme įtvirtinta, kad imti audinius, ląsteles bei organus iš gyvo veiksniaus donoro leidžiama tik gavus jo raštišką sutikimą. Donoras turi teisę atšaukti savo sutikimą. Imti audinius, ląsteles ar organus iš pilnamečio neveiksniaus ar ribotai veiksniaus donoro draudžiama. Prieš paimant audinius, ląsteles bei organus, turi būti patikrinta donoro ir recipiento sveikata. Donoras turi būti suprantamai informuojamas apie galimas audinių, ląstelių ir organų donorystės pasekmes sveikatai. Iš asmens draudžiama imti audinius, ląsteles ar organus, jeigu tai labai pablogintų jo sveikatą ar sukeltų grėsmę gyvybei. Pagal šį teisės aktą, gyvo ar mirusio žmogaus audiniai, ląstelės ir organai negali būti civilinių komercinių sandorių objektas. Taip pat draudžiama skelbti apie žmogaus audinių, ląstelių ir organų poreikį arba jų prieinamumą, siekiant finansinės arba panašios naudos.

100. Lietuvos Respublikos biomedicininų tyrimų etikos įstatymo (Žin., 2000, Nr. 44-1247; 2007, Nr. 125-5093) 1 straipsnio 2 dalyje teigiama, kad biomedicininiai tyrimai turi būti atliekami vadovaujantis principu – žmogaus interesai svarbesni už visuomenės ir mokslo interesus. Šiame įstatyme įtvirtinta, kad biomedicininis tyrimas su pažeidžiamais asmenimis leidžiama atlikti tik tuo atveju, kai laikomasi visų šių sąlygų: jeigu tokį biomedicininį tyrimą galima atlikti tik su pažeidžiamais asmenimis, biomedicininio tyrimo rezultatai gali tiesiogiai ir realiai pagerinti šių tiriamųjų sveikatą, biomedicininis tyrimas nesukels pavojaus tiriamojo sveikatai ar gyvybei. Pažeidžiami asmenys, remiantis minėtu įstatymu, – tai asmenys, kurių sutikimui dalyvauti biomedicininiam tyrimui gali turėti įtakos išorinės aplinkybės. Pažeidžiamiesiems asmenims priskiriami asmenys, turintys psichikos sutrikimų, bet galintys duoti sutikimą dalyvauti biomedicininiam tyrimui, asmenys, gyvenantys globos įstaigose. 8 straipsnio 1 dalis numato, kad biomedicininiai tyrimai atliekami tik turint rašytinį tiriamojo asmens sutikimą. Prieš duodamas sutikimą, šis asmuo jam suprantama forma pasirašytinai informuojamas apie biomedicininio tyrimo tikslą, planą, taikomus metodus, Lietuvos bioetikos komiteto ar atitinkamo regioninio biomedicininų tyrimų etikos komiteto sprendimus, taip pat apie tiriamojo teises, galimą riziką bei nepatogumus, kuriuos tiriamajam gali sukelti biomedicininis tyrimas, taip pat galimos žalos, patirtos dėl biomedicininio tyrimo, atlyginimo tvarką, tiriamojo teisę atšaukti raštu asmens sutikimą dalyvauti biomedicininiam tyrimui bet kuriuo metu, suteikiant informaciją apie tokio biomedicininio tyrimo nutraukimo pasekmes, informacijos konfidencialumo garantijas. Asmens, sergančio psichikos liga, bet galinčio sąmoningai sutikti dalyvauti biomedicininiam tyrimui, sutikimą turi patvirtinti du liudytojai ir sveikatos priežiūros įstaigos, kurioje atliekamas biomedicininis tyrimas, vadovas. Taip pat turi būti Medicinos etikos komisijos pritarimas.

101. Biomedicininiai tyrimai Lietuvoje gali būti atliekami tik leidus nurodytoms institucijoms – Lietuvos bioetikos komitetui arba regioniniam biomedicininų tyrimų etikos komitetui. Klinikinius vaistinio preparato tyrimus galima atlikti tik turint Lietuvos bioetikos komiteto pritarimo atlikti klinikinį vaistinio preparato tyrimą liudijimą ir Valstybinės vaistų kontrolės tarnybos prie Sveikatos apsaugos ministerijos leidimą.

16 straipsnis. Laisvė nebūti išnaudojamam, nepatirti smurto ir prievartos

102. Lietuvoje teisingumas baudžiamosiose bylose vykdomas vadovaujantis principu, kad prieš įstatymą ir teismą visi asmenys lygūs, nepaisant kilmės, socialinės ir turtinės padėties, tautybės, rasės, lyties, išsilavinimo, kalbos, religinių ar politinių pažiūrų, veiklos rūšies ir pobūdžio, gyvenamosios vietos ir kitų aplinkybių, ir įstatymu draudžiama kam nors teikti privilegijų arba daryti apribojimus dėl kokių nors aplinkybių bei žmogaus asmeninių savybių, socialinės bei turtinės padėties (Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 6 straipsnio 2 ir 3 dalys).

103. Lietuvoje viešąją tvarką užtikrina policija. Vienas pagrindinių policijos uždavinių – neatidėliotinos pagalbos teikimas asmenims, kai ji būtina dėl jų fizinio ar psichinio bejėgiškumo, taip

pat asmenims, nukentėjusiems nuo nusikalstamų veikų, kitų teisės pažeidimų, stichinių nelaimių ar panašių veiksmų (Lietuvos Respublikos policijos veiklos įstatymo (Žin., 2000, Nr. 90-2777) 5 straipsnio 1 dalies 3 punktą). Atkreiptinas dėmesys, kad, pagal minėto įstatymo 24 straipsnio 2 dalį ir 25 straipsnio 2 dalį, draudžiama panaudoti kovinių imtynių veiksmus, specialiąsias priemones ir šaunamąjį ginklą prieš asmenis, kai akivaizdu, kad jie yra neįgalūs.

104. Siekdamas mažinti smurtą artimoje aplinkoje ir užtikrinti asmenų, nukentėjusių nuo smurto artimoje aplinkoje, apsaugą, Seimas priėmė Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymą (Žin., 2011, Nr. 72-3475) (toliau – Įstatymas), kuris įsigaliojo gruodžio 15 d. Šis teisės aktas yra bendro pobūdžio ir taikomas visiems asmenims, patyrusiems smurtą. Įstatymas taikomas, kai bet koks smurtas (fizinis, psichologinis, seksualinis, ekonominis, kt.) panaudojamas artimoje aplinkoje, t. y. kai smurtas įvykdomas tarp asmenų, siejamų arba praeityje sietų santuokiniais, partnerystės, svainystės ar kitais artimais ryšiais, taip pat asmenų, kurie kartu gyvena ir tvarko bendrą ūkį. Pažymėtina, kad Įstatymas numato, jog, įvykus smurto artimoje aplinkoje faktui, baudžiamasis procesas pradedamas nereikalaujant nukentėjusio asmens skundo ar jo atstovo pareiškimo. Įstatyme numatyta galimybė smurtautoją teismo skirtam laikotarpiui iškeldinti iš gyvenamosios vietos, jeigu jis gyvena su smurtą patyrusiu asmeniu, taip pat įpareigoti smurtautoją nesiartinti prie smurtą patyrusio asmens, nebendrauti, neieškoti ryšių su juo. Teismui skiriant šias nukentėjusio asmens apsaugos priemones, jeigu smurtą patyręs asmuo ar smurtautojas dėl savo fizinių ar psichinių trūkumų ar savybių negali likti be priežiūros, šių asmenų priežiūros klausimas sprendžiamas kitų Lietuvos Respublikos teisės aktų nustatyta tvarka (Įstatymo 5 straipsnio 5 dalis). Siekiant užkirsti kelią smurtui artimoje aplinkoje, Įstatyme taip pat nustatytos prevencijos priemonės, kurias pagal kompetenciją vykdys valstybės ir savivaldybių institucijos, įstaigos ir nevyriausybinės organizacijos.

105. Priemonės, apimančios pagalbą smurtą patyrusioms moterims, poveikio priemonės smurtautojamas, taip pat smurto prieš moteris artimoje aplinkoje prevenciją, yra vykdomos vadovaujantis Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. gruodžio 22 d. nutarimu Nr. 1330 (Žin., 2006, Nr. 144-5474) patvirtinta Valstybine smurto prieš moteris mažinimo strategija ir jos įgyvendinimo priemonių 2007–2009 metų planu. Nauja strategijos įgyvendinimo priemonių 2010–2012 metų plano redakcija patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. rugpjūčio 19 d. nutarimu Nr. 853 (Žin., 2009, Nr. 101-4216). Ši strategija skirta smurtui prieš moteris valstybiniu lygiu nuosekliai, kompleksiskai, sistemingai mažinti.

106. Dėl neįgalių vaikų apsaugos nuo smurtinių veikų galima pastebėti, kad Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas įtvirtina daugybę teisės normų, numatančių, kad bylos dėl atskirų veikų, padarytų prieš nepilnamečių ar mažametį, nėra priskiriamos privataus kaltinimo byloms (Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 140, 149, 150, 151 ir kt. straipsniai). Valstybinio kaltinimo bylos – garantas, kad dėl nusikalstamo elgesio atsakingi asmenys bus patraukiami baudžiamojon atsakomybėn.

107. Pagal Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą numatoma baudžiamoji atsakomybė už nepilnamečio įtraukimą į prostituciją, už pelnymąsi iš nepilnamečio asmens prostitucijos arba nepilnamečio asmens prostitucijos organizavimą ar vadovavimą jai, arba nepilnamečio asmens gabenimą jo sutikimu verstis prostitucija, už vaiko išnaudojimą pornografijai, už pornografinio turinio dalykų, kuriuose pavaizduotas vaikas, pagaminimą, įsigijimą arba platinimą, arba už šių dalykų demonstravimą ar reklamavimą. Taip pat numatoma baudžiamoji atsakomybė už nepilnamečio ir mažamečio asmens išžaginimą, seksualinį prievartavimą ir privertimą lytiškai santykiauti ar už mažamečio asmens tvirkinimą, už vaiko pagrobimą arba sukeitimą, už vaiko pirkimą arba pardavimą, už prekybą žmonėmis. Visos minėtosios Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso nuostatos apima nusikalstamas veikas, padarytas tiek prieš mergaites, tiek prieš berniukus.

108. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 144 straipsnis nustato baudžiamąją atsakomybę asmenims, kurie, sukėlę pavojų ar turėdami pareigą rūpintis nukentėjusiu asmeniu, jam nepagelbėjo, kai grėsė pavojus šio žmogaus gyvybei, nors turėjo galimybę suteikti jam pagalbą. Taip pat šio kodekso 158 straipsnis numato baudžiamąją atsakomybę tėvui, motinai, globėjui ar kitam teisėtam vaiko atstovui, kuris paliko negalintį savimi pasirūpinti mažametį vaiką be būtinos priežiūros, norėdamas juo atsikratyti.

109. Lietuvos Respublikos Seimas 2003 m. balandžio 22 d. įstatymu ratifikavo 2000 m. lapkričio 15 d. Palerme priimtą Protokolą dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja, papildantį Jungtinių Tautų Organizacijos konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą (Žin., 2003, Nr. 49-2166).

110. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministras 2011 m. sausio 3 d. įsakymu Nr. A1-2 (Žin., 2011, Nr.2-81) patvirtino tęstinę Nacionalinės smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2011–2015 metų programą, kurioje numatyta daug priemonių, skirtų vaikų apsaugos nuo smurto prevencijai, kompleksinėms paslaugoms teikti, specialistų kvalifikacijai tobulinti ir pan. Pastarosios priemonės skirtos visų, tarp jų ir neįgalių vaikų apsaugos nuo smurto sistemai gerinti.

17 straipsnis. Asmens neliečiamumo apsauga

111. Kaip minėta Konvencijos ataskaitos 15 straipsnyje, Lietuvos Respublikos įstatymuose įtvirtinta, kad fizinis asmuo yra neliečiamas, be jo žinios ir laisvo sutikimo negali būti atliekami moksliniai ar medicinos bandymai. Minėtos nuostatos yra lygiais pagrindais taikomos visiems asmenims, taip pat ir neįgaliesiems.

112. Lietuvos Respublikos pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatyme (Žin., 1996, Nr. 102-2317; 2009, Nr. 145-6425) įtvirtinta, kad pacientas turi teisę į savo garbės ir orumo nežeminančias sąlygas ir pagarbų sveikatos priežiūros specialistų elgesį. Pacientui turi būti suteikiamos mokslu pagrįstos nuskausminamosios priemonės, kad jis nekenktų dėl savo sveikatos sutrikimų. Pacientas turi teisę būti prižiūrimas ir numirti pagarboje. Taip pat minėtame įstatyme nurodyta, kad be paciento rašytinio sutikimo negalima jo įtraukti į biomedicininčius tyrimus. Įtraukiant pacientą į biomedicininčius tyrimus ir mokymo procesą, turi būti vadovaujama nuostata, kad paciento interesai ir gerovė yra svarbesni už mokslo interesus.

113. Sveikatos priežiūros įstaigose, kuriose mokomi sveikatos priežiūros specialistai, pacientas privalo pasirašytinai susipažinti su jam pateiktomis sveikatos priežiūros įstaigos vidaus tvarkos taisyklėmis. Šiose taisyklėse turi būti pažymėta, kad jis yra įtraukiamas į mokymo procesą. Laikoma, kad pacientas, pasirašytinai susipažinęs su sveikatos priežiūros įstaigos, kuriose mokomi sveikatos priežiūros specialistai, vidaus tvarkos taisyklėmis, sutinka, kad jis būtų įtraukiamas į mokymo procesą. Pacientas, nesutinkantis dalyvauti mokymo procese arba nesutinkantis, kad informacija apie jį būtų naudojama mokslo ir mokymo tikslais, tai pareiškia raštu. Jo rašytinis pareiškimas turi būti saugomas paciento medicinos dokumentuose. Naudojant informaciją mokslo ir mokymo tikslais, neturi būti pažeidžiamas paciento asmens privatumas.

114. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos psichikos sveikatos priežiūros įstatymo 10 straipsniu, pacientas turi teisę pasirinkti gydytoją psichiatrą, psichiatrijos įstaigą, sveikatos priežiūros rūšį, jos apimtį arba jų atsisakyti. Šio įstatymo 26 straipsnyje nustatyta, kad, tuo atveju, kai pacientas buvo hospitalizuotas ne priverstine tvarka, jis bet kada gali palikti psichiatrijos įstaigą. Be paciento sutikimo gydymas negali būti skiriamas, išskyrus atvejį, kai pacientas yra priverstinai hospitalizuotas. Turi būti gautas teismo leidimas pacientą priverstinai gydyti. Kol jis bus gautas, pacientas gali būti priverstinai gydomas ne ilgiau kaip 2 paras dviejų psichiatrų ir vieno psichiatrijos įstaigos administracijos atstovo – gydytojo – sprendimu. Minėto įstatymo 18 straipsnis numato, kad psichikos

ligoniams gali būti skiriami tik Lietuvos Respublikos teisės aktuose nustatyta tvarka aprobuoti gydymo metodai. Gydymo metodai, sukeliantys sveikatai negrįžtamų žalingų pasekmių, neveiksniems psichikos ligoniams negali būti taikomi. Klinikiniai eksperimentiniai gydymo metodai gali būti taikomi psichikos ligoniams tik gydymo tikslui medicinos etikos komisijai pritarus ir prižiūrint ir jeigu ligonis tai sąmoningai suprato ir davė raštišką sutikimą, patvirtintą dviejų liudininkų ir psichiatrijos įstaigos vyriausiojo gydytojo.

115. Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.25 straipsnio 2 dalyje yra nustatyta, jog atlikti intervenciją į žmogaus kūną, pašalinti jo kūno dalis ar organus galima tik gavus asmens sutikimą. Sutikimas atlikti chirurginę operaciją turi būti išreikštas raštu. Jeigu asmuo yra neveiksnius, tokį sutikimą gali duoti jo globėjas, tačiau neveiksniui asmeniui kastruoti, sterilizuoti, jo nėštumui nutraukti, jį operuoti, jo organui pašalinti būtinas teismo leidimas. Toks sutikimas nereikalingas būtino reikalingumo atvejais, siekiant išgelbėti asmens gyvybę, kai jai gresia realus pavojus, o pats asmuo negali išreikšti savo valios.

116. Neįgalūs asmenys, kaip ir kiti Lietuvos piliečiai, gali naudotis pagalbinėmis reprodukcijos priemonėmis. Sveikatos apsaugos ministro 1999 m. gegužės 24 d. įsakymu Nr. 248 patvirtintoje Dirbtinio apvaisinimo tvarkoje (Žin., 1999, Nr.47-1497) nustatyta, kad dirbtinai apvaisinta gali būti tik veiksni, pilnametė, bet ne vyresnė kaip 45 metų moteris, kurios sveikatos būklė leidžia šią procedūrą atlikti. Taip pat yra reikalingas jos ir jos veiksnaus sutuoktinio raštiškas sutikimas. Niekas negali priversti ar kitaip įtikinti moters leisti ją dirbtinai apvaisinti. Dirbtinis apvaisinimas neatliekamas tik tais atvejais, kai nėštumas ar gimdymas gali sukelti pavojų moters ar būsimo vaiko gyvybei arba sveikatai.

18 straipsnis. Judėjimo laisvė ir pilietybė

117. Lietuvoje teisės aktai, reglamentuojantys pilietybės (pilietybės įgijimo, netekimo pagrindus, sąlygas ir tvarką), migracinius (atvykimą į Lietuvos Respubliką, buvimą, gyvenimą joje bei išvykimą) teisinius santykius, nenumato apribojimų, suvaržymų ar apskritai teisių nesuteikimo ar atėmimo neįgaliesiems asmenims dėl to, kad jie yra neįgalūs. Teisės aktai minėtose srityse taikomi visiems asmenims vienodai, nedarant skirtumų dėl lyties, neįgalumo ir kitų savybių. Konstitucijos 12 straipsnyje nustatyta, kad Lietuvos Respublikos pilietybė įgyjama gimstant ar kitais įstatymo nustatytais pagrindais, o 32 straipsnyje įtvirtinta piliečio teisė laisvai kilnotis Lietuvos Respublikoje, išvykti iš jos ar į ją sugrįžti.

118. Lietuvos Respublikos įstatyme dėl užsieniečių teisinės padėties (Žin., 2004, Nr. 73-2539) reglamentuojami užsieniečių atvykimo į Lietuvos Respubliką, buvimą joje ir išvykimo klausimai, užsieniečiais laikant visus asmenis, kurie nėra Lietuvos Respublikos piliečiai, neatsižvelgiant į tai, ar jie turi kurios nors užsienio valstybės pilietybę, ar neturi jokios (2 straipsnio 32 dalis). Šio įstatymo 3 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad užsieniečiai Lietuvos Respublikoje yra lygūs pagal įstatymus, neatsižvelgiant į jų lytį, rasę, tautybę, kalbą, kilmę, socialinę padėtį, tikėjimą, įsitikinimus ar pažiūras.

119. Diskriminuojančių nuostatų nėra ir Lietuvos Respublikos paso įstatyme (Žin., 2001, Nr. 99-3524) bei Lietuvos Respublikos asmens tapatybės kortelės įstatyme (Žin., 2001, Nr. 97-3417), pagal kuriuos pasas ar asmens tapatybės kortelė išduodami visiems atitinkamo amžiaus sulaukusiems Lietuvos Respublikos piliečiams.

120. Šiuo metu Seime užregistruotas įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIP-2360(2). Pagal minėto projekto 51 straipsnio 8 dalies 4 punktą, siekiant įgyti leidimą nuolat gyventi Lietuvoje, reikalavimas išlaikyti valstybinės kalbos egzaminą ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos pagrindų egzaminą netaikomas asmenims, kuriems jų pilietybės

arba ankstesnės nuolatinės gyvenamosios vietos valstybė yra išdavusi dokumentą, patvirtinanti negalią, atitinkančią 0–25 procentų darbingumo lygį ar didelių specialiųjų poreikių lygį.

121. Atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvos Respublikos pilietybės įstatyme (Žin., 2010, Nr. 144-7361) yra numatytas Lietuvos Respublikos pilietybei įgyti natūralizacijos tvarka palengvinimas (t. y. asmenims, kuriems sukako 65 metai, asmenims, kuriems nustatytas 0–55 procentų darbingumo lygis, ir asmenims, kuriems sukako senatvės pensijos amžius ir kuriems teisės aktų nustatyta tvarka yra nustatytas didelių ir vidutinių specialiųjų poreikių lygis, taip pat asmenims, sergantiems sunkiomis chroninėmis psichikos ligomis, Lietuvos Respublikos pilietybė gali būti suteikiama netaikant reikalavimų išlaikyti valstybinės kalbos egzaminą bei Konstitucijos pagrindų egzaminą).

122. Lietuvoje vaiko teisė nuo gimimo momento turėti vardą ir pavardę įtvirtinta Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo (Žin., 1996, Nr. 33-807) 9 straipsnyje ir Civilinio kodekso 3.161 straipsnio 1 dalyje. Vaiko vardo ir pavardės suteikimo tvarka nustatyta Civilinio kodekso 3.166 ir 3.167 straipsniuose. Kiekvienam vaikui vardas arba pavardė (tuo atveju, kai tėvų pavardės skirtingos) suteikiami tėvų susitarimu. Tėvui ir motinai nesusitarus dėl vaiko vardo / pavardės, vardas / pavardė vaikui suteikiami teismo nutartimi. Taip pat numatyta, kad, registruojant vaiko, kurio tėvai nežinomi, gimimą, vaikui vardą / pavardę suteikia valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija. Vaikams taikomi ir Civilinio kodekso 2.20 ir 2.21 straipsniai, numatantys visų fizinių asmenų teisę į vardą ir šios teisės gynimo tvarką.

123. Atkreipiamas dėmesys, kad neveiksniais pripažintų neįgalių asmenų laisvo judėjimo teisę bei laisvę pasirinkti gyvenamąją vietą realizuoja jų teismo paskirti globėjai.

19 straipsnis. Gyvenimas savarankiškai ir įtrauktis į bendruomenę

124. 2006 m. priimtame Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatyme (Žin., 2006, Nr. 17-589) socialinių paslaugų tikslas apibrėžiamas taip – sudaryti sąlygas asmeniui (šeimai) ugdyti ar stiprinti gebėjimus ir galimybes savarankiškai spręsti savo socialines problemas, palaikyti socialinius ryšius su visuomene, taip pat padėti įveikti socialinę atskirtį. Socialinėmis paslaugomis suteikiama pagalba asmeniui (šeimai), dėl amžiaus, neįgalumo, socialinių problemų iš dalies ar visiškai neturinčiam, neįgijusiam arba praradusiam gebėjimus ar galimybes savarankiškai rūpintis asmeniniu (šeimoms) gyvenimu ir dalyvauti visuomenės gyvenime. Vadovaujantis Socialinių paslaugų įstatymu, socialinės paslaugos valdomos, skiriamos ir teikiamos vadovaujantis bendradarbiavimo, dalyvavimo, prieinamumo, tinkamumo, veiksmingumo ir kt. principais. Šių principų įgyvendinimas turi užtikrinti, kad asmenys kuo ilgiau gautų socialines paslaugas savo namuose, šeimoje, taip pat gautų pagalbą, suderintą su švietimu, ugdymu ir užimtumu, asmens sveikatos priežiūra ir specialiosios pagalbos priemonėmis.

125. Pagal Socialinių paslaugų įstatymą išskiriamos 2 paslaugų rūšys: bendrosios ir specialiosios. Bendrosios paslaugos teikiamos asmeniui (šeimai), kurio gebėjimai savarankiškai rūpintis asmeniniu (šeimoms) gyvenimu ir dalyvauti visuomenės gyvenime gali būti ugdomi ar kompensuojami atskiromis, be nuolatinės specialistų pagalbos teikiamomis paslaugomis. Specialiosioms paslaugoms priskiriamos: socialinė priežiūra ir socialinė globa. Socialinė priežiūra yra visuma paslaugų, kuriomis asmeniui (šeimai) teikiama kompleksinė pagalba, kuriai nereikia nuolatinės specialistų priežiūros (pagalba į namus, socialinių įgūdžių ugdymo ir palaikymo, laikino apnakvindinimo bei kitos paslaugos). Socialinė globa – tai visuma paslaugų, kuriomis asmeniui teikiama kompleksinė pagalba, kuriai reikia nuolatinės specialistų priežiūros (ji gali būti skirstoma į dienos, trumpalaikę ir ilgalaikę).

126. Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatyme numatyta, kad visi asmenys, tarp jų ir neįgalieji, turi teisę gauti jų poreikius atitinkančias socialines paslaugas. Socialinės paslaugos neįgaliam asmeniui teikiamos sudarant sąlygas jam gyventi savo namuose, šeimoje ir organizuojant

pagalbą, suderintą su švietimu ir ugdymu, užimtumu, asmens sveikatos priežiūra ir specialiosios pagalbos priemonėmis, padedančią ugdyti ar kompensuoti jo gebėjimus rūpintis asmeniniu (šeimos) gyvenimu ir dalyvauti darbo rinkoje. Neįgaliesiems teikiamos įvairios minėtos paslaugos, kurios detalizuojamos Socialinių paslaugų kataloge, patvirtintame Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. balandžio 5 d. įsakymu Nr. A1-93 (Žin., 2006, Nr. 43-1570).

127. Įgyvendinant Socialinių paslaugų įstatymą, ypatingas dėmesys skiriamas pagalbai šeimai, ypač stiprinamos tokios paslaugos kaip socialinė globa į namus, trumpalaikė „atokvėpio“ socialinė globa laikinai apgyvendinant neįgalų ar senyvo amžiaus asmenį globos institucijoje ir kt. Šiomis paslaugomis siekiama padėti šeimos nariams, savo šeimose prižiūrintiems neįgalius, senyvo amžiaus asmenis, derinti šeimos ir darbo įsipareigojimus. Organizuojant socialinių paslaugų teikimą, orientuojamasi į socialinių paslaugų decentralizavimą bei priartinimą prie žmogaus, todėl stiprinamos savivaldybės funkcijos socialinių paslaugų valdymo srityje. Bendruomeninių centrų tinklo plėtojimas, derinant darbą, užimtumą ir pagyvenusių bei neįgalių žmonių priežiūrą, numatytas ir 15-osios Vyriausybės programoje. Nestacionarios socialinės paslaugos, kurios sudaro asmenims galimybę gauti reikiamą socialinę pagalbą bendruomenėje ir neapsigyvenant socialinės globos įstaigoje, o liekant gyventi savo namuose, jau daugiau nei 10 metų yra prioritetinga socialinių paslaugų plėtros kryptis Lietuvoje.

128. Lietuvoje 1998–2009 m. buvo vykdoma nacionalinė Socialinių paslaugų infrastruktūros plėtros programa. Įgyvendinant šią programą, buvo siekiama plėtoti pažangias socialinių paslaugų teikimo formas bendruomenėse. Per minėtos programos vykdymo laikotarpį iš valstybės biudžeto skirta beveik 60 mln. Lt, kurie buvo panaudoti socialinių paslaugų įstaigų rekonstrukcijos, remonto darbams ir kt. Apie penktadalis projektų skirta socialinių paslaugų neįgaliesiems plėtrai, trečdalis – bendruomeninių paslaugų plėtrai. Šios priemonės turėjo didelę įtaką visai socialinių paslaugų infrastruktūrai.

129. Socialines paslaugas suaugusiems neįgaliesiems asmenims 2011 m. teikė 36 stacionarios socialinės globos įstaigos. 2012 m. pradžioje globos įstaigose neįgaliesiems asmenims gyveno 5,9 tūkst. gyventojų. Neįgaliesiems vaikams ir neįgaliam jaunimui socialinė globa buvo teikiama 5 socialinės globos įstaigose, jose gyveno 745 vaikai.

130. Dalis socialinės globos įstaigose gyvenančių neįgaliųjų, kurie neturi sunkios negalios, galėtų gyventi bendruomenėje jiems teikiant minimalią pagalbą, tačiau tokios apgyvendinimo pagalbos ir paslaugų bendruomenėje trūksta. Tik apie penktadalyje savivaldybių (2011 m. – 12) veikia savivaldybių, neįgaliųjų asociacijų ir kitų neįgaliųjų socialinės integracijos srityje veikiančių organizacijų (labdaros fondų, religinių bendruomenių, viešųjų įstaigų) inicijuoti savarankiško gyvenimo namai.

131. Neįgalusis, turintis sunkią negalią, geriausiai jaučiasi būdamas arti savo artimųjų, savo bendruomenėje. Socialinės paslaugos neįgaliesiems teikiamos neįgaliųjų namuose, dienos centruose, stacionariose globos įstaigose. Lietuvos statistikos departamento duomenimis, 2011 metais socialinės paslaugos namuose buvo suteiktos 16,5 tūkst. senyvo amžiaus ir neįgalių asmenų. Dienos centruose paslaugas gavo 39,3 tūkst. senyvo amžiaus ir neįgalių gyventojų.

132. Siekiant sustiprinti savivaldybių finansines galimybes organizuoti kuo daugiau paslaugų neįgaliesiems asmenims, nuo 2007 m. savivaldybių biudžetams skiriamos valstybės biudžeto specialios tikslinės dotacijos (toliau – valstybės dotacijos) asmenų, turinčių sunkią negalią, socialinės globos teikimui užtikrinti. Skiriamos valstybės dotacijos savivaldybėms šiam tikslui nuolat augo – nuo 13,5 mln. Lt 2007 m. iki 41,7 mln. litų 2011 m., kuriais buvo finansuojama daugiau kaip 3,7 tūkstančių asmenų, turinčių sunkią negalią, ne tik ilgalaikė (trumpalaikė) globa stacionariose įstaigose, bet ir dienos globa centruose bei asmenų namuose. Valstybės dotacijomis gali būti

finansuojama asmenų, turinčių sunkią negalią, socialinė globa, teikiama tiek valstybės ar savivaldybių, tiek nevyriausybinių organizacijų socialinių paslaugų įstaigose.

133. Nestacionarių socialinių paslaugų infrastruktūros plėtrai paspartinti tokioms socialinių paslaugų įstaigoms kaip dienos socialinės globos centrams, dienos užimtumo centrams, savarankiško gyvenimo namams neįgaliesiems steigti skiriamas prioritetas ES struktūrinių fondų paramai gauti. Įgyvendinant Lietuvos 2004–2006 m. bendrojo programavimo dokumento 1.5 priemonę „Nestacionarių socialinių paslaugų infrastruktūros plėtra“, skirtingose Lietuvos savivaldybėse finansuoti 33 nestacionarių socialinių paslaugų infrastruktūros plėtros projektai, iš kurių 12 projektų skirta neįgaliesiems. Tuo tarpu įgyvendinant 2007–2013 m. Sanglaudos skatinimo veiksmų programos II prioriteto „Viešųjų paslaugų kokybė ir prieinamumas“ priemonę „Nestacionarių socialinių paslaugų infrastruktūros plėtra“, skirtingose savivaldybėse įgyvendinami iš viso 104 nestacionarių socialinių paslaugų infrastruktūros plėtros projektai, iš kurių 63 projektai skirti socialinėms paslaugoms neįgaliesiems, pagyvenusiems žmonėms, jų šeimoms ar bendruomenėms. Kiti įgyvendinami projektai numato mišrias socialines paslaugas teikiančių įstaigų kūrimą ar plėtrą, kuriose socialinės paslaugos bus teikiamos labiausiai pažeidžiamoms asmenų grupėms, tarp jų neįgaliesiems vaikams, suaugusiems neįgaliesiems asmenims, senyvo amžiaus asmenims. Įgyvendinant Sanglaudos skatinimo veiksmų programos 2 prioriteto priemonę „Stacionarių socialinių paslaugų infrastruktūros plėtra“, 2011–2013 m. vykdoma nauja Stacionarių socialinių paslaugų įstaigų infrastruktūros modernizavimo programa. ES paramos lėšomis remiami projektai, kuriais, modernizuojant, rekonstruojant jau veikiančius socialinės globos namus, siekiama užtikrinti teikiamų socialinių paslaugų kokybę, akcentuojant asmens teises ir saugią aplinką, o taip pat pertvarkyti socialinių paslaugų įstaigų infrastruktūrą – kuriant nedidelius, modernius grupinio gyvenimo namus neįgaliesiems asmenims.

134. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymu (Žin., 2006, Nr. 17-589 ; 2008, Nr. 71-2702 ; 2010, Nr. 53-2598), už visų socialinių paslaugų teikimo užtikrinimą savo teritorijos gyventojams yra atsakingos savivaldybės. Jos planuoja paslaugas, vertina socialinių paslaugų poreikį, finansines galimybes mokėti už paslaugas, finansuoja socialines paslaugas ir kt. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymu (Žin., 1994, Nr.55-1049 ; 2008, Nr.113-4290), savivaldybių savarankiškosios funkcijos yra priskirta socialinių paslaugų planavimas ir teikimas, socialinių paslaugų įstaigų steigimas, išlaikymas ir bendradarbiavimas su nevyriausybiniomis organizacijomis bei sąlygų savivaldybės teritorijoje gyvenančių neįgalųjų socialiniam integravimui į bendruomenę sudarymas. Prie valstybės perduotų savivaldybėms funkcijų yra priskirta socialinės globos teikimo asmenims, turintiems sunkią negalią, užtikrinimas. Savivaldybei suteikus įpareigojimus organizuoti socialinių paslaugų teikimą savo gyventojams, kartu sustiprinamos savivaldybių finansinės galimybės organizuoti socialines paslaugas bendruomenėje. Didinant socialinės globos prieinamumą visoje šalyje, nuo 2007 m. sausio 1 d. savivaldybių biudžetams skiriamos valstybės biudžeto tikslinės specialiosios dotacijos asmenų, turinčių sunkią negalią, įvairių rūšių socialinei globai organizuoti, socialinės rizikos šeimų socialinei priežiūrai teikti. 2010 metais savivaldybėms buvo skirta 36199,3 tūkst. Lt sunkią negalią turinčių asmenų socialinei globai užtikrinti, 2011 m. – 41729,3 tūkst. Lt arba 15 proc. daugiau nei 2010 metais.

135. Lietuvoje neįgaliajam suteikiama galimybė jam priimtina forma pareikšti nuomonę apie socialinės globos namų parinkimą, išsakyti pageidavimus dėl aptarnaujančio personalo, dėl gyvenamojo kambario kaimynų pasirinkimo, užtikrinamos ir ginamos jo teisės bei konstruktyviai reaguojama į jo problemas ir nusiskundimus. Tai yra numatyta Socialinės globos normų apraše, patvirtintame Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2008 m. vasario 20 d. įsakymu Nr. A1-46 (Žin., 2008, Nr. 24-931). Socialinės globos normų aprašas reglamentuoja socialinės globos teikimo principus ir charakteristikas bei nustato privalomus socialinės globos įstaigų ir vaikus globojančių šeimų teikiamos ilgalaikės, trumpalaikės ir dienos socialinės globos kokybės reikalavimus.

Slaugos paslaugų teikimas namuose

136. Nuo 2008 m. birželio mėn. buvo pradėtos teikti slaugos paslaugos namuose, finansuojamos Privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžeto lėšomis. Jų teikimas reglamentuotas Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2007 m. gruodžio 14 d. įsakymu Nr. V-1026 (Žin. 2007, Nr. 137-5626) patvirtintuose Slaugos paslaugų ambulatorinėse asmens sveikatos priežiūros įstaigose ir namuose teikimo reikalavimuose. Slaugos paslaugų namuose tikslas – pagerinti pacientų gyvenimo kokybę, išsaugoti jų savarankiškumą gyvenamojoje aplinkoje, skatinant jų savirūpą. Vadovaujantis minėtu teisės aktu, šiuo metu slaugos paslaugas namuose gauna asmenys, kuriems teisės aktų nustatyta tvarka yra patvirtintas specialusis nuolatinės slaugos poreikis. Pagrindinės slaugos paslaugos, teikiamos pacientų namuose, yra injekcijos, lašinės sistemos prijungimas, diagnostinių procedūrų atlikimas, žaizdų priežiūra, pragulų profilaktika ir pragulų priežiūra, drenų priežiūra ir kitos slaugytojų atliekamos procedūros. Apibrėžiant slaugos paslaugas namuose, numatyta, kad slaugytojas gali apmokyti ir asmenį slaugančius artimuosius.

137. Siekiant plėsti bendrą slaugos ir socialinių paslaugų teikimą, Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2007 m. liepos 4 d. įsakymu Nr. V-558/A1-183 (Žin., 2007, Nr. 76-3029) buvo patvirtintas Slaugos ir socialinių paslaugų bendro teikimo tvarkos aprašas. Šis teisės aktas nustato slaugos ir socialinių paslaugų (toliau – ilgalaikės priežiūros paslaugos) bendro teikimo pagrindinius tikslus ir principus, paslaugų gavėjus, ilgalaikės priežiūros paslaugų organizavimą, dokumentavimą bei finansavimą. Ilgalaikės priežiūros tikslas – sudaryti palankias sąlygas asmeniui kuo ilgiau savarankiškai ir visavertiškai gyventi bendruomenėje, namuose, ten, kur jis gyvena, užtikrinant tinkamą slaugos ir socialinių paslaugų organizavimą ir teikimą asmeniui, siekiant jį apsaugoti nuo ligos paūmėjimo ar esamų simptomų progresavimo, atsižvelgiant į šeimos poreikius ir galimybes. Vadovaujantis minėtu teisės aktu, už ilgalaikės priežiūros paslaugų organizavimą, specialistų komandos sudarymą atsakinga savivaldybė. Ilgalaikė priežiūra vykdoma komandos principu įstaigose, įmonėse, organizacijose ir asmens namuose.

Psichikos sveikatos priežiūros paslaugų teikimas

138. Lietuvoje organizuojamos ir asmens psichikos sveikatos paslaugos. Asmenų, kurie naudojami psichikos sveikatos priežiūra, teisės, psichikos sveikatos priežiūros tvarka ir kontrolė nustatyta Lietuvos Respublikos psichikos sveikatos priežiūros įstatyme. Įstatyme įtvirtinta, kad valstybė turi sudaryti sąlygas psichikos ligoniams ugdytis, padėti jiems įgyti darbo įgūdžių, persikvalifikuoti, prisitaikyti prie visuomenės gyvenimo ir į jį grįžti. Taip pat įtvirtinta, kad žmonės, turintys psichinę negalią, yra globojami valstybės. Jiems Lietuvos Respublikos įstatymų nustatyta tvarka yra teikiama parama. Savivaldybė organizuoja ir remia žmonių, turinčių psichinę negalią, slaugą ir globą šeimose, sveikatos priežiūros įstaigose, psichikos sveikatos centruose ir kitose globos bei reabilitacijos įstaigose.

139. Padedami nevyriausybinų organizacijų, vienijančių paslaugų vartotojus ir jų artimuosius, patys paslaugų vartotojai įsijungia į psichikos sveikatos priežiūros reformavimo ir paslaugų teikimo procesą. Būtent nevyriausybinių organizacijų identifikavo užimtumo poreikį, paskatino ir padėjo gauti psichikos sveikatos centrų finansavimą užimtumo kambariams kurti. Šiuo metu daugiau nei pusėje visų psichikos sveikatos centrų yra įsteigti užimtumo kambariai, dėl to užimtumo paslaugos tapo prieinamos psichikos negalią turintiems žmonėms.

140. Psichikos sveikatos paslaugos turi pacientams padėti tapti savarankiškesniems, suteikti galimybę dalyvauti visuomenės gyvenime. Todėl psichikos sveikatos priežiūros paslaugos turi būti pritaikytos prie pacientų individualių poreikių ir teikiamos kuo mažiau visuomeninį gyvenimą ribojančioje aplinkoje. Siekiant šių tikslų, Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2007 m. spalio 9 d. įsakymu Nr. V-799 (Žin., 2007, Nr. 106-4354) patvirtintoje Sergamumo ir mirtingumo nuo pagrindinių neinfekcinių ligų mažinimo 2007–2013 metų programoje yra

numatyta plėtoti lanksčių psichikos sveikatos priežiūros paslaugų tinklą bendruomenėje, didinti psichikos sveikatos paslaugų prieinamumą – įsteigti apie 20 psichikos dienos stacionarų (centrų).

141. Įgyvendinant Socialinės reabilitacijos paslaugų neįgaliesiems bendruomenėje projektus (daugiau apie Socialinės reabilitacijos paslaugų neįgaliesiems bendruomenėje projektų finansavimą žiūrėti Konvencijos ataskaitos 26 straipsnyje), 2011 metais buvo remiamos pagal Socialinių paslaugų katalogą teikiamos socialinės paslaugos (paslaugas gavo apie 9 tūkst. neįgaliųjų, iš jų apie 400 neįgalių vaikų). Įgyvendinant projektus, buvo vykdomos tokios veiklos: transporto organizavimo (transporto paslaugos vežant neįgaliuosius į dienos užimtumo centrus, tarnybas, ugdymo, gydymo įstaigas, savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo vietas ir kt.); pagalbos į namus; apgyvendinimo savarankiško gyvenimo namuose; dienos socialinės globos, ilgalaikės socialinės globos.

142. Įgyvendinant Neįgaliųjų asociacijų veiklos rėmimo projektus (taip pat žiūrėti Konvencijos ataskaitos 8 straipsnį), 2011 m. įgyvendintos tokios veiklos: specialistų kvalifikacijos tobulinimo (tiesiogiai bendruomenėje su neįgaliaisiais dirbančių specialistų kvalifikacijos tobulinimas, asociacijos darbuotojų vadybos įgūdžių lavinimas); neįgaliųjų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo mokymų, seminarų, stovyklų organizavimo. Minėtos veiklos bus tęsiamos ir 2012 metais, neįgaliųjų organizacijoms pateikus projektus dėl finansavimo.

143. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2010 m. gruodžio 6 d. įsakymu Nr. A1-576 buvo sudaryta darbo grupė, kuri išanalizavo valstybinių socialinės globos įstaigų neįgaliesiems pertvarkymo galimybes ir parengė Socialinės globos įstaigose gyvenančių neįgaliųjų gyvenimo kokybės tyrimo išvadas ir rekomendacijas dėl valstybinių socialinės globos įstaigų teikiamų socialinių paslaugų decentralizavimo. Į darbo grupės sudėtį įėjo ir neįgaliųjų nevyriausybinė organizacijų atstovai, kurie kartu su valstybinių institucijų atstovais lankėsi globos namuose ir tyrė esamą situaciją.

20 straipsnis Asmens mobilumas

144. Kalbant apie šios teisės užtikrinimą neįgaliesiems, reikėtų paminėti Konvencijos ataskaitos 9 straipsnyje pateiktą susijusią informaciją dėl prieinamumo užtikrinimo – pagrindinius prieinamumo standartus neįgaliesiems viešosios aplinkos, transporto, infrastruktūros srityse, kurie yra labai svarbūs siekiant sudaryti sąlygas neįgaliesiems naudotis įvairiomis galimybėmis, paslaugomis lygiomis teisėmis su kitais visuomenės nariais.

145. Viena priemonių, prisidedanti prie neįgaliųjų mobilumo gerinimo, – aprūpinimas techninės pagalbos neįgaliesiems priemonėmis (bet kokio neįgaliųjų naudojamo specialaus ar standartinio gaminio, įrankio, įrangos ar techninės sistemos, padedančios išvengti, kompensuoti, sumažinti arba pašalinti sutrikusių funkcijų įtaką sveikatos būklei, asmens savarankiškumui, ugdymuisi, darbinei veiklai). Aprūpinimą techninės pagalbos priemonėmis Lietuvos gyventojams, turintiems judėjimo, regos ir klausos sutrikimų, organizuoja Techninės pagalbos neįgaliesiems centras prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – Centras), kuris turi 10 teritorinių skyrių visoje Lietuvoje, kad neįgaliesiems techninės pagalbos priemonės būtų teikiamos kuo arčiau jų gyvenamosios vietos. Neįgaliųjų aprūpinimo techninės pagalbos priemonėmis ir šių priemonių įsigijimo išlaidų kompensavimo tvarką reglamentuoja Neįgaliųjų aprūpinimo techninės pagalbos priemonėmis ir šių priemonių įsigijimo išlaidų kompensavimo tvarkos aprašas, patvirtintas Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. gruodžio 19 d. įsakymu Nr. A1-338 (Žin., 2006, Nr. 140-5368). Teisę įsigyti nuolat ar laikinai naudoti techninės pagalbos priemones arba gauti jų įsigijimo išlaidų kompensacijas turi Lietuvos Respublikos piliečiai, taip pat Lietuvos Respublikoje nuolat gyvenantys kitų valstybių piliečiai ir asmenys be pilietybės, nustatyta tvarka deklaruavę gyvenamąją vietą Lietuvos Respublikoje, kuriems nustatyti specialieji poreikiai nuolat ar

laikinais naudoti techninės pagalbos priemonės. Techninės pagalbos priemonės perkamos vadovaujantis Viešųjų pirkimų įstatymu. Joms keliami aukšti kokybės bei saugumo reikalavimai. Visos perkamos priemonės paženklintos CE ženklu, daugumai priemonių reikalaujama pateikti prekių gamintojo turimus kokybės vadybos tarptautinius ar Europos standartus (ISO 9001 arba ISO 13485). Centras nuolat bendrauja su užsienio šalių gamintojais bei Lietuvos tiekėjais, seka naujoves techninės pagalbos priemonių srityje, ieško naujų gaminių modelių, siekia individualių asmens techninės pagalbos priemonių poreikių patenkinimo bei nuolatos plečia techninės pagalbos priemonių asortimentą. Perkant priemones, prioritetas teikiamas techninės pagalbos priemonėms, skirtoms vaikams.

146. Neįgalieji techninės pagalbos priemonėmis aprūpinami nemokamai, tik nedidelę dalį jų gali įsigyti su priemoka, pvz., už rankomis ar automatiškai reguliuojamą lovą ar kojomis minamą triratį turi sumokėti 10 procentų naujos automatiškai ar rankomis reguliuojamos lovos ar kojomis minamo triračio kainos arba gražintos priemonės vertės; už naują elektrinį vežimėlį – 10 procentų naujo elektrinio vežimėlio kainos, už prie radijo ar televizijos jungiamą įtaisą – 30 procentų kainos. Centras ne tik aprūpina neįgaliosios techninės pagalbos priemonėmis, bet ir teikia remonto paslaugas, kurios finansuojamos iš valstybės biudžeto. Asmenys, turintys judėjimo, regos ar klausos sutrikimų, turi pasirinkimo laisvę įsigyti techninės pagalbos priemonių arba gauti šių priemonių įsigijimo kompensacijas: kai kurias priemones jie gali įsigyti Centro teritoriniuose padaliniuose arba savivaldybių administracijų skyriuose, arba, įsigiję techninės pagalbos priemonių savo lėšomis, gali gauti šių priemonių įsigijimo išlaidų kompensacijas (pvz., čiužinį praguloms išvengti, kūno termometrą (kalbantį), rankinį laikrodį (kalbantį), stalinį laikrodį (kalbantį) ir kita arba gauti šių priemonių įsigijimo išlaidų kompensacijas).

147. Atsižvelgiant į asmenų poreikius bei visuomeninių neįgalųjų organizacijų prašymus, nuo 2011 metų sausio 1 d. nustatyta nauja asmenų aprūpinimo judėjimo, regos ir klausos techninės pagalbos priemonėmis tvarka, išmokant jų įsigijimo išlaidų kompensacijas per įmones.

148. Siekiant kompensuoti neįgaliesiems, kuriems yra sunku naudotis visuomeninio transporto teikiamomis paslaugomis ir kurie patys gali vairuoti lengvuosius automobilius, išlaidas, iš valstybės biudžeto skiriamos ir mokamos transporto išlaidų kompensacijos. Teisę į transporto išlaidų kompensacijas nustato šie teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos transporto lengvatų įstatymo (Žin., 2000, Nr. 32-890) 7 straipsnis;
2. Specialiųjų nuolatinės slaugos, nuolatinės priežiūros (pagalbos), lengvojo automobilio įsigijimo ir jo techninio pritaikymo išlaidų kompensacijos ir transporto išlaidų kompensacijos poreikių nustatymo tvarkos aprašas, patvirtintas Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro ir Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2005 m. gegužės 4 d. įsakymu Nr. A1-120/V-346 (Žin., 2005, Nr. 60-2130);
3. Transporto išlaidų kompensacijų mokėjimo tvarkos aprašas, patvirtintas Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2008 m. liepos 8 d. įsakymu Nr. A1-234 (Žin., 2008, Nr. 79-3124).

149. Transporto išlaidų kompensacijos mokamos asmenims pateikus specialųjį transporto išlaidų kompensacijos poreikį ir specialųjį lengvojo automobilio įsigijimo ir jo techninio pritaikymo išlaidų kompensacijos poreikį patvirtinančias pažymas: 1) asmenims pateikus specialųjį transporto išlaidų kompensacijos poreikį patvirtinančią pažymą, skiriama ir mokama 0,25 BSI (32,5 Lt) dydžio transporto išlaidų kompensacija kiekvieną mėnesį. Ši kompensacija skiriama tiek suaugusiems neįgaliesiems asmenims, tiek ir neįgaliesiems vaikams; 2) asmenims pateikus specialųjį lengvojo automobilio įsigijimo ir jo techninio pritaikymo išlaidų kompensacijos poreikį patvirtinančią pažymą, kartą per 6 metus skiriama ir mokama iki 32 BSI (iki 4160 Lt) dydžio lengvųjų automobilių įsigijimo ir jų techninio pritaikymo išlaidų kompensacija, jeigu šie asmenys patys vairuoja lengvuosius automobilius; 3) šeimoms, auginančioms neįgalų vaiką (įvaikį) iki 18 metų, kuriam nustatytas

specialusis nuolatinės slaugos poreikis, kartą per 6 metus skiriama ir mokama iki 32 BSI (iki 4160 Lt) dydžio lengvųjų automobilių įsigijimo ir jų techninio pritaikymo išlaidų kompensacija.

150. Transporto išlaidų kompensacijų skyrimas ir mokėjimas yra tik viena iš priemonių, padedančių užtikrinti neįgaliųjų gyvenimo kokybę bei jų lygias galimybes dalyvauti visuomeniniame gyvenime. Be šių kompensacijų mokėjimo, teikiamos ir kitos važiavimo ar transporto paslaugų teikimo lengvatos:

1. Neįgalieji pagal Transporto lengvatų įstatymo 5 straipsnio nuostatas turi teisę įsigyti vienkartinį važiavimo bilietą tolimojo ar vietinio susisiekimo transportu su 80 proc. nuolaida ir teisę įsigyti vienkartinį važiavimo bilietą tolimojo ar vietinio susisiekimo transportu bilietą su 50 proc. nuolaida.

2. Plečiamas ir transporto paslaugų teikimo tinklas neįgaliesiems. Šalyje daug asmenų, turinčių sunkią judėjimo negalią, negali pasinaudoti valstybinio transporto lengvatomis arba patys vairuoti automobilių, dėl to Socialinės apsaugos ir darbo ministerija vykdė Specialios paskirties automobilių invalidams vežti įsigijimo 1995–1999 m. programą. Vykdamas minėtą programą, 1995–1998 m. buvo nupirkta ir paskirstyta savivaldybių socialinės paramos skyriams 111 specialių mikroautobusų, pritaikytų vežti neįgaliuosius. Šiuo metu beveik visų savivaldybių socialinės paramos skyriai turi po 1 ar 2 tokius automobilius.

3. Nuo 2000 metų pradėta vykdyti investicinė programa „Transporto, specialiai pritaikyto invalidams vežti, įsigijimas“, pagal kurią įsigytas transportas perduodamas panaudos sutartimis neįgaliųjų nevyriausybinėms organizacijoms. Iš viso nevyriausybinėms organizacijoms skirtas 61 automobilis. Minėtos programos įgyvendinimas suteikia vis daugiau galimybių ir tolimesniuose rajonuose pasinaudoti specialiojo transporto paslaugomis.

151. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2011 m. gegužės 17 d. įsakymu Nr. A1-241 (Žin., 2011, Nr. 61-2930) patvirtintu Žmonių su fizine negalia mobilumo ir savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo projektų finansavimo tvarkos aprašu, finansuojami nevyriausybinių organizacijų vykdomi projektai, kurių tikslas – projektuose numatytomis priemonėmis pagal aklių poreikį formuoti, atkurti, palaikyti jų savarankiškumą ir lavinti judėjimo sutrikimų turinčių asmenų transporto priemonės vairavimo įgūdžius, siekiant padėti neįgaliesiems greičiau socialiai adaptuotis visuomenėje ir dalyvauti aktyvioje veikloje. Projektų tikslinės grupės – aklieji ir judėjimo sutrikimų turintys asmenys. Projektų remiama veikla gali būti: aklių savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymas organizuojant teorinius ir praktinius užsiėmimus, tarpusavio pagalbos grupes, stovyklas; judėjimo sutrikimų turinčių asmenų mobilumo mokymas (mokant vairuoti B kategorijos transporto priemonę).

21 straipsnis. Saviraiškos laisvė ir laisvė reikšti nuomonę, galimybė gauti informaciją

152. Lietuvos Respublikos teisės aktais visiems asmenims garantuojama teisė turėti įsitikinimus ir juos laisvai reikšti. Laisvė gauti informaciją, reikšti savo įsitikinimus negali būti ribojama kitaip, kaip tik įstatymu, jeigu tai būtina apsaugoti žmogaus sveikatą, garbę ir orumą, privatų gyvenimą, dorovę ar ginti konstitucinę santvarką.

153. Kalbant apie galimybes neįgaliesiems gauti informaciją, būtų svarbu paminėti Konvencijos ataskaitos 9 straipsnyje aprašytus teisės aktus ir įgyvendinamas priemones dėl informacinės aplinkos pritaikymo neįgaliųjų specialiesiems poreikiams. Ypač atkreiptinas dėmesys į Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. balandžio 18 d. nutarimu Nr. 480 patvirtintą Bendrųjų reikalavimų valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų interneto svetainėms aprašą, kuriuo valstybės ir savivaldybių institucijos bei įstaigos įpareigotos pritaikyti internetines svetaines neįgaliesiems (Žin., 2003, Nr. 38-1739; 2009, Nr. 154-6976).

154. 2009 m. birželio 3 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu patvirtinta Lietuvių gestų kalbos vartojimo ir vertėjų paslaugų teikimo 2009–2012 metų programa (Žin., 2009, Nr. 70-2844), kurios tikslas – siekti integruoti kurčiuosius į visuomenę ir mažinti jų socialinę atskirtį. Pagal šią programą gestų kalba yra pagrindinė kalbinės mažumos – kurčiųjų bendruomenės – bendravimo, informacijos gavimo ir perteikimo aplinkiniams priemonė. Įgyvendinant minėtos programos priemones, tobulinamas aiškinamasis lietuvių gestų kalbos žodynas ir plėtojamas gestų kalbos tyrimas, rengiami gestų kalbos tyrėjai, rengiami ir leidžiami teminiai žodynai lietuvių gestų kalba, gerinama mokyklų kurtiesiems metodinė bazė, rengiamos lietuvių gestų kalbos mokymo programos viešąsias paslaugas teikiantiems specialistams, gestų kalbos vertėjams, rengiami lietuvių gestų kalbos kursai lietuvių gestų kalbos vertėjams, surdopedagogams, policijos ir valstybinės priešgaisrinės gelbėjimo tarnybos pareigūnams, sveikatos priežiūros darbuotojams, socialiniams darbuotojams, kurčiųjų šeimos nariams ir kitiems visuomenės nariams. Taip pat plečiamos viešosios įstaigos Surdologijos centro funkcijos ir veikla, siekiant, kad jis taptų metodinės pagalbos centru, vykdančiu gestų kalbos vertėjų kvalifikacijos tobulinimo programas.

155. Lietuvoje veikia 5 (Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Panevėžio ir Šiaulių) gestų kalbos vertėjų centrai, kurių savininko teisės ir pareigos priklauso Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai. Kiekvienas gestų kalbos vertėjų centras teikia vertėjų paslaugas, apimdamas po dvi apskričių teritorijas ir jose gyvenančius kurčiuosius. Nuo 2012 m. pradedami įgyvendinti 4 gestų kalbos vertėjų centrų (Kauno, Klaipėdos, Panevėžio, Šiaulių) pritaikymo investiciniai projektai, finansuojami iš ES struktūrinių fondų. Šiems projektams įgyvendinti planuojama skirti 5,88 mln. litų. Šiuo metu Lietuvoje gestų kalbos vertimo paslaugos teikiamos klausos negalią turinčiam žmogui individualiai, o įgyvendinus investicinius projektus, Lietuvoje bus pradėtos teikti visiškai naujos paslaugos – videovertimas gestų kalba. Panaudojant ES struktūrinių fondų paramą, 2013 m. pabaigoje bus pradėtos teikti videovertimo paslaugos ir didės gestų kalbos vertėjų paslaugų prieinamumas.

156. Įgyvendinant Nacionalinės programos įgyvendinimo priemonių plano 3.21 priemonę, 2011 m. įsigyta ir perduota VŠĮ Lietuvos nacionaliniam radijui ir televizijai titravimo įranga televizijos laidoms titruoti. Panaudota 299,4 tūkst. litų suma turtui įsigyti. Todėl ateityje turėtų padaugėti subtitruotų televizijos laidų, skirtų klausos negalią turintiems žmonėms. Atrinktos laidos, kurios bus transliuojamos su titrais, atsižvelgiant į klausos negalią turinčių žmonių nuomonę.

157. Lietuvos Respublikos Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos įstatymo (Žin., 1996, Nr.102-2319; 2005, Nr.153-5639) 5 straipsnio 9 dalyje numatyta, kad Lietuvos radijas ir televizija (toliau – LRT) rengia laidas ar programas klausos ir regos neįgaliesiems. Ši nuostata įgyvendinama transliuojamas programas verčiant į gestų kalbą. Lietuvos televizija 2008–2009 m. gestų kalba per savaitę transliuodavo po 5–6 valandas programos, kurią sudarė žinios ir pačių neįgaliųjų pasirinktos autorinės laidos. Nuo 2009 m. pabaigos, sumažinus LRT finansavimą, gestų kalba transliuojamos trys žinių laidos per savaitę. Seimo ar savivaldybių tarybų rinkimų laidos, Prezidento ataskaitos Seime, specialiosios žinios (pvz., kilus cunamiui Japonijoje) bei neįgaliesiems skirtos laidos. Radijas, kaip žiniasklaidos priemonė, yra prieinamiausias regos negalią turintiems žmonėms. Lietuvos radijo programa „Klasika“ transliuoja specialią laidą, skirtą neįgaliems žmonėms, silpnaregiams ir akliesiems, bei kitas laidas, kuriomis siekiama supažindinti plačiąją visuomenę su neįgaliųjų gyvenimo aktualijomis.

158. Lietuvoje veikia Lietuvos aklųjų biblioteka, kurios nuostatuose, patvirtintuose Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2007 m. gegužės 8 d. įsakymu Nr. ĮV-289 (Žin., 2007, Nr. 53-2062), nustatytas šios bibliotekos tikslas ir funkcijos – užtikrinti akliesiems ir silpnaregiams lygias teises ir galimybes ieškoti ir gauti informaciją ir dokumentus, naudotis bibliotekų paslaugomis, mokytis, bendrauti ir visapusiškai dalyvauti kultūriniame gyvenime, pažinti Lietuvos nacionalinį ir pasaulio kultūros paveldą. Tarp pagrindinių bibliotekos funkcijų numatyta, kad biblioteka leidžia knygas, žurnalus, informacinę literatūrą akliesiems ir silpnaregiams prieinamais formatais.

159. Lietuvos aklųjų biblioteka organizuota kaip centralizuota bibliotekų sistema, kurią sudaro centrinė biblioteka Vilniuje ir 5 filialai kituose miestuose. Taip pat skaitytojai aptarnaujami pristatant knygas į namus ir paštu. Specializuoti aptarnavimo taškai organizuojami viešosiose bibliotekose ir Lietuvos aklųjų sąjungos skyriuose. Taip pat biblioteka atlieka neregijų ir silpnaregių informacinio aprūpinimo ir metodinės veiklos centro funkcijas, pagal kompetenciją organizuoja kvalifikacijos tobulinimo seminarus, kaip dirbti su neįgaliais žmonėmis, konferencijas bibliotekų specialistams. Bibliotekoje veikia tiflotyros skyrius ir Lietuvos aklųjų istorijos muziejus, publikuojama ir populiarinama aklųjų ir silpnaregių žmonių kūryba, kaupiama literatūra apie akluosius, organizuojami kultūriniai, edukaciniai renginiai. Bibliotekos darbuotojai ir vartotojai gali naudotis specialia adaptacine įranga – garso sintezatoriais ir kt. Lietuvos aklųjų biblioteka asmenims, turintiems regėjimo negalią, leidžia leidinius Brailio raštu (apie 27 leidiniai per metus), garsines knygas (apie 250 knygų per metus) ir žurnalus (apie 16 žurnalų per metus), perrašyta iš skaitmeninių formatų garsines knygas (apie 200 knygų per metus), tifloginius leidinius reginčiųjų raštu padidintu šriftu (per metus 3–5 leidimai).

160. Įgyvendinus projektą „Virtuali aklųjų biblioteka“, asmenims, turintiems regėjimo negalią, bus paruošta 6000 puslapių skenuoto teksto ir išleista 10 Lietuvoje naujo formato – DAISY (Digital Accessible Information System) – leidinių. Asmenims, turintiems regėjimo negalią, aplinka bus pritaikyta Europos regioninės plėtros fondo ir Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto lėšomis finansuojamo projekto „Virtuali aklųjų biblioteka“ metu sukūrus Elektroninių leidinių valdymo informacinę sistemą (ELVIS), kurioje bus centralizuotai kaupiama, tvarkoma, apdorojama, analizuojama ir teikiama garsinės knygos, žurnalai, DAISY, tekstiniai ir kiti skaitmeniniai elektroninės informacijos leidiniai paslaugų gavėjams, turintiems regėjimo negalią. Į sistemą bus dedami Lietuvos aklųjų bibliotekos fonde esantys ir projekto metu kuriami produktai, Lietuvos aklųjų silpnaregių sąjungos teikiami ir kitų leidėjų perduoti leidiniai. Regos negalią turintys asmenys sistema galės naudotis 2012 m. viduryje. Kultūros ministerijos įsteigtos Lietuvos aklųjų bibliotekos paslaugomis naudojasi 2981 asmuo, turintis regėjimo negalią; bibliotekoje 2010 m. išduotas 5641 dokumentas Brailio raštu, garsinių dokumentų – 16 6052.

161. 2008–2011 metais įgyvendinant projektą „Bibliotekos pažangai“, viešosios bibliotekos buvo aprūpintos kompiuteriais su specialia programine įranga JAWS, palengvinančia darbą kompiuteriu / internetu regėjimo negalią turintiems lankytojams. Negalią turintiems žmonėms įgyvendinant projektą, organizuojamos naudojimosi viešosiomis bibliotekomis ir kompiuteriu skatinimo iniciatyvos, pavyzdžiui, 2009 metais buvo organizuota žmonėms, turintiems regėjimo negalią skirta akcija „Prakalbink internetą bibliotekoje“, kurios tikslas – paskatinti regėjimo sutrikimų turinčius žmones aktyviau naudotis internetu kasdienio gyvenimo reikmėms bei artimiaus susipažinti su viešosiomis bibliotekomis, kuriose įrengtos specialios darbo vietos žmonėms, turintiems regėjimo negalią. Akcijos metu su bibliotekoje susirinkusiais regėjimo sutrikimų turinčiais asmenimis bibliotekininkai bendravo **per** internetu transliuojamas paskaitas. Šių paskaitų metu akcijos dalyviai sužinojo apie naujas galimybes bibliotekose naudotis kompiuteriu ir internetu, bendravo su specialistais, kurie paaiškino ir atsakė į klausimus dėl aprūpinimo techninėmis priemonėmis tvarkos, konsultavo aktualiais įsidarbinimo, švietimo ir laisvalaikio, sveikatos klausimais.

162. Įgyvendinant projektą „Bibliotekos pažangai“, atlikto viešos interneto prieigos vartotojų grupių narių tyrimo rezultatai atskleidė, kad sąlygos fizinę / regėjimo negalią turintiems žmonėms lankytis ir naudotis įvairiomis paslaugomis miesto bibliotekoje pagerėjo. Negalią turintys bibliotekų lankytojai pradėjo intensyviau bei drąsiau naudotis plačiomis interneto teikiamomis galimybėmis, nors kaimo vietovėse šios socialinės grupės atstovams naudotis viešo interneto prieigos paslauga vis dar problematiška. Tyrimo rezultatai parodė, kad aktyviausiai viešųjų bibliotekų paslaugomis ir interneto prieiga naudojami protinę negalią turintys asmenys, kurie bibliotekose

kokybiškai geriau praleidžia savo laiką, socializuojasi bendraudami tiek su bibliotekų darbuotojais, tiek su pažįstamais bibliotekų lankytojais.

163. Kalbant apie fizinės aplinkos prieinamumą, padedančią neįgaliesiems naudotis paslaugomis, pažymėtina, kad Lietuvos muziejų ir bibliotekų patalpos palaiptams pritaikomos neįgalųjų poreikiams, siekiant jiems suteikti galimybę be kliūčių patekti į pastatus bei laisvai judėti juose. Pažymėtina, kad valstybė finansuoja kultūros paskirties pastatų pertvarkymą iš dalies, šiose pertvarkomose dalyse pagal galimybę įrengiant nuožulnas, lifthus, keltuvus ir pan.

164. 2008–2011 metais įgyvendinant projektą „Bibliotekos pažangai“, viešosiose bibliotekose buvo sutvarkyti įėjimai į bibliotekas (padarytos nuožulnos, platesni įėjimai), sudarytos galimybės nevaržomai judėti bibliotekų viduje: patekti į kitus aukštus – įrengti liftai, praplatinti praejimai tarp knygų lentynų ir pan. Atsižvelgiant į sunkiai judančių dėl negalios asmenų poreikius, daugelyje bibliotekų teikiama nemokama leidinių pristatymo į namus paslauga. 2012 metais Lietuvos jūrų muziejuje numatyta įdiegti analogų Lietuvoje neturinčią „eGido“ sistemą, kurioje išmanieji telefonai, kuriuos naudodami lankytojai galės vieni orientuotis patalpose bei gauti visą reikalingą informaciją apie Lietuvos jūrų muziejų ir delfinariumą. Šią priemonę numatoma pritaikyti asmenim, turintiems regėjimo negalią.

165. Skaitmeninės technologijos suteikia daugiau galimybių teikti kokybiškas kultūrinės paslaugas negalią turintiems žmonėms. 2009 m. Lietuvoje pradėti įgyvendinti 6 stambūs Lietuvos kultūros paveldo skaitmeninimo projektai, kuriais siekiama užtikrinti prieigą internete prie šalies bibliotekose, archyvuose, muziejuose bei audiovizualinio paveldo archyvuose saugomos medžiagos – knygų, archyvinių bylų, rankraščių, plakatų, tapybos, grafikos kūrinių, fotografijų ir pan. Įgyvendinant skaitmeninimo projektus kuriamos viešosios paslaugos pritaikomos ir neįgaliesiems: kuriamos versijos neįgaliesiems asmenims su šrifto didinimo galimybe, pateikiamos instrukcijos, kaip naudotis sukurtu skaitmeniniu turiniu elektroninėje erdvėje, tokiu būdu užtikrinama, kad negalią turintys gyventojai galėtų naudotis skaitmeniniu turiniu laisvalaikio ir studijų reikmėms neišeidami iš namų.

166. 2005 metais, įgyvendinant 2002 m. birželio 7 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 850 patvirtintos Nacionalinės žmonių su negalia socialinės integracijos programos 2003–2012 metams (Žin., 2002, Nr. 57-2335) 2.2 priemonę „Parngti ir įdiegti universalią reabilitacijos ir integracijos duomenų bazę“, pradėta kurti universali neįgalųjų reabilitacijos ir integracijos informacinė sistema (toliau – UNRIIS). UNRIIS – tai duomenų bazė, kurios paskirtis – padėti rengti, kaupti, sisteminti ir skleisti naujausią specializuotą informaciją apie neįgalius žmones, paslaugas, tarnybas, priemones neįgaliesiems sveikatos, socialinės apsaugos, švietimo ir mokslo, užimtumo, aplinkos prieinamumo, kultūros, sporto ir kitose srityse. Ji taip pat suteikia įvairioms institucijoms, įstaigoms, organizacijoms, neturinčioms savo duomenų bazių, galimybę pasinaudoti jos ištekliais ir teikti visuomenei informaciją. Duomenų bazė pritaikyta neįgaliesiems, turintiems įvairias negalias. Informacija duomenų bazėje yra laisvai prieinama ir nemokama. UNRIIS pagrindinis tikslas – sukurti visiems internetu prieinamą, „skirta visiems“ (angl. „design for all“) kūrimo principais pagrįstą duomenų bazę, kurioje būtų saugoma neįgaliesiems žmonėms aktuali, taip pat jų reabilitacijos ir integracijos problemas atskleidžianti ir nuolat atnaujinama informacija.

167. Kalbant apie kultūros darbuotojų švietimą, Lietuvos kultūros darbuotojų tobulinimosi centras organizavo kvalifikacijos kėlimo seminarus, kaip dirbti su neįgaliais žmonėmis. Mokymo programą per metus išklausedavo apie 50 kultūros darbuotojų. Šiuo metu minėtas centras panaikintas, todėl Kultūros ministerija perka kultūros darbuotojų kvalifikacijos tobulinimo paslaugas (tarp jų ir seminarus anksčiau minėtomis temomis).

168. Lietuvos jūrų muziejaus darbuotojai, bendradarbiaudami su BĮ Neįgalųjų centro „Klaipėdos lakštutė“ socialinio darbo metodiniu centru, 2006–2011 m. dalyvavo socialinių darbuotojų kvalifikacijos kėlimo programose: skaitė paskaitas ir vedė praktinius užsiėmimus

(„Delfinų terapija vaikams su proto ir psichikos negalia“; „Delfinų terapijos taikymas įvairių sutrikimų turintiems vaikams“).

169. Švietimo ir mokslo ministerija, įgyvendindama programą „Švietimas informacinei visuomenei“, aprūpina mokyklas mokomosiomis kompiuterinėmis priemonėmis, taip pat priemonėmis, padedančiomis didinti informacijos prieinamumą neįgaliesiems. Kasmet vykdoma programa „Mokyklų aprūpinimo geltonaisiais autobusais programa“, kurią įgyvendinant 2001-2011 metais buvo nupirkti 48 autobusai neįgaliesiems. Šiuo metu parengtas „Mokyklų aprūpinimo geltonaisiais autobusais 2013-2017 metų programos“ projektas (preliminarus lėšų poreikis – 3 mln. Lt). Per programos įgyvendinimo laikotarpį numatoma neįgaliesiems vežioti nupirkti ir paskirstyti 15 geltonųjų autobusų. Be to, kasmet tobulinama Moksleivio krepšelio apskaičiavimo metodika, didinamas specialiųjų poreikių turinčio mokinio krepšelis, šiuo metu jis maždaug 35 procentais didesnis nei statistinio bendrojo lavinimo mokyklos mokinio krepšelis. Bendrojo lavinimo mokyklos vadovėlių pritaikymas, specialiųjų mokymo priemonių kūrimas, mokytojų kvalifikacijos tobulinimas taip pat didina švietimo prieinamumą.

170. Teisę į informaciją reglamentuoja Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymo 5 straipsnio 1, 2 ir 3 dalių nuostatos – pacientas turi teisę gauti informaciją apie sveikatos priežiūros įstaigose teikiamas paslaugas, jų kainas ir galimybes jomis pasinaudoti. Pacientas turi teisę gauti informaciją apie jam sveikatos priežiūros paslaugas teikiančią sveikatos priežiūros specialistą (vardą, pavardę, pareigas) ir informaciją apie jo profesinę kvalifikaciją. Pacientas, pateikęs asmens tapatybę patvirtinančius dokumentus, turi teisę gauti informaciją apie savo sveikatos būklę, ligos diagnozę, sveikatos priežiūros įstaigoje taikomus ar gydytojui žinomus kitus gydymo ar tyrimo būdus, galimą riziką, komplikacijas, šalutinį poveikį, gydymo prognozę ir kitas aplinkybes, kurios gali turėti įtakos paciento apsisprendimui sutikti ar atsisakyti siūlomo gydymo, taip pat apie padarinius atsisakius siūlomo gydymo. Šią informaciją pacientui gydytojas turi pateikti atsižvelgdamas į jo amžių ir sveikatos būklę, jam suprantama forma, paaiškindamas specialius medicinos terminus.

171. Sveikatos apsaugos ministerija, vykdydama Nacionalinės programos įgyvendinimo priemonių plano 4.6 priemonę – išanalizuoti galimybes sunkią regėjimo negalią turintiems asmenims bendrojo pobūdžio informaciją asmens sveikatos priežiūros paslaugas teikiančiose įstaigose pateikti specialiais formatais (Brailio raštu, didesniu šriftu, elektroniniu formatu ir pan.), – iš savivaldybių renka informaciją apie galimybes ambulatorines asmens sveikatos priežiūros paslaugas teikiančiose įstaigose bendrojo pobūdžio informaciją asmenims, turintiems sunkią regėjimo negalią, pateikti specialiais formatais. Remiantis gautais duomenimis, bus atlikta išsami analizė ir priimti atitinkami sprendimai dėl informacijos prieinamumo gerinimo sunkią negalią turintiems asmenims sveikatos priežiūros paslaugas teikiančiose įstaigose.

22 straipsnis. Privataus gyvenimo neliečiamumas

172. Tarptautiniai dokumentai (Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas, ES pagrindinių teisių chartija) įtvirtina asmens, taip pat ir neįgalių asmenų, teisę į privatų gyvenimą, kurią užtikrina Lietuvos Respublika. Konstitucijos 21 straipsnis įtvirtina žmogaus asmens neliečiamumo principą, numato, jog žmogaus orumą gina įstatymas, nustato draudimą žmogų kankinti, žaloti, žeminti jo orumą, žiauriai su juo elgtis, taip pat nustatyti tokias bausmes ir kad su žmogumi, be jo žinios ir laisvo sutikimo, negali būti atliekami moksliniai ar medicinos bandymai. Atitinkamai Civilinio kodekso 2.24 straipsnis numato asmens garbės ir orumo gynimo nuostatas. Konstitucijos 22 straipsnyje numatyta, kad žmogaus privatus gyvenimas neliečiamas: įstatymas ir teismas saugo, kad niekas nepatirtų savavališko ar neteisėto kišimosi į jo asmeninį ir šeimyninį gyvenimą, kėsimosi į garbę ir orumą. Asmens susirašinėjimas, pokalbiai telefonu, telegrafo pranešimai ir kitoks susižinojimas neliečiami.

Informacija apie privatų asmens gyvenimą gali būti renkama tik motyvuotu teismo sprendimu ir tik pagal įstatymą.

173. Šios konstitucinės nuostatos detalizuojamos Civilinio kodekso 2.23 straipsnyje, kuriame numatyta, kad fizinio asmens privatus gyvenimas neliečiamas. Informacija apie asmens privatų gyvenimą gali būti skelbiama tik jo sutikimu. Po asmens mirties tokį sutikimą gali duoti jo sutuoktinis, tėvai ar vaikai. Privataus gyvenimo pažeidimu laikomas neteisėtas įėjimas į asmens gyvenamąsias ir kitokias patalpas, aptvertą privačią teritoriją, neteisėtas asmens stebėjimas, neteisėtas asmens ar jo turto apieškojimas, asmens telefoninių pokalbių, susirašinėjimo ar kitokios korespondencijos bei asmeninių užrašų ir informacijos konfidencialumo pažeidimas, duomenų apie asmens sveikatos būklę paskelbimas pažeidžiant įstatymų nustatytą tvarką bei kitokie neteisėti veiksmai. Draudžiama rinkti informaciją apie privatų asmens gyvenimą pažeidžiant įstatymus. Privataus asmens gyvenimo duomenų, nors ir atitinkančių tikrovę, paskelbimas, taip pat asmeninio susirašinėjimo paskelbimas pažeidžiant Civilinio kodekso 2.23 straipsnio 1 ir 3 dalyse nustatytą tvarką, taip pat įėjimas į asmens gyvenamąjį būstą be jo sutikimo, išskyrus įstatymų numatytas išimtis, asmens privataus gyvenimo stebėjimas ar informacijos rinkimas apie jį pažeidžiant įstatymą bei kiti neteisėti veiksmai, kuriais pažeidžiama teisė į privatų gyvenimą, yra pagrindas pareikšti ieškinį dėl tokiomis veiksmais padarytos turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo.

174. Konstitucijos 24 straipsnyje taip pat įtvirtintas žmogaus būsto neliečiamumo principas. Be gyventojų sutikimo įeiti į būstą neleidžiama kitaip, kaip tik teismo sprendimu arba įstatymo nustatyta tvarka tada, kai reikia garantuoti viešąją tvarką, sulaikyti nusikaltėlių, gelbėti žmogaus gyvybę, sveikatą ar turtą.

175. Pažymėtina, kad visos minėtos konstitucinės nuostatos yra skirtos garantuoti *kiekvieno*, taip pat neįgalaus, asmens teisei į privatų gyvenimą ir jo neliečiamumą, teisei į būsto neliečiamumą, teisei į asmens garbę ir orumą garantuoti.

176. Dėl neįgalių asmenų su sveikatos būkle ir reabilitacija susijusių duomenų konfidencialumo, pažymėtina, kad Civilinio kodekso 6.736 straipsnis, reglamentuojantis informacijos apie pacientą ir jo medicininius dokumentus teikimą, nustato, kad asmens sveikatos priežiūros paslaugų teikėjas negali jokiems kitiems asmenims be paciento sutikimo suteikti informacijos apie pacientą arba sudaryti sąlygų gauti oficialių dokumentų, nurodytų Civilinio kodekso 6.733 straipsnyje, kopijas. Jeigu informacija kitiems asmenims vis tiek teikiama, ji gali būti teikiama tiek, kiek tai nedaro žalos paciento ar kito asmens privataus gyvenimo interesams. Informacija apie pacientą turi būti teikiama, jeigu tai yra privaloma pagal įstatymus.

177. Lietuvos Respublikos pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatyme reglamentuojamas asmens privataus gyvenimo neliečiamumas. Pagal minėto įstatymo nuostatas, pacientų privatus gyvenimas yra neliečiamas. Informacija apie pacientų gyvenimo faktus gali būti renkama pacientų sutikimu ir tik tuo atveju, jei tai yra būtina ligai diagnozuoti, gydyti ar slaugyti. Duomenys apie paciento buvimą sveikatos priežiūros įstaigoje, jo sveikatos būklę, jam taikytas diagnostikos, gydymo bei slaugos priemones įrašomi į Sveikatos apsaugos ministerijos nustatytos formos ir rūšių pacientų medicinos dokumentus. Nustatant šių dokumentų formą, turinį ir naudojimo tvarką, turi būti užtikrinama paciento privataus gyvenimo apsauga. Visa informacija apie paciento buvimą sveikatos priežiūros įstaigoje, gydymą, sveikatos būklę, diagnozę, prognozes ir gydymą, taip pat visa kita asmeninio pobūdžio informacija apie pacientą turi būti laikoma konfidencialia net ir po paciento mirties. Tokios konfidencialios informacijos saugojimo tvarką nustato Lietuvos Respublikos įstatymai ir sveikatos apsaugos ministro tvirtinami teisės aktai. Konfidenciali informacija gali būti suteikta kitiems asmenims tik turint rašytinį paciento sutikimą. Asmenims, tiesiogiai dalyvaujantiems gydant ar slaugant pacientą, atliekantiems paciento sveikatos ekspertizę, be paciento sutikimo konfidenciali informacija gali būti suteikta tais atvejais ir tiek, kiek tai būtina paciento interesams apsaugoti. Be paciento sutikimo teisės aktų nustatyta tvarka konfidenciali informacija gali būti

suteikta valstybės institucijoms, kurioms Lietuvos Respublikos įstatymai suteikia teisę gauti konfidencialią informaciją apie pacientą prieš jo valią. Kai pacientas yra praradęs sąmonę ir nėra jo sutikimo, konfidenciali informacija gali būti suteikiama paciento atstovui, sutuoktiniui (partneriui), tėvams (įtėviams) ar pilnamečiams vaikams tik tais atvejais ir tiek, kiek tai būtina paciento interesams apsaugoti.

178. Užtikrinant paciento teisę į privataus gyvenimo neliečiamumą, turi būti vadovaujamasi nuostata, kad paciento interesai ir gerovė yra svarbesni už visuomenės interesus. Už neteisėtą konfidencialios informacijos apie pacientą rinkimą bei panaudojimą atsakoma teisės aktų nustatyta tvarka. Be turtinės žalos, pacientui taip pat atlyginama ir neturtinė žala. Baudžiamojo kodekso XXIV skyriuje reglamentuojamos nusikalstamos veikos asmens privataus gyvenimo neliečiamumui (165 straipsnis. Neteisėtas asmens būsto neliečiamumo pažeidimas, 166 straipsnis. Asmens susižinojimo neliečiamumo pažeidimas, 167 straipsnis. Neteisėtas informacijos apie privatų asmens gyvenimą rinkimas, 168 straipsnis. Neteisėtas informacijos apie asmens privatų gyvenimą atskleidimas ar panaudojimas), už kurias taikoma baudžiamoji atsakomybė.

23 straipsnis. Būsto ir šeimos neliečiamumas

179. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnis nustato, kad santuoka sudaroma laisvu vyro ir moters sutarimu. Pagal Civilinio kodekso 1.2 straipsnį, civiliniai santykiai, tarp kurių yra ir santuokos sudarymas, yra reguliuojami vadovaujantis subjektų lygiateisiškumo principu, todėl santuoką, pagal Civilinio kodekso 3.13 straipsnį, sudaro vyras ir moteris (nedarant skirtumo tarp neturinčių sveikatos problemų ir negalią turinčių asmenų) laisva valia. Svarbiausias kriterijus yra gebėjimas išreikšti laisvą valią. Bet koks grasinimas, prievarta, apgaulė yra pagrindas santuoką pripažinti negaliojančia. Kaip išimtis, kada santuokos asmuo negali sudaryti, nes negali išreikšti savo valios, yra, jeigu pagal Civilinio kodekso 3.15 straipsnį asmuo įsiteisėjęs teismo sprendimu pripažintas neveiksnis. Jis negali sudaryti santuokos, nes negali išreikšti savo valios, o tai prieštarautų santuokos savanoriškumo principui. Asmens pripažinimas neveiksnis sudarius santuoką nedaro santuokos negaliojančios, išskyrus atvejus, kai įrodoma, kad asmuo, sudarydamas santuoką, negalėjo suprasti savo veiksmų prasmės ir jų valdyti. Kartu pabrėžtina, kad kliūtimis sudarant santuoką nėra laikoma asmens psichikos liga ar asmens pripažinimas ribotai veiksnis.

180. Lietuvos Respublikoje nėra teisės aktų, draudžiančių ar ribojančių neįgalųjų teises susilaukti palikuonių. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 1994 m. sausio 28 d. įsakymu Nr. 50 (Žin., 1994, Nr. 18-299) nustatytos Nėštumo nutraukimo operacijos atlikimo tvarkos 2.1 punktas teigia – jei dėl nėštumo motinos gyvybei ir sveikatai gresia pavojus, jis nutraukiamas, neatsižvelgiant į nėštumo laiką. Nėštumas nutraukiamas tik atsiradus realiai grėsmei motinos sveikatai ir gyvybei. Šiuo įsakymu yra patvirtintas sąrašas ligų ir būsenų, kurios gali būti grėsmingos nėščios moters ir vaisiaus gyvybei bei sveikatai (tai kai kurie besilaukiančios motinos psichikos sutrikimai, jutimo organų ir nervų sistemos ligos bei uždegiminės ligos, paveldimos ligos ir pan.).

181. Nuostata, kad atlikti intervenciją į žmogaus kūną, pašalinti jo kūno dalis ar organus galima tik su asmens sutikimu, yra išdėstyta Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.25 straipsnio 2 dalyje (ši kodekso nuostata plačiau išdėstyta Konvencijos ataskaitos 15 ir 17 straipsniuose). Taip pat Lietuvos Respublikos pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymo 17 straipsnis numato, kad, prieš atliekant pacientui chirurginę operaciją, invazinę ir (ar) intervencinę procedūrą, turi būti gautas informacija pagrįstas paciento sutikimas, kad jam būtų atliekama konkreti chirurginė operacija, invazinė ir (ar) intervencinė procedūra. Toks sutikimas turi būti išreikštas raštu. Gaunant informacija pagrįstą sutikimą dėl chirurginės operacijos, invazinės ir (ar) intervencinės procedūros, informacija laikoma tinkama, kai pacientui buvo išaiškinta chirurginės operacijos ar invazinės ir (ar) intervencinės procedūros esmė, jų alternatyvos, pobūdis, tikslai, žinomos ir galimos komplikacijos (nepageidaujami padariniai), kitos aplinkybės, kurios gali turėti įtakos paciento apsisprendimui

sutikti arba atsisakyti numatomos chirurginės operacijos ar invazinės ir (ar) intervencinės procedūros, taip pat galimi padariniai atsisakius numatomos chirurginės operacijos ar invazinės ir (ar) intervencinės procedūros.

182. Civilinio kodekso 3.161 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad vaikas turi teisę gyventi kartu su tėvais, būti auklėjamas ir aprūpinamas savo tėvų šeimoje, bendrauti su tėvais, nesvarbu, ar tėvai gyvena kartu, ar skyrium, bendrauti su giminaičiais, jei tai nekenkia vaiko interesams. Tokia pati teisė numatyta ir Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo (Žin.1996; Nr. 33-807) 23 straipsnyje, kuriame įtvirtinta nuostata, jog vaikas turi teisę gyventi kartu su savo tėvais ar kitais teisėtais savo atstovais.

183. Pagal Civilinio kodekso 3.179 straipsnio 1 dalį, tais atvejais, kai tėvai (tėvas ar motina) negyvena kartu su vaiku dėl susiklosčiusių objektyvių aplinkybių (dėl ligos ir pan.) ir reikia nuspręsti, kur turi gyventi vaikas, teismas gali nuspręsti atskirti vaiką nuo tėvų (tėvo ar motinos). Jei nepalankios aplinkybės susiklosto vienam iš tėvų, o kitas gali gyventi kartu su vaiku ir auklėti jį, vaikas atskiriamas tik nuo to iš tėvų.

184. Pagal Civilinio kodekso 3.180 straipsnio 1 ir 2 dalis, kai tėvai (tėvas ar motina) vengia atlikti savo pareigas auklėti vaikus, piktnaudžiauja tėvų valdžia, žiauriai elgiasi su vaikais, daro žalingą įtaką vaikams savo amoraliau elgesiu arba nesirūpina vaikais, teismas gali priimti sprendimą dėl laikino ar neterminuoto tėvų (tėvo ar motinos) valdžios apribojimo. Laikiną ar neterminuotą tėvų (tėvo ar motinos) valdžios apribojimą teismas taiko atsižvelgdamas į konkrečias aplinkybes, dėl kurių prašoma apriboti tėvų valdžią. Neterminuotas tėvų valdžios apribojimas gali būti taikomas tuomet, kai teismas padaro išvadą, kad tėvai (tėvas ar motina) daro ypatingą žalą vaiko vystymuisi ar visiškai juo nesirūpina, ir nėra duomenų, kad padėtis gali pasikeisti. Bet kuriuo atveju išskirti vaiką su tėvais ar kitais teisėtais jo atstovais prieš vaiko, taip pat tėvų (teisėtų jo atstovų) valią galima tik išimtiniais įstatymų numatytais atvejais bei nustatyta tvarka, vadovaujantis teismo sprendimu (nuosprendžiu) ir kai toks išskyrimas vaikui yra būtinas (siekiama išvengti pavojaus vaiko gyvybei, sveikatai, būtina pasirūpinti jo priežiūra, auklėjimu, apsaugoti kitus svarbius vaiko interesus). Taigi pagal minėtas teisės aktų nuostatas yra nustatytas toks teisinis reguliavimas, kuris užtikrina, kad vaikas, nesvarbu, ar jis neįgalus, ar ne, nebūtų atskirtas nuo savo tėvų, išskyrus jau minėtas objektyvias priežastis ir atvejus, numatytus įstatymuose.

185. Siekiant išvengti neįgalių vaikų, kurių tėvai negali jais pasirūpinti, institucionalizacijos ir užtikrinti, kad jiems būtų suteikta alternatyvi tolesnės eilės giminaičių globa arba, kai tai neįmanoma, sudarytos gyvenimo šeimoje sąlygos bendruomenėje, pažymėtina, kad, pagal Civilinio kodekso 3.249 straipsnį nustatant vaikui (visiems vaikams, nepaisant, ar vaikas turi negalią, ar ne) globą (rūpybą), vadovaujamas tokiais vaiko globos (rūpybos) nustatymo principais: vaiko interesų pirmumas; pirmumo teisę tapti globėjais (rūpintojais) turi vaiko artimi giminaičiai, jeigu tai atitinka vaiko interesus; vaiko globa (rūpyba) šeimoje; brolių ir seserų neišskyrimas, išskyrus atvejus, kai tai pažeidžia vaiko interesus.

186. Kalbant apie teisę būti globėju, pažymėtina, kad Civilinio kodekso 3.269 straipsnyje, kuriame įtvirtintos nuostatos dėl teisės būti vaiko globėju (rūpintoju), numatyta, kad vaiko globėju (rūpintoju) negali būti asmuo, pripažintas neveiksniu, taip pat asmuo, sergantis chronišku alkoholizmu, narkomanija, psichinėmis ar kitomis ligomis, kurių sąrašą tvirtina Vyriausybės įgaliota institucija (Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2001 m. liepos 17 d. įsakymas Nr. 386 „Dėl ligų, kuriomis sergantis asmuo negali būti skiriamas vaiko globėju (rūpintoju), sąrašo patvirtinimo“ (Žin., 2001, Nr. 64-2373).

187. Dėl įvaikinimo instituto teisinio reglamentavimo neįgaliųjų atžvilgiu pažymėtina, kad, laikantis subjektų lygiateisiškumo principo, įvaikintojais gali būti pilnamečiai abiejų lyčių asmenys iki penkiasdešimties metų, tinkamai pasirengę įvaikinti. Išimtiniais atvejais teismas gali leisti įvaikinti ir vyresnio amžiaus žmonėms (Civilinio kodekso 3.210 straipsnis). Tačiau tiek teisės būti

globėju (rūpintoju), tiek teisės būti įvaikintu neturi asmuo, kuris yra teismo pripažintas neveiksniu arba ribotai veiksniu (Civilinio kodekso 3.210 straipsnis).

188. Kaip jau minėta Konvencijos ataskaitos 15 bei 17 straipsniuose, dėl priemonių, kurių imtasi siekiant išvengti priverstinės neįgalių asmenų sterilizacijos, pažymėtina, kad tiek Lietuvos Respublikos Konstitucija, tiek Civilinis kodeksas užtikrina teisę į kūno neliečiamumą ir vientisumą.

24 straipsnis. Švietimas

189. Pagal Konstitucijos 41 straipsnį, Lietuvoje asmenims iki 16 metų mokslas privalomas. Mokymas valstybinėse ir savivaldybių bendrojo lavinimo, profesinėse bei aukštesniosiose mokyklose yra nemokamas. Aukštasis mokslas prieinamas visiems pagal kiekvieno žmogaus sugebėjimus. Gerai besimokantiems piliečiams valstybinėse aukštesniosiose mokyklose laiduojamas nemokamas mokslas.

190. Lygių galimybių įstatymo 4 straipsnis nustato švietimo įstaigų, mokslo ir studijų institucijų pareigą įgyvendinti lygias galimybes. Švietimo įstaigos, mokslo ir studijų institucijos privalo užtikrinti vienodas sąlygas asmenims, atsižvelgdamos į jų amžių, lytinę orientaciją, *negalią*, rasę ar etninę priklausomybę, religiją ar įsitikinimus, kai:

- 1) priimama į bendrojo lavinimo mokyklas, profesinio mokymo įstaigas, aukštesniausias, aukštąsias mokyklas ir kvalifikacijos kėlimo, persikvalifikavimo ir kitus kursus;
- 2) skiriamos stipendijos ir teikiami kreditai studijoms;
- 3) sudaromos, rengiamos, tvirtinamos ir parenkamos mokymo programos;
- 4) vertinamos žinios.

Švietimo įstaigos, mokslo ir studijų institucijos, neformaliojo suaugusiųjų švietimo programų vykdytojai pagal kompetenciją privalo užtikrinti, kad mokymo programose ir vadovėliuose nebūtų diskriminavimo ir diskriminavimo propagavimo dėl asmens amžiaus, lytinės orientacijos, *negalios*, rasės ar etninės priklausomybės, religijos ar įsitikinimų.

191. 2011 m. kovo 17 d. priimtas Švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas (Žin., 2011, Nr. 38-1804), kuriuo yra nustatomi švietimo tikslai, švietimo sistemos principai, švietimo sistemos sandaros, švietimo veiklos, švietimo santykių pagrindai, valstybės įsipareigojimai švietimo srityje. Minėto įstatymo 14 straipsnis teigia, kad mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdymo paskirtis – padėti mokiniui lavintis, mokytis pagal gebėjimus, įgyti išsilavinimą ir kvalifikaciją, pripažįstant ir plėtojant jų gebėjimus ir galias. Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupės nustatomos ir jų specialieji ugdymosi poreikiai skirstomi į nedidelius, vidutinius, didelius ir labai didelius švietimo ir mokslo, sveikatos apsaugos, socialinės apsaugos ir darbo ministrų nustatyta tvarka. Mokiniais, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių, bendrojo ugdymo, profesinio mokymo, studijų programos pritaikomos jų specialiesiems ugdymosi poreikiams. Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdymą įgyvendina visos privalomąjį ir visuotinį švietimą teikiančios mokyklos, kiti švietimo teikėjai, atskirais atvejais – mokyklos (klasės), skirtos mokiniams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdyti. Šiame įstatyme taip pat garantuojamas švietimo prieinamumas mokiniui, turinčiam specialiųjų ugdymosi poreikių, – jeigu jo tėvai (globėjai, rūpintojai) pageidauja, sudaromos sąlygos ugdytis arčiau jo gyvenamosios vietos esančioje ikimokyklinio ugdymo, bendrojo ugdymo mokykloje, profesinio mokymo įstaigoje arba bet kurioje valstybinėje, savivaldybės (regiono) mokykloje, skirtoje mokiniams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių. Švietimo prieinamumas taip pat užtikrinamas pritaikant mokyklos aplinką, teikiant psichologinę, specialiąją pedagoginę, specialiąją ir socialinę pedagoginę pagalbą, aprūpinant ugdymui skirtomis techninės pagalbos priemonėmis mokykloje ir specialiosiomis mokymo priemonėmis, kitais įstatymų nustatytais būdais. Vaikui, dėl ligos ar patologinės būklės negalinčiam mokytis bendrojo ugdymo mokykloje, sudaromos sąlygos mokytis stacionarioje asmens sveikatos priežiūros įstaigoje, namuose.

192. Pagal Švietimo įstatymą, ikimokyklinis ugdymas teikiamas vaikui nuo gimimo, iki jam pradėdamas teikti priešmokyklinis ugdymas. Šalyje pradėtos steigti lopšelio grupės, kurias, jei tėvai pageidautų, galėtų lankyti ir specialiųjų ugdymosi poreikių turintys vaikai. 2012 m. šalyje veikė

8 ikimokyklinio ugdymo įstaigos, kuriose veikė specialiosios grupės didelių ir labai didelių specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems (dažniausiai neįgaliams) vaikams. Ikimokyklinio ugdymo programose dalyvavo 281 vaikas, turintis didelių ar labai didelių specialiųjų ugdymosi poreikių, priešmokyklinio ugdymo programose – 114 vaikų. Iš viso šalyje veikė 169 specialiosios grupės, vykdančios ikimokyklinio ugdymo programas, ir 41 grupė, vykdanči priešmokyklinio ugdymo programą. Dauguma vaikų, lankančių šias grupes, turi įvairaus pobūdžio ir sunkumo neįgalumą dėl įgimtų ar įgytų sutrikimų.

193. Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo plėtros 2011–2013 metų programos, patvirtintos Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2011 m. kovo 1 d. įsakymu Nr. V-350 (Žin., 2011, Nr. 30-1421), ir Europos socialinio fondo ir Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos finansuojamo valstybės projekto „Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo plėtra“ tikslas – padidinti ikimokyklinio ugdymo prieinamumą, kokybę ir švietimo pagalbą, ypač kaimo vietovėse. Projekte (18 mln. Lt) numatytomis veiklomis siekiama gerinti ankstyvąją intervenciją vaikystėje ir kompleksiskai teikti vaikams ir jų tėvams (globėjams) reikiamą švietimo pagalbą, socialinę paramą, sveikatos priežiūros paslaugas. Numatyta, kad 20 savivaldybių projekto metu bus skirtas finansavimas tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatoriaus etatams steigti. Manoma, kad šios priemonės įgyvendinimas pagerins paslaugų ir ugdymosi prieinamumą neįgaliams vaikams nuo gimimo iki privalomojo mokymo pradžios. Pagal minėtą programą taip pat numatyta konkurso būdu finansuoti mobilios švietimo pagalbos teikimą savivaldybėse riboto judumo, socialiai apleistiems ir neįgaliams vaikams.

194. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. gruodžio 22 d. nutarimu Nr. 1823 patvirtinta Mokinių krepšelio lėšų apskaičiavimo ir paskirstymo metodika (Žin., 2001, Nr. 57-2040; 2009, Nr. 158-7134) (toliau – metodika). Vadovaujantis metodikos 1 priedo 12 ir 13 punktais, ikimokyklinio ugdymo grupėms finansavimas skiriamas ne mažiau nei 20 valandų per savaitę. Vaiko, turinčio specialiųjų ugdymosi poreikių, priešmokyklinio bei ikimokyklinio ugdymo krepšelis apie 35 proc. didesnis nei kitų pagal ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo programas ugdomų vaikų. Tai padeda gerinti ne tik ikimokyklinio ugdymo prieinamumą bei kokybę, bet ir užtikrina veiksmingesnį vaiko saugumo ir sveikatos užtikrinimą. Krepšelio įvedimas skatina steigti nevalstybinius darželius, legalizuotis jau veikiantiems vaikų darželiams. Krepšelis, kaip instrumentas, sudaro galimybes skirti lėšas savivaldybėms naujų grupių plėtrai, iš valstybės biudžeto finansuoti aprūpinimą ugdymo priemonėmis, stiprinti švietimo pagalbos teikimą, pedagogams tobulinti kvalifikaciją ir kt.

195. Įgyvendinant Europos socialinio fondo ir Lietuvos Respublikos bendrojo finansavimo lėšomis finansuojamą projektą „Specialiųjų mokymo priemonių rengimas“ (2009–2011 m.), parengtos ir išleistos 9 specialiosios mokymo priemonės, skirtos mokiniams, turintiems įvairių specialiųjų ugdymosi poreikių, mokytis. Parengtos priemonės, skirtos mokiniams, turintiems regos, klausos, intelekto sutrikimų, mokytis matematikos, geografijos, biologijos dalykų, socialinių įgūdžių, jomis projekto lėšomis aprūpinta daugiau nei 4000 mokinių.

196. 2009–2011 m. įgyvendintas projektas „Specialiųjų poreikių asmenų ugdymo(-si) formų plėtra“, kurio tikslas – didinti specialiųjų poreikių mokinių ugdymo(-si) veiksmingumą, pedagogų, švietimo pagalbos specialistų ir švietimo administracijos darbuotojų kvalifikaciją specialiojo ugdymo(-si) srityje. Suorganizuoti 107 seminarai, 975 mokytojai, švietimo pagalbos specialistai, švietimo administracijos darbuotojai patobulino profesinę kvalifikaciją. Suorganizuota 12 seminarų, 240 pedagoginių psichologinių tarnybų specialistų dalyvavo komandų mokymuose dėl kvalifikuoto specialiųjų ugdymosi poreikių įvertinimo ir specialiojo ugdymo skyrimo. Parengtas „Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdymo formų plėtros modelio“ projektas. Parengtos rekomendacijos bendrojo lavinimo, specialiosioms mokykloms dėl ugdymo kokybės gerinimo, dirbant su specialiųjų ugdymosi poreikių turinčiais mokiniais: „Mokomės kartu“ (5800 egz.), kuriose pateikiama medžiaga apie specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių šeimos narių įtraukimą į pagalbos teikimo procesą, ugdymo diferencijavimą ir individualizavimą; „Inkluzinis

ugdymas ir komandinė pagalba mokiniui“ (5800 egz.), kuriose pateikiama inkliuzinio ugdymo organizavimo, specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių mokymo ir mokymosi įgūdžių formavimo, jų motyvacijos ir aktyvumo skatinimo būdai ir metodai, komandinio darbo ypatumai, tenkinant mokinių specialiuosius ugdymosi poreikius; leidinys apie profesijos pasirinkimą „Kur mokytis profesijos specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems mokiniams“ (5800 egz.).

197. Siekiant užtikrinti kiekvienam mokiniui kuo palankesnes ugdymosi sąlygas ir kompensuoti mokymosi sunkumus, kurie kyla dėl negalios, nepalankių aplinkos veiksnių, mokyklose veikia mokyklos vaiko gerovės komisijos. Šių komisijų paskirtis – organizuoti ir koordinuoti prevencinį darbą, švietimo pagalbos teikimą, saugios ir palankios ugdymui aplinkos kūrimą, ugdymo programų pritaikymą mokiniams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių. Tokiu būdu bet kurio vaiko ugdymosi sunkumai gali būti įvertinami ir sprendžiami kompleksiskai, atsižvelgiant į įvairius jo problemų aspektus. Įvertinus ir nustatčius specialiuosius ugdymosi poreikius, numatius pagalbos teikimo strategijas ir priemones, sudaromas sąlygos neiškristi iš švietimo sistemos ir lygiomis galimybėmis su bendraamžiais dalyvauti ugdymo procese bei siekti išsilavinimo.

198. Įgyvendinant Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo plėtros 2007–2012 metų programą, patvirtintą Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. rugsėjo 19 d. nutarimu Nr. 1057 (Žin., 2007, Nr. 106-4344), buvo steigiami daugiafunkciniai centrai – švietimo, kultūros ir socialines paslaugas vaikams bei vietos bendruomenei teikiančios įstaigos, kurių veikla gali būti: ikimokyklinis, priešmokyklinis ir neformalusis vaikų švietimas, vaikų priežiūra dieną, neformalusis suaugusiųjų švietimas, švietimo pagalba, specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių vaikų ugdymas, nuotolinis mokymas pagal formaliojo ir neformaliojo ugdymo programas ar jų modulius, pramoginė, sociokultūrinė, meninė vaikų ir suaugusiųjų veikla ir panašiai. Tokių centrų veikla taip pat padeda užtikrinti paslaugų vaikui ir šeimai kompleksiskumą.

199. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo, Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro ir Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministras 2011 m. lapkričio 4 d. įsakymu Nr. V-2068/A1-467/V-946 (Žin., 2011, Nr. 134-6387) patvirtino Kompleksiškai teikiamos švietimo pagalbos, socialinės paramos, sveikatos priežiūros paslaugų ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaikams ir jų tėvams (globėjams) tvarkos aprašas. Jame numatyta, kad kompleksiskai teikiamos pagalbos tikslas – užtikrinti veiksmingą vaikų ugdymąsi pagal ikimokyklinio ir(ar) priešmokyklinio ugdymo programas ir padėti tėvams (globėjams) stiprinti tėvystės ir socialinius įgūdžius. Įgyvendinant šį teisės aktą praktikoje, siekiama pagerinti neįgalius vaikus auginančioms šeimoms teikiamos pagalbos ir paslaugų koordinavimą, pagerinti šių vaikų ugdymosi kokybę, sumažinti socialinę įtampą, sukuriama tuomet, kai kiekvienos žinybos specialistai veikia atskirai, nederindami savo veiksmų ir nenukreipdami jų tiesiogiai konkrečiam vaikui ir šeimai padėti.

200. Įgyvendinamas Europos socialinio fondo ir Švietimo ir mokslo ministerijos finansuojamas projektas „Pradinių klasių mokytojų ir specialiojo ugdymo pedagogų kompetencijų taikyti informacines komunikacines technologijas (IKT) ir inovatyvius mokymo metodus tobulinimo modelio išbandymas ir diegimas“. Visos šalies švietimo pagalbos specialistai dalyvauja mokymuose ir drauge su pradinių klasių mokytojais įgyja IKT kūrimo ir jų pritaikymo, ugdant specialiųjų ugdymosi poreikių turinčius mokinius, kompetencijų.

201. Parengtas projektas (2011–2014 m.) „Pradinio ugdymo tobulinimas“. Jo tikslas – kurti prielaidas veiksmingiau ugdyti pradinių klasių mokinių praktinius, problemų sprendimo gebėjimus ir kūrybiškumą. Projekto veiklose skiriama daug dėmesio pedagogų gebėjimams pritaikyti pradinio ugdymo programas specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems mokiniams tobulinti, kartu didinant vietinio sistemos prieinamumą ir kokybę ir neįgaliesiems. Būtent tinkamas mokytojų pasirengimas priimti ir ugdyti neįgalius mokinius, kaip rodo daugelis tyrimų, yra raktas į ugdymosi kokybę, mokymosi motyvacijos skatinimą.

202. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. rugpjūčio 29 d. patvirtintu nutarimu Nr. 831 „Dėl Finansinės pagalbos priemonių teikimo neįgaliesiems, studijuojantiems aukštosiose mokyklose, tvarkos aprašo patvirtinimo (Žin., 2006, Nr. 93-3655; 2009, Nr. 117-5021) (toliau – Tvarkos aprašas), neįgaliesiems studentams teikiamos šios finansinės pagalbos priemonės:

- specialiesiems poreikiams tenkinti – 50 procentų valstybinės socialinio draudimo bazinės pensijos dydžio tikslinė išmoka kiekvieną mėnesį;
- studijuojantiems valstybinėse aukštosiose mokyklose iš dalies Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto lėšomis finansuojamose arba nefinansuojamose vietose – 3,2 Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatytos bazinės socialinės išmokos dydžio tikslinė išmoka už kiekvieną semestrą studijų išlaidoms iš dalies kompensuoti;
- studijuojantiems aukštosiose mokyklose Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto lėšomis nefinansuojamose vietose – 3,2 Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatytos bazinės socialinės išmokos dydžio tikslinė išmoka už kiekvieną semestrą studijų išlaidoms iš dalies kompensuoti;
- aukščiau išvardintuose punktuose nurodytiems asmenims švietimo ir mokslo ministro nustatyta tvarka iš Švietimo ir mokslo ministerijai skirtų Europos Sąjungos struktūrinių fondų asignavimų kartą per mėnesį gali būti skiriama 4 Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatytų bazinių socialinių išmokų dydžio tikslinė išmoka studijų prieinamumui didinti.

2011 metais šiai priemonei įgyvendinti panaudota 1822,3 tūkst. litų. Pagal Finansinės pagalbos priemonių teikimo neįgaliesiems, studijuojantiems aukštosiose mokyklose, tvarką remta 1050 neįgalių studentų, besimokančių 38 aukštosiose mokyklose, iš jų 942 (90 proc.) neįgalieji, studijuojantys 27 valstybinėse aukštosiose mokyklose ir 108 (10 proc.) neįgalieji, studijuojantys 11 nevalstybinių aukštųjų mokyklų.

203. Įgyvendinant Socialinės rehabilitacijos paslaugų neįgaliesiems bendruomenėje ir Neįgaliųjų asociacijų veiklos rėmimo projektus (plačiau apie projektus – 26 Konvencijos ataskaitos straipsnyje), neįgaliesiems (tarp jų ir neįgaliesiems vaikams) organizuojamos sveikatingumo ir poilsio, darbinio mokymo stovyklos, būreliai (piešimo, siuvimo, siuvinėjimo, mezgimo, rankdarbių gaminimo, sporto, muzikos, dainų, šokių, dramos ir kt.). Taip pat organizuojami kursai, užsiėmimai, seminarai. Tokiu būdu įgyvendinamas neįgaliųjų neformalus švietimas, prisidedama prie jų integravimo į visuomenę ir įvairių įgūdžių mokymosi.

25 straipsnis. Sveikata

204. Konstitucijoje įtvirtinta, kad valstybė rūpinasi žmonių sveikata ir laiduoja medicinos pagalbą bei paslaugas žmogui susirgus. Įstatymuose (Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatyme, Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatyme bei Psichikos sveikatos priežiūros įstatyme) asmenims (tarp jų) ir neįgaliesiems) garantuojamas sveikatos paslaugų prieinamumas, kokybiškos sveikatos paslaugos, teisė pasirinkti sveikatos įstaigą, sveikatos priežiūros specialistą, gydymo metodus, taip pat užtikrinama teisė gauti informaciją ir teisė atsisakyti gydymo ir kt.

205. Svarbu atkreipti dėmesį, kad Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymas nustato paciento teises ir pareigas, paciento atstovavimo ypatumus, paciento skundų nagrinėjimo ir žalos, padarytos jo sveikatai, atlyginimo pagrindus (šio įstatymo nuostatos aprašytos Konvencijos ataskaitos 17, 21 ir 22 straipsniuose). Šiame įstatyme vadovujamasi nuostata, kad paciento ir sveikatos priežiūros specialistų, sveikatos priežiūros įstaigų santykiai yra grindžiami šiais principais: savitarpio pagarbos, supratimo ir pagalbos; paciento teisių užtikrinimo pagal valstybės nustatyta tvarka pripažįstamas sveikatos priežiūros sąlygas; draudimo varžyti paciento teises dėl jo lyties, amžiaus, rasės, pilietybės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų, pažiūrų, seksualinės orientacijos, genetinių savybių, *neįgalumo* ar kitokiais pagrindais, išskyrus įstatymų nustatytus atvejus, nepažeidžiant bendrųjų žmogaus teisių principų. Ši diskriminaciją dėl neįgalumo

draudžianti nuostata taikoma ir seksualinės, ir reprodukcinės sveikatos paslaugoms, teikiamoms neįgaliesiems.

206. Lietuvos Respublikos sveikatos draudimo įstatyme (Žin., 1996, Nr. 55-1287, 2002, Nr. 123-5512) nustatyta, kad apdraustaisiais, kurie draudžiami valstybės lėšomis, laikomi asmenys, teisės aktų nustatyta tvarka pripažinti neįgaliaisiais, taip pat vienas iš tėvų (įtėvių), globėjas ar rūpintojas, slaugantis namuose asmenį, kuriam nustatytas neįgalumo lygis (vaiką invalidą), arba asmenį, pripažintą nedarbingu (iki 2005 m. liepos 1 d. – I grupės invalidu) iki 24 metų, arba asmenį, pripažintą nedarbingu (iki 2005 m. liepos 1 d. – I grupės invalidu) iki 26 metų dėl ligų, atsiradusių iki 24 metų, arba asmenį, kuriam nustatytas specialusis nuolatinės slaugos poreikis (iki 2005 m. liepos 1 d. – visiška negalia). Pagal šį įstatymą iš Privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžeto apmokamos šios asmens sveikatos priežiūros paslaugos: prevencinė medicinos pagalba, medicinos pagalba, medicininė reabilitacija, slauga, socialinės paslaugos bei patarnavimai, priskirti asmens sveikatos priežiūrai, ir asmens sveikatos ekspertizė.

207. Asmenims, pripažintiems nedarbingais, ar asmenims, sukakusiems senatvės pensijos amžių, kuriems teisės aktų nustatyta tvarka yra nustatytas didelių specialiųjų poreikių lygis, kompensuojama 100 procentų bazinės kompensuojamųjų vaistų, įrašytų į Ligų ir kompensuojamųjų vaistų joms gydyti bei į Kompensuojamųjų vaistų sąrašus, ir medicinos pagalbos priemonių, įrašytų į Kompensuojamųjų medicinos pagalbos priemonių sąrašą, ambulatoriniam gydymui kainos. 50 procentų bazinės kompensuojamųjų vaistų, įrašytų į Kompensuojamųjų vaistų sąrašą, ir medicinos pagalbos priemonių, įrašytų į Kompensuojamųjų medicinos pagalbos priemonių sąrašą, kainos gydant ambulatoriškai kompensuojama apdraustiesiems, gaunantiems II grupės invalidumo pensiją arba iš dalies darbingiems asmenims, kuriems teisės aktų nustatyta tvarka nustatytas 30–40 procentų darbingumo lygis.

26 straipsnis. Gebėjimų ir funkcijų lavinimas ir reabilitacija

208. Lietuvoje galima išskirti kelias reabilitacijos kryptis: medicininė reabilitacija, socialinė reabilitacija ir profesinė reabilitacija, kuriomis siekiama padidinti žmonių galimybes ir sumažinti apribojimus įvairiose srityse – kad neįgalieji, pasinaudodami reabilitacijos paslaugomis, galėtų visapusiškai dalyvauti visuomenės gyvenime.

Medicininė reabilitacija

209. Medicininė reabilitacija – tai viena iš intensyvaus gydymo rūšių, taikoma asmenims po sunkių operacijų bei traumų ir sergantiesiems lėtinėmis ligomis. Medicininės reabilitacijos paslaugos gali būti teikiamos ir stacionare, ir ambulatoriškai. Sunkiausi ligoniai medicininės reabilitacijos paslaugas gauna ligoninių specializuotuose reabilitacijos skyriuose. Ten stengiamasi juos grąžinti į gyvenimą, vėl išmokyti pačius apsitarnauti, neretai – atlikti pačius paprasčiausius veiksmus, padedančius prisitaikyti prie aplinkos. Lengvesniems ligoniams po persirgtos ligos ar patirtos traumos gydytojas gali skirti sveikatos grąžinamąjį gydymą arba ambulatorinę reabilitaciją. Kai medicininę reabilitaciją ar sanatorinį gydymą skiria gydytojas, šių paslaugų apmokėjimas apdraustiesiems yra kompensuojamas (visiškai arba iš dalies) iš Privalomojo sveikatos draudimo fondo.

210. Medicininės reabilitacijos paslaugų skyrimo tvarka reglamentuojama Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2008 m. sausio 17 d. įsakymu Nr. V-50 (Žin., 2008, Nr. 12-407) patvirtintame Suaugusiųjų atrankos ir siuntimo į medicininės reabilitacijos sveikatos priežiūros įstaigas tvarkos apraše. Minėtame apraše ir Medicininės reabilitacijos paslaugų teikimo etapuose yra numatyta, kad pirmuosius 2 ar 3 metus (dėl pagal Tarptautinę statistinę ligų ir sveikatos problemų klasifikaciją (dešimtoji redakcija) nurodytų atitinkamų priežasčių) po to, kai Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba nustato darbingumo sumažėjimą ar specialiųjų poreikių padidėjimą,

skiriama pakartotinė reabilitacija. Vėliau, pradedant ketvirtais metais po neįgalumo pripažinimo dėl šiame priede pagal Tarptautinę statistinę ligų ir sveikatos problemų klasifikaciją nurodytų atitinkamų priežasčių, neįgaliesiems taikoma ir pagal indikacijas kiekvienais metais visą negalios laikotarpį skiriama palaikomoji reabilitacija (stacionarinė arba ambulatorinė). Minėtu įsakymu patvirtintame Medicininės reabilitacijos paslaugų suaugusiesiems teikimo specialiųjų reikalavimų apraše numatyta, kad pakartotinė ir palaikomoji reabilitacija (stacionarinė arba ambulatorinė) skiriama asmenims, pripažintiems nedarbingais, kuriems teisės aktų nustatyta tvarka pripažintas 0–25 proc. darbingumo lygis; asmenims, sulaukusiems senatvės pensijos amžiaus, kuriems teisės aktų nustatyta tvarka yra pripažintas didelis specialiųjų poreikių lygis; iš dalies darbingiems asmenims, kuriems teisės aktų nustatyta tvarka nustatytas 30–40 proc. darbingumo lygis. Taip pat yra įteisinta nuostata, kad į medicininę reabilitaciją dėl tos pačios ligos suaugusieji pacientai pagal indikacijas siunčiami vieno kurso per vienus kalendorinius metus.

211. Sveikatos draudimo įstatyme įtvirtinta, kad visa bazinė medicininės reabilitacijos ir sanatorinio gydymo kaina kompensuojama asmenims, pripažintiems nedarbingais, ar asmenims, sukakusiems senatvės pensijos amžių, kuriems teisės aktų nustatyta tvarka yra nustatytas didelių specialiųjų poreikių lygis.

212. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2010 m. sausio 17 d. įsakymas Nr. V-50 „Dėl medicininės reabilitacijos ir sanatorinio (antirecidyvinio) gydymo organizavimo“ (Žin., 2008, Nr. 12-407) taip pat reglamentuoja ir medicininės reabilitacijos paslaugų teikimą neįgaliesiems vaikams. Šiuo įsakymu patvirtintuose Medicininės reabilitacijos etapuose numatyta, kad vaikams iki 18 metų, kuriems teisės aktų nustatyta tvarka pripažintas neįgalumas, pirmuosius trejus metus po neįgalumo nustatymo dėl šiame priede pagal Tarptautinę statistinę ligų ir sveikatos problemų klasifikaciją (dešimtoji redakcija) nurodytų atitinkamų priežasčių skiriama pakartotinė reabilitacija. Vėliau, pradedant ketvirtais metais po neįgalumo pripažinimo dėl šiame priede pagal Tarptautinę statistinę ligų ir sveikatos problemų klasifikaciją nurodytų atitinkamų priežasčių, neįgaliesiems vaikams taikoma ir pagal indikacijas kiekvienais metais visą negalios laikotarpį skiriama palaikomoji reabilitacija. Minėtu įsakymu taip pat yra įteisinta nuostata, kad į medicininę reabilitaciją dėl tos pačios ligos pacientai, esant indikacijų, siunčiami kelis kartus per kalendorinius metus. Taip pat yra numatyta, kad vaikai iki 8 metų turi teisę vykti į medicininės reabilitacijos įstaigas lydimi slaugančio asmens. Vyresni nei 8 metų amžiaus vaikai galėtų būti lydimi slaugančio asmens, jei vaikui yra nustatytas neįgalumas arba gydytojų konsultacinė komisija nustatė, kad reikalinga slauga dėl adaptacijos ar elgesio sutrikimų, dėl sunkių centrinės ar periferinės nervų sistemos, atramos-judamojo aparato pažeidimų, traumų, operacijų. Lietuvos Respublikos sveikatos draudimo įstatyme nustatyta, kad 90 procentų bazinės sanatorinio (antirecidyvinio) gydymo kainos kompensuojama asmenims iki 18 metų, kurie teisės aktų nustatyta tvarka pripažinti neįgaliaisiais.

Profesinė reabilitacija

213. Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatyme reglamentuojama svarbi neįgaliųjų socialinės integracijos sistemos grandis – profesinė reabilitacija. Profesinė reabilitacija apibrėžiama kaip asmens darbingumo, profesinės kompetencijos bei pajėgumo dalyvauti darbo rinkoje atkūrimas arba didinimas ugdymo, socialinio, psichologinio, reabilitacijos ir kitomis poveikio priemonėmis. Skiriamos šios profesinės reabilitacijos paslaugos: profesinis orientavimas, konsultavimas, profesinių gebėjimų įvertinimas, atkūrimas arba naujų išugdymas, perkvalifikavimas.

214. Profesinės reabilitacijos tikslas – ugdyti ar atkurti neįgaliųjų darbingumą ir didinti įsidarbinimo galimybes. To siekiama keliais etapais. Pirmiausia nustatomas profesinės reabilitacijos paslaugų poreikis. Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba, kuri atlieka šią funkciją, įvertina kiekvieno asmens, besikreipiančio į tarnybą dėl darbingumo lygio nustatymo, medicininius,

funkcinius, profesinius bei kitus kriterijus, turinčius įtakos asmens profesinės reabilitacijos bei įsidarbinimo galimybėms.

215. Su šios institucijos išvada, patvirtinančia profesinės reabilitacijos poreikį, asmuo turi kreiptis į teritorinę darbo biržą pagal gyvenamąją vietą. Ši įstaiga, dalyvaujant asmeniui bei konsultuodamasi su profesinės reabilitacijos paslaugas teikiančia įstaiga, sudaro asmens individualų profesinės reabilitacijos planą. Jį sudarydama teritorinė darbo birža, esant reikalui, bendradarbiauja su esamu ar būsimu asmens darbdaviu, profesinės reabilitacijos paslaugas teikiančiomis įstaigomis bei savivaldybės institucijomis ir įstaigomis. Individualų profesinės reabilitacijos planą sudariusi teritorinė darbo birža išduoda siuntimą į profesinės reabilitacijos paslaugas teikiančią įstaigą. Čia, vadovaujantis individualiu profesinės reabilitacijos planu, sudaroma asmens individuali profesinės reabilitacijos programa ir jam teikiamos numatytos paslaugos. Pasibaigus profesinės reabilitacijos programai, asmuo sugrįžta į Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnybą, kur jam nustatomas galutinis darbingumo lygis.

216. Profesinės reabilitacijos paslaugų poreikio nustatymo kriterijų aprašas ir Profesinės reabilitacijos paslaugų teikimo bei finansavimo taisyklės, patvirtintos Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2004 m. gruodžio 31 d. įsakymu Nr. A1-302 (Žin., 2005, Nr. 6-163), apibrėžia kriterijus, kuriais vadovaujantis nustatomas profesinės reabilitacijos paslaugų poreikis, nustato profesinės reabilitacijos paslaugų teikimo principus, profesinės reabilitacijos paslaugų organizatorius bei teikėjus, profesinės reabilitacijos paslaugų teikimą ir finansavimą. Profesinės reabilitacijos paslaugų poreikis nustatomas asmenims, kurie be šių paslaugų negali dirbti ankstesnio darbo pagal įgytą profesinę kvalifikaciją arba kito darbo, atitinkančio jų profesinę kvalifikaciją, arba įgyti naują profesinę kvalifikaciją, arba atlikti kitos profesinės kvalifikacijos reikalaujančius darbus dėl ligos, sveikatos būklės ar organizmo funkcijų sutrikimų.

217. Teisę į profesinės reabilitacijos paslaugas turi nuolat Lietuvos Respublikoje gyvenantys asmenys, kuriems nustatytas profesinės reabilitacijos paslaugų poreikis. Profesinės reabilitacijos paslaugų poreikis nustatomas: 1) darbingumo lygio nustatymo metu; 2) asmenims, kuriems nustatytas darbingumo lygis, jiems prašant. Asmenys, kuriems pirmą kartą nustatytas darbingumo lygis, su prašymu nustatyti profesinės reabilitacijos paslaugų poreikį gali kreiptis ne anksčiau kaip praėjus 6 mėnesiams po darbingumo lygio nustatymo dienos.

218. Profesinės reabilitacijos paslaugų poreikis nustatomas, vertinant medicininius, funkcinis, profesinius, kitus kriterijus, turinčius įtakos asmens profesinės reabilitacijos bei jo įsidarbinimo galimybėms. Išvada dėl profesinės reabilitacijos paslaugų poreikio nustatymo daroma, suskaičiavus pagal kriterijų reikšmes palankias ir vidutinio palankumo bei nepalankias aplinkybes profesinės reabilitacijos paslaugų poreikiui nustatyti. Profesinės reabilitacijos paslaugų poreikis nustatomas, kai yra 5 ir daugiau palankių ir vidutinio palankumo aplinkybių profesinės reabilitacijos paslaugų poreikiui nustatyti.

219. Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2004 m. gruodžio 31 d. įsakymu Nr. A1-302 patvirtintais Profesinės reabilitacijos paslaugų poreikio nustatymo kriterijų aprašu ir Profesinės reabilitacijos paslaugų teikimo bei finansavimo taisyklėmis, nustato profesinės reabilitacijos paslaugų poreikį asmenims, kurie negali dirbti ankstesnio darbo pagal įgytą profesinę kvalifikaciją ar kito darbo, atitinkančio jų profesinę kvalifikaciją, įgyti naują profesinę kvalifikaciją, atlikti mažesnės profesinės kvalifikacijos reikalaujančius darbus dėl ligos, sveikatos būklės ar organizmo funkcijų sutrikimų. Profesinės reabilitacijos paslaugomis siekiama ugdyti ar atkurti neįgaliųjų darbingumą bei didinti jų įsidarbinimo galimybes. Taip teisiškai įtvirtinama neįgaliųjų asmenų teisė ir galimybė gauti profesinės reabilitacijos kokybiškas paslaugas, padėsiančias asmenims, dėl ligos ar traumos praradusiems darbą, vėl įsilieti į darbo rinką.

220. Profesinės reabilitacijos sistema pradėta kurti 2005 metais. Tais metais profesinės reabilitacijos programoje dalyvavo 12 asmenų, o profesinės reabilitacijos paslaugas teikė tik viena įstaiga – VšĮ Valakupių reabilitacijos centras Vilniuje. Šiuo metu profesinės reabilitacijos paslaugos jau teikiamos 11-oje įstaigų visoje Lietuvoje. Daugiausiai profesinės reabilitacijos paslaugų teikėjų yra Vilniaus, Kauno, Šiaulių apskrityse. Plečiantis profesinės reabilitacijos infrastruktūrai, kasmet auga asmenų, dalyvaujančių profesinės reabilitacijos programoje, skaičius. 2011 metais profesinės reabilitacijos programoje dalyvavo 513 asmenų (iš jų įsidarbino 40 procentų).

221. 2009 m. pasirašytos 8 neįgaliųjų profesinės reabilitacijos įstaigų kūrimo / modernizavimo sutartys, kurių bendra suma – 42,20 mln litų, iš jų Europos Sąjungos lėšos sudaro 35,87 mln. litų, valstybės biudžeto lėšos – 6,22 mln. litų ir projektų vykdytojų lėšos – 113,3 tūkst. litų. Įgyvendinus šiuos projektus Panevėžyje, Klaipėdoje, Palangoje, Trakuose, Mažeikiuose, Utenoje, Kaune ir Rokiškyje įkurtos / modernizuotos 9 profesinės reabilitacijos įstaigos. Projektai bus įgyvendinti iki 2012 m.: 2011 metais įkurtos / modernizuotos 6 profesinės reabilitacijos įstaigos, 2012 metais – 3; planuojama, kad įgyvendinus projektus bus sukurtos iš viso 77 naujos darbo vietos.

222. Siekiant gerinti profesinės reabilitacijos paslaugų kokybę. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2007 m. birželio 6 d įsakymu Nr. A1-157 (Žin., 2007, Nr. 65-2535) patvirtinta Profesinės reabilitacijos paslaugų plėtros 2007–2012 metų strategija, kurioje numatyti ilgalaikiai profesinės reabilitacijos sistemos plėtros tikslai: tobulinti profesinės reabilitacijos sistemos teisinę bazę, didinti profesinės reabilitacijos paslaugų prieinamumą bei įvairovę, gerinti profesinės reabilitacijos paslaugų kokybę. Kiekvienais metais Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ministras tvirtina profesinės reabilitacijos paslaugų plėtros 2007–2012 metų strategijos įgyvendinimo priemonių planą.

223. Neįgaliųjų reikalų departamentas įgyvendina 2009–2013 m ES projektą „Neįgaliųjų profesinės reabilitacijos paslaugų metodikų kūrimas ir diegimas, kvalifikacinių reikalavimų profesinės reabilitacijos specialistams nustatymas, pasirengimas ir profesinės reabilitacijos paslaugų teikimo neįgaliesiems standartų kūrimas, paslaugų kokybės įvertinimo sistemos kūrimas“, kurio tikslas – tobulinti profesinės reabilitacijos paslaugų teikimą neįgaliesiems bei užtikrinti profesinės reabilitacijos paslaugų asmenims, turintiems judėjimo, regėjimo, klausos negalią, sutrikusio intelekto asmenims ir asmenims, turintiems psichikos negalią, prieinamumą. Projekto uždaviniai – įdiegti profesinės reabilitacijos paslaugų teikimo metodikas skirtingas negalias turintiems neįgaliesiems; parengti reikalavimus profesinės reabilitacijos paslaugas teikiantiems specialistams; pasirengti profesinės reabilitacijos paslaugų teikimo neįgaliesiems standartizavimui ir pasirengti bei sukurti profesinės reabilitacijos paslaugų teikimo kokybės įvertinimo sistemą.

Socialinė reabilitacija

224. Kaip minėta, 2002 m. patvirtinta Nacionalinė programa ir jos įgyvendinimo priemonių planas (žiūrėti Konvencijos ataskaitos 5 straipsnį). Įgyvendinant 2.3 priemonę, kasmet skelbiami konkursai ir finansuojami socialinės reabilitacijos paslaugų neįgaliesiems bendruomenėje projektai. Socialinės reabilitacijos paslaugų neįgaliesiems bendruomenėje projektai nuo 2012 m. finansuojami per savivaldybes, vadovaujantis Socialinės reabilitacijos paslaugų neįgaliesiems bendruomenėje projektų finansavimo tvarkos aprašu, patvirtintu Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2010 m. birželio 22 d. įsakymu Nr. A1-287 (Žin., 2010, Nr. 75-3841; 2011, Nr. 84-4114). Savivaldybių administracijos skelbia projektų finansavimo konkursus, organizuoja, atlieka projektų paraiškų vertinimą ir projektų atranką, teikia paraiškas Neįgaliųjų reikalų departamentui dėl projektų finansavimo, finansuoja atrinktus projektus, kontroliuoja lėšų panaudojimo tikslingumą.

225. Socialinės reabilitacijos paslaugų neįgaliesiems bendruomenėje projektų finansavimo tikslas – gerinti neįgaliųjų socialinę integraciją į visuomenę, įtraukiant į organizacinius procesus savivaldybių administracijas, kurios papildytų savivaldybių teikiamą pagalbą neįgaliesiems konkurso

būdu atrinktais projektais, atitinkančiais realius neįgaliųjų poreikius, ir skatinant neįgaliųjų socialinės integracijos srityje veikiančias organizacijas (asociacijas, labdaros ir paramos fondus, religines bendruomenes ir bendrijas, viešąsias įstaigas) teikti neįgaliesiems reikalingas paslaugas, kurios atkurtų ar palaikytų neįgaliųjų socialinius ir savarankiško gyvenimo įgūdžius, didintų neįgaliųjų savarankiškumą ir užimtumą bei galimybes dalyvauti visuomenės gyvenime. Socialinės reabilitacijos paslaugų neįgaliesiems bendruomenėje projektų paraiškas gali teikti neįgaliųjų socialinės integracijos srityje veikiančios organizacijos (asociacijos, labdaros ir paramos fondai, religinės bendruomenės ir bendrijos, viešosios įstaigos (išskyrus viešąsias įstaigas, kurių savininko teises įgyvendina valstybės arba savivaldybės institucija) (toliau – organizacijos). Įgyvendinant socialinės reabilitacijos paslaugų neįgaliesiems bendruomenėje projektus yra remiamos pagal negalios pobūdį ir specifiką organizacijos vykdomos socialinės reabilitacijos turinį atitinkančios nuolatinio pobūdžio veiklos ir teikiamos paslaugos: neįgaliųjų socialinių ir savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymas, palaikymas ar atkūrimas, asmeninio asistento pagalba neįgaliesiems, neįgaliųjų užimtumas įvairiuose amatų būreliuose ir klubuose, meninių, sportinių bei kitų gebėjimų lavinimas meno, kultūros, sporto būreliuose, kolektyvuose, klubuose.

226. Pagal savivaldybių pateiktas paraiškas 2012 m. 60 savivaldybių socialinės reabilitacijos paslaugų neįgaliesiems bendruomenėje projektams finansuoti paskirstyta 15098,6 tūkst. litų suma (iš jų iš valstybės biudžeto skiriama 13690,24 tūkst. litų, iš savivaldybės biudžeto – 1408,36 tūkst. litų suma), numatoma finansuoti 409 projektus.

227. Kalbant apie socialinę reabilitaciją, svarbu pažymėti, kad techninės pagalbos priemonių neįgaliesiems teikimas taip pat labai prisideda prie galimybių dalyvauti socialiniame visuomenės gyvenime didinimo (žiūrėti Konvencijos ataskaitos 20 straipsnį).

27 straipsnis. Darbas ir užimtumas

Neįgaliųjų užimtumo politika

228. Lietuvoje neįgaliųjų įdarbinimui ir jų užimtumui remti yra skiriamas didelis dėmesys. Specialios priemonės neįgaliesiems integruotis į darbo rinką yra numatytos Socialinių įmonių įstatyme (Žin., 2004, Nr. 96-3519; 2011, Nr. 155-7352). Siekiant neįgaliuosius integruoti į atvirą darbo rinką, įgyvendinamos Užimtumo rėmimo įstatyme (Žin., 2006, Nr. 73-2762; 2009, Nr. 86-3638) numatytos aktyvios darbo rinkos politikos priemonės.

229. Užimtumo rėmimo įstatyme ypatingas dėmesys yra skiriamas neįgaliųjų įdarbinimui ir jų savarankiškam užimtumui remti. Įstatyme numatyta aktyvi darbo rinkos politikos priemonė – įdarbinimas subsidijuojant – organizuojama neįgaliesiems, kuriems nustatytas iki 40 procentų darbingumo lygis arba sunkus ar vidutinis neįgalumo lygis, siekiant sudaryti specialias sąlygas išlikti darbo rinkoje, o neįgaliesiems, kuriems nustatytas 45–55 procentų darbingumo lygis arba lengvas neįgalumo lygis, siekiant padėti jiems įsitvirtinti darbo rinkoje.

230. Darbdaviams, įdarbinusiems neįgaliuosius, kiekvieną mėnesį už kiekvieną dirbantį asmenį yra mokama subsidija darbo užmokesčiui, nurodytam įdarbinto asmens darbo sutartyje, ir nuo šio darbo užmokesčio apskaičiuotų draudėjo privalomojo valstybinio socialinio draudimo įmokoms iš dalies kompensuoti. Šios subsidijos dydis negali viršyti Vyriausybės patvirtintų dviejų minimalių mėnesinių algų dydžio ir yra apskaičiuojamas procentais nuo įdarbinto asmens darbo užmokesčio ir nuo šio darbo užmokesčio apskaičiuotų draudėjo privalomojo valstybinio socialinio draudimo įmokų sumos:

- 75 procentai apskaičiuotų lėšų, kai įdarbinami darbingo amžiaus neįgalieji, kuriems nustatytas iki 25 procentų darbingumo lygis arba sunkus neįgalumo lygis;
- 60 procentų apskaičiuotų lėšų, kai įdarbinami darbingo amžiaus neįgalieji, kuriems nustatytas 30–40 procentų darbingumo lygis arba vidutinis neįgalumo lygis;

- 50 procentų apskaičiuotų lėšų, kai įdarbinami darbingo amžiaus neįgalieji, kuriems nustatytas 45–55 procentų darbingumo lygis ar lengvas neįgalumo lygis.

Subsidija darbo užmokesčiui mokama iki 12 mėnesių, kai darbo sutartis sudaroma su neįgaliaisiais, kuriems nustatytas 45–55 procentų darbingumo lygis arba lengvas neįgalumo lygis. Įdarbinus neįgaliuosius, turinčius sunkią negalią (iki 40 procentų darbingumo lygį ar sunkų, vidutinį neįgalumo lygį), subsidija mokama neterminuotai visą jų darbo laikotarpį.

231. Neįgaliesiems gali būti organizuojamas darbo vietų steigimo subsidijavimas jų neterminuotam įdarbinimui remti, steigiant naujas (pritaikant esamas) darbo vietas, atsižvelgiant į bedarbio negalios pobūdį. Subsidijos vienai darbo vietai steigti negali viršyti 40 Vyriausybės patvirtintos minimaliosios mėnesinės algos dydžių sumos. Darbdaviai privalo apmokėti ne mažiau kaip 35 procentus (už kiekvieną neįgalų darbuotoją, kuriam nustatytas sunkus neįgalumo lygis ar neviršijantis 25 procentų darbingumo lygis (iki 2005 m. liepos 1 d. – I grupės invalidą), – 20 procentų; už neįgalų darbuotoją, kuriam nustatytas vidutinis neįgalumo lygis ar 30–40 procentų darbingumo lygis (iki 2005 m. liepos 1 d. – II grupės invalidą), – 30 procentų) darbo vietoms įsteigti (pritaikyti) reikalingų išlaidų ir įsteigtą (pritaikytą) darbo vietą išlaikyti ne mažiau kaip 36 mėnesius nuo teritorinių darbo biržų siūstų asmenų įdarbinimo.

232. Savarankiško užimtumo rėmimas organizuojamas neįgaliesiems, kuriems nustatytas iki 40 procentų darbingumo lygis arba sunkus ar vidutinis neįgalumo lygis, siekiantiems pradėti savo verslą ir steigiantiems sau darbo vietą. Parama darbo vietai steigti negali viršyti 40 Vyriausybės patvirtintos minimaliosios mėnesinės algos dydžių, netaikant reikalavimo dengti ne mažiau kaip 35 procentus darbo vietoms įsteigti (pritaikyti) reikalingų išlaidų. Neįgalusis, įsteigęs sau darbo vietą, turi ją išlaikyti ne mažiau kaip 36 mėnesius. 2009 m. 60 neįgaliųjų įsteigė sau darbo vietą, 2010 m. – 43 neįgalieji, 2011 m. – 40 neįgaliųjų.

233. Siekiant suteikti kvalifikaciją ar įgyti kompetencijų, jei to reikia įsidarbinant, neįgaliesiems gali būti organizuojamas profesinis mokymas. Bedarbiui ar išpėtam apie atleidimą iš darbo darbingo amžiaus darbuotojui bendrai skiriama lėšų suma negali viršyti 6 Vyriausybės patvirtintos minimaliosios mėnesinės algos dydžių kvalifikacijai įgyti ir 3 Vyriausybės patvirtintos minimaliosios mėnesinės algos dydžių kvalifikacijai tobulinti ar kompetencijai įgyti. Bedarbiams ir išpėtiems apie atleidimą iš darbo darbingo amžiaus darbuotojams, dirbantiems ne visą darbo laiką, per visą profesinio mokymosi laikotarpį, kartą per mėnesį mokama stipendija, kompensuojamos kelionės į profesinio mokymo vietą ir atgal išlaidos, apgyvendinimo išlaidos, kai vykstama į profesinio mokymo vietą ne dažniau kaip vieną kartą per darbo savaitę, bei visos privalomojo sveikatos tikrinimo ir skiepavimo nuo užkrečiamųjų ligų, jeigu tai nustatyta darbuotojų saugą ir sveikatą darbe reglamentuojančiuose teisės aktuose, išlaidos.

234. Siekiant suteikti galimybę darbo ieškantiems neįgaliesiems užsidirbti pragyvenimui būtinų lėšų ir laikinai įsidarbinti, yra organizuojami viešieji darbai. Darbdaviui, įdarbinusiam pagal darbo sutartį neįgaliuosius viešiesiems darbams atlikti, mokama subsidija darbo užmokesčiui už faktiškai dirbtą laiką pagal tą mėnesį galiojantį Vyriausybės patvirtintą minimalų valandinį atlygį, kompensuojamos nuo šio darbo užmokesčio apskaičiuotos draudėjo privalomojo valstybinio socialinio draudimo įmokos bei mokama piniginė kompensacija už nepanaudotas atostogas. Bendra viešųjų darbų trukmė per 12 mėnesių laikotarpį negali būti ilgesnė kaip 6 mėnesiai.

235. Skirtingai nuo Užimtumo rėmimo įstatymo, Socialinių įmonių įstatyme numatyta valstybės pagalba yra teikiama ir neįgaliesiems, kuriems yra sukakęs pensinis amžius. Šiame įstatyme numatyta valstybės pagalba socialinei įmonei: darbo užmokesčiui ir valstybinio socialinio draudimo įmokoms iš dalies kompensuoti, subsidija darbo vietoms įsteigti, neįgalių darbuotojų darbo vietoms pritaikyti ir jų darbo priemonėms įsigyti ar pritaikyti, subsidija tikslinėms grupėms priklausantiems darbuotojams mokytis. Be šios valstybės pagalbos, gali būti skiriama papildoma šių rūšių valstybės pagalba neįgaliųjų socialinei įmonei: subsidija neįgalių darbuotojų darbo aplinkai,

gamybinėms ir poilsio patalpoms pritaikyti, subsidija papildomoms administracinėms ir transporto išlaidoms kompensuoti, subsidija asistento (gestų kalbos vertėjo) išlaidoms kompensuoti.

236. Darbo užmokesčio ir valstybinio socialinio draudimo įmokų dalinė kompensacija yra skirta kompensuoti socialinės įmonės papildomoms išlaidoms, susijusioms su tikslinėms grupėms priklausančių darbuotojų darbinių įgūdžių stoka, jų mažesniu darbo našumu ar ribotu darbingumu. Kompensacija apskaičiuojama procentais nuo kiekvienam socialinėje įmonėje dirbančiam tikslinei grupei priklausančiam darbuotojui tą mėnesį apskaičiuoto visų rūšių darbo užmokesčio, tačiau neviršijant dviejų tą mėnesį galiojusių Vyriausybės patvirtintų minimalių mėnesinių algų dydžio ir nuo šio darbo užmokesčio apskaičiuotų draudėjo privalomojo valstybinio socialinio draudimo įmokų sumos:

- 75 procentus apskaičiuotų lėšų, kai įdarbinami neįgalieji, kuriems nustatytas iki 25 procentų darbingumo lygis, sunkus neįgalumo lygis ar didelių specialiųjų poreikių lygis;
- 70 procentų apskaičiuotų lėšų, kai įdarbinami neįgalieji, kuriems nustatytas 30–40 procentų darbingumo lygis, vidutinis neįgalumo lygis ar vidutinių specialiųjų poreikių lygis;
- 60 procentų apskaičiuotų lėšų, kai įdarbinami neįgalieji, kuriems nustatytas 45–55 procentų darbingumo lygis, lengvas neįgalumo lygis ar nedidelių specialiųjų poreikių lygis.

237. Subsidija neįgalaus darbuotojo darbo vietos steigimo (pritaikymo) ir jo darbo priemonių įsigijimo ar pritaikymo išlaidoms kompensuoti gali būti skiriama tik, jei šios išlaidos reikalingos kliūtims įmonėje, atsirandančioms dėl darbuotojų negalios ir trukdančioms jam atlikti darbo funkcijas, pašalinti. Subsidijos dydis neįgalaus darbuotojo, kuriam nustatytas neviršijantis 25 procentų darbingumo lygis, sunkus neįgalumo lygis arba didelių specialiųjų poreikių lygis, darbo vietai įsteigti ar pritaikyti ir jo darbo priemonėms įsigyti ar pritaikyti sudaro 80 procentų visų tam tikslui reikalingų išlaidų. Subsidijos dydis neįgalaus darbuotojo, kuriam nustatytas 30–40 procentų darbingumo lygis, vidutinis neįgalumo lygis arba vidutinių specialiųjų poreikių lygis, darbo vietai įsteigti ar pritaikyti ir jo darbo priemonėms įsigyti ar pritaikyti sudaro 70 procentų visų tam tikslui reikalingų išlaidų. Subsidijos dydis neįgalaus darbuotojo, kuriam nustatytas 45–55 procentų darbingumo lygis, lengvas neįgalumo lygis arba nedidelių specialiųjų poreikių lygis, darbo vietai įsteigti ar pritaikyti ir jo darbo priemonėms įsigyti ar pritaikyti sudaro 65 procentus visų tam tikslui reikalingų išlaidų. Subsidija neįgalaus darbuotojo darbo vietai įsteigti ar pritaikyti ir jo darbo priemonėms įsigyti ar pritaikyti negali būti didesnė kaip 40 subsidijos skyrimo mėnesį galiojančios Vyriausybės patvirtintos minimaliosios mėnesinės algos dydžių.

238. Siekiant kompensuoti neįgaliųjų socialinių įmonių išlaidas, skirtas kliūtims, susidarantioms dėl neįgalaus darbuotojo negalios ir trukdančioms darbuotojui patekti į darbo vietą ar įmonėje esančias poilsio patalpas, pašalinti, skiriama subsidija neįgaliųjų darbuotojų darbo aplinkai, gamybinėms ir poilsio patalpoms pritaikyti. Subsidija šioms išlaidoms kompensuoti už kiekvieną neįgalų darbuotoją, kuriam nustatytas sunkus neįgalumo lygis, neviršijantis 25 procentų darbingumo lygis arba didelių specialiųjų poreikių lygis, sudaro 80 procentų; už kiekvieną neįgalų darbuotoją, kuriam nustatytas vidutinis neįgalumo lygis, 30–40 procentų darbingumo lygis arba vidutinių specialiųjų poreikių lygis, – 70 procentų šių išlaidų sumos. Subsidija vieno neįgalaus darbuotojo darbo aplinkai, gamybinėms ir poilsio patalpoms pritaikyti negali būti didesnė kaip 6 subsidijos skyrimo mėnesį galiojančios Vyriausybės patvirtintos minimaliosios mėnesinės algos dydžiai ir negali būti skiriama dažniau kaip kartą per 36 mėnesius.

239. Siekiant kompensuoti neįgaliųjų socialinių įmonių papildomas administravimo išlaidas, susidarantioms dėl neįgaliųjų darbuotojų darbo, skiriama subsidija papildomoms administracinėms išlaidoms kompensuoti. Jei socialinė įmonė organizuoja joje dirbančių neįgaliųjų darbuotojų, turinčių sunkų ar vidutinį neįgalumo lygį, ar neįgaliųjų darbuotojų, kuriems nustatytas neviršijantis 40 procentų darbingumo lygis arba didelių ar vidutinių specialiųjų poreikių lygis, vežimą į darbą ir iš darbo, taip pat šių neįgaliųjų darbuotojų darbui namuose reikalingų medžiagų, detalių, gaminių ir kt. vežimą į namus ir iš namų, šiai įmonei gali būti skiriama subsidija jos

transporto kuro išlaidoms kompensuoti. Kiekvienos subsidijos dydis negali viršyti 70 procentų visų reikalingų išlaidų.

240. Jeigu sunkų ar vidutinį neįgalumo lygį turintiems neįgaliesiems darbuotojams, kuriems nustatytas neviršijantis 40 procentų darbingumo lygis arba didelių ar vidutinių specialiųjų poreikių lygis, darbo funkcijoms atlikti būtina asistento (gestų kalbos vertėjo) pagalba, tai šioms išlaidoms kompensuoti skiriama subsidija. Ji sudaro 40 procentų subsidijos skyrimo mėnesį galiojančio Vyriausybės patvirtinto minimaliojo valandinio atlygio dydžio už kiekvieną sunkų ar vidutinį neįgalumo lygį turintį neįgalų darbuotoją ar neįgalų darbuotoją, kuriam nustatytas neviršijantis 25 procentų darbingumo lygis arba didelių ar vidutinių specialiųjų poreikių lygis, ir 20 procentų už kiekvieną neįgalų darbuotoją, kuriam nustatytas 30–40 procentų darbingumo lygis, atsižvelgiant į neįgalaus darbuotojo faktiškai dirbtą laiką.

241. Socialinių įmonių įstatymas numato, kad, siekiant kompensuoti socialinių įmonių neįgalųjų mokymo išlaidas, šioms įmonėms gali būti skiriama subsidija. Šie mokymai turi būti skiriami socialinės įmonės veiklai reikalingai darbuotojų kvalifikacijai kelti. Subsidija tikslinėms asmenų grupėms priklausantiems darbuotojams mokytis gali sudaryti iki 35 procentų išlaidų, reikalingų specialiam mokymui, arba iki 60 procentų išlaidų, reikalingų bendrojo pobūdžio mokymui. Ši subsidija gali būti padidinta 10 procentų, jeigu pagalba skiriama vidutinėms įmonėms, arba 20 procentų, jeigu pagalba skiriama mažoms įmonėms.

242. Pastebima, kad socialinių įmonių, tarp jų ir neįgalųjų socialinių įmonių, Lietuvoje kasmet daugėja. 2008 m. veikė 83 socialinės įmonės (tarp jų 61 neįgalųjų socialinė įmonė), 2009 m. – 102 socialinės įmonės (iš jų – 74 neįgalųjų socialinės įmonės), 2010 m. – 128 socialinės įmonės (iš jų – 90 neįgalųjų socialinių įmonių), 2011 m. – 137 socialinės įmonės (iš jų – 101 neįgalųjų socialinė įmonė). Neįgalųjų socialinėse įmonėse 2010 m. dirbo 2449 neįgalieji, 2011 m. – 3498 neįgalieji.

243. Per 2011 m. laikotarpį išmokėta 20548291,20 litų valstybės biudžeto lėšų socialinėms įmonėms, iš jų: darbo užmokesčiui ir valstybinio socialinio draudimo įmokoms iš dalies kompensuoti – 16135816,12 Lt, subsidijoms darbo vietoms steigti – 3767975,77 Lt, subsidijoms tikslinėms grupėms priklausantiems darbuotojams mokytis – 2146,65 Lt, subsidijoms neįgalų darbuotojų darbo aplinkai, gamybinėms ir poilsio patalpoms pritaikyti – 25350,00 Lt, subsidijoms papildomoms administracinėms išlaidoms kompensuoti – 1109,71 Lt, subsidijoms papildomoms transporto išlaidoms kompensuoti – 148047,65 Lt, subsidijoms asistento (gestų kalbos vertėjo) išlaidoms kompensuoti – 457863,30 Lt.

Neįgalųjų darbo santykių ir darbo užmokesčio reglamentavimas

244. Lietuvos Respublikos darbo kodeksas (Žin., 2002, Nr. 64-2569) – pagrindinis darbo santykius reguliuojantis teisės aktas, kuris įtvirtina darbo teisės subjektų lygybę, nepaisant jų lyties, seksualinės orientacijos, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, pilietybės ir socialinės padėties, tikėjimo, santuokinės ir šeiminės padėties, amžiaus, įsitikinimų ar pažiūrų, priklausomybės politinėms partijoms ir visuomeninėms organizacijoms, aplinkybių, nesusijusių su darbuotojų dalykinėmis savybėmis.

245. Darbdavio pareiga įgyvendinti lygias galimybes darbe nustatyta ir Lygių galimybių įstatyme (žiūrėti Konvencijos ataskaitos 5 straipsnį). Darbdavys, neatsižvelgdamas į asmens amžių, lytinę orientaciją, negalią, rasę ar etninę priklausomybę, religiją ar įsitikinimus, privalo, priimdamas jį į darbą, į valstybės tarnybą, taikyti vienodus atrankos kriterijus, išskyrus įstatyme numatytus atvejus, sudaryti vienodas darbo, valstybės tarnybos sąlygas, galimybes kelti kvalifikaciją, siekti sudėtingesnio profesinio mokymo, persikvalifikuoti, įgyti praktinę darbo patirtį, taip pat teikti vienodas lengvatas; taikyti vienodus darbo ir vykdomos valstybės tarnautojų tarnybinės veiklos vertinimo kriterijus; taikyti vienodus atleidimo iš darbo ir iš valstybės tarnybos vertinimo kriterijus;

už tokį patį ir vienodos vertės darbą mokėti vienodą darbo užmokestį, vykdyti kitus įstatyme numatytus įpareigojimus.

246. Darbo kodekse įtvirtintas teisingo apmokėjimo už darbą principas, kuris reiškia, jog darbuotojo darbo užmokestis priklauso nuo darbo kiekio ir kokybės, įmonės, įstaigos, organizacijos veiklos rezultatų bei darbo paklausos ir pasiūlos darbo rinkoje. Vyrams ir moterims už tokį pat lygiavertį darbą mokamas vienodas darbo užmokestis (Darbo kodekso 186 straipsnio 3 dalis). Taigi šios nuostatos atitinka šiame Konvencijos straipsnyje įtvirtintą neįgalųjų teisę gauti vienodą atlyginimą už tokios pat vertės darbą.

247. Darbo kodeksas neįgaliesiems numato nemažai garantijų, susijusių su darbo vietos išsaugojimu ir pritaikymu dirbti. Pavyzdžiui, Darbo kodekso 133 straipsnis numato, jog darbuotojams, netekusiems darbingumo dėl sužalojimo darbe arba profesinės ligos, darbo vieta ir pareigos paliekamos, kol bus atgautas darbingumas arba nustatytas neįgalumas. Su darbuotoju, kuriam nustatytas neįgalumas, darbo sutartis gali būti nutraukiama laikantis šio skirsnio nuostatų. Darbuotojams, tapusiems laikinai nedarbingiems dėl kitų priežasčių (ne dėl sužalojimo darbe arba profesinės ligos), darbo vieta ir pareigos paliekamos, jeigu jie dėl laikinojo nedarbingumo neatvyksta į darbą ne daugiau kaip šimtą dvidešimt dienų iš eilės arba ne daugiau kaip šimtą keturiasdešimt dienų per paskutinius dvylika mėnesių, jei įstatymai ir kiti norminiai teisės aktai nenustato, kad tam tikros ligos atveju darbo vieta ir pareigos paliekamos ilgesnį laiką.

248. Pažymėtina, jog Darbo kodekso 131 straipsnio 1 dalies 1 punktas draudžia įspėti apie darbo sutarties nutraukimą ir atleisti iš darbo darbuotoją laikino nedarbingumo laikotarpiu. Be to, darbo sutartis su neįgaliaisiais gali būti nutraukta tik ypatingais atvejais, jeigu darbuotojo palikimas darbe iš esmės pažeistų darbdavio interesus (Darbo kodekso 129 straipsnio 4 dalis).

249. Darbo kodekse numatoma, jog, jeigu darbuotojo sveikata pablogėjo dėl darbo šioje įmonėje (negali dirbti ankstesnio darbo dėl traumos, profesinės ligos, kitokio sveikatos pakenkimo) ir nėra galimybės jį perkelti į kitą darbą, atitinkantį jo sveikatą, ir esant galimybei, kvalifikaciją, nes įmonėje nėra darbo, kurį darbuotojas pagal savo sveikatą galėtų dirbti, jam mokama įstatymų nustatyto dydžio ligos pašalpa, kol bus gauta Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnybos išvada dėl darbuotojo darbingumo. Nustačius netekto darbingumo procentą, jei darbuotojas nebuvo apdraustas nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniu draudimu, jam mokamas žalos atlyginimas (Darbo kodekso 249 straipsnis). Jei darbuotojas, esant Darbo kodekso 212 straipsnio 1 dalyje nurodytoms aplinkybėms, perkeliamas į kitą, mažiau apmokamą, darbą, mokamas darbo užmokesčio skirtumas tarp ankstesnio vidutinio darbo užmokesčio ir gaunamo uždarbio pagal atliekamą darbą, kol bus gauta Valstybinės socialinės medicininės ekspertizės komisijos išvada dėl darbuotojo darbingumo.

250. Darbo kodekse įtvirtintos nuostatos dėl neįgalųjų darbo trukmės, viršvalandinių darbų, atostogų:

- remiantis Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnybos išvada, neįgaliojo reikalavimu nustatomas ne visas darbo dienos arba darbo savaitės laikas;
- remiantis Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnybos išvada, neįgaliajam nustatomas ne visas darbo dienos arba darbo savaitės darbo laikas;
- neįgaliajam gali būti skiriami viršvalandiniai darbai tik jo sutikimu (ir jeigu to nedraudžia Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnybos išvada);
- neįgalieji gali būti skiriami dirbti naktį ar budėti įmonėje arba namuose tik jų sutikimu (jeigu to nedraudžia Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnybos išvada);
- neįgaliesiems numatomos ilgesnės trukmės kasmetinės minimaliosios atostogos – 35 kalendorinės dienos.

251. Darbo kodekse įtvirtinta darbuotojų teisė saugiai dirbti. Kiekvienam darbuotojui turi būti sudarytos tinkamos, saugios ir sveikatai nekenksmingos darbo sąlygos, nustatytos Lietuvos

Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatyme (Žin., 2003, Nr. 70-3170). Tuo tarpu Darbo kodekso 279 straipsnis nustato dirbančių neįgaliųjų saugos ir sveikatos garantijas. Dirbančių neįgaliųjų saugą ir sveikatos apsaugą garantuoja Darbo kodeksas ir kiti įstatymai, darbuotojų saugos ir sveikatos norminiai teisės aktai. Darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymo 38 straipsnis nustato, kad dirbančių neįgaliųjų saugą ir sveikatą garantuoja Darbo kodeksas, šis Įstatymas, kiti įstatymai bei darbuotojų saugos ir sveikatos norminiai teisės aktai. Papildomos saugos ir sveikatos garantijos neįgaliesiems gali būti numatytos kolektyvinėse sutartyse, darbo sutartyse.

252. Pagal Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymo (Žin., 1999, Nr. 66-2130; 2002, Nr. 45-1708) 5 straipsnį, darbo santykius ir socialines garantijas reglamentuojantys įstatymai bei kiti teisės aktai valstybės tarnautojams taikomi tiek, kiek jų statuso ir socialinių garantijų nereglamentuoja šis Įstatymas. Atsižvelgiant į šias nuostatas, neįgaliesiems valstybės tarnautojams taikomos Darbo kodekso nuostatos, draudžiančios neįgaliųjų diskriminavimą.

28 straipsnis. Pakankamas gyvenimo lygis ir socialinė apsauga

253. Konstitucija reglamentuoja pagrindines socialines teises: joje nustatyta, kad valstybė laiduoja piliečių teisę gauti senatvės ir invalidumo pensijas, socialinę paramą nedarbo, ligos, našlystės, maitintojo netekimo ir kitais įstatymų numatytais atvejais.

254. Lietuvos socialinės apsaugos sistemą sudaro:

- socialinio draudimo sistema, kuri yra grindžiama įmokų principu: apdraustieji arba darbdavys moka įmokas darbuotojų naudai tam, kad socialinės rizikos atveju darbuotojas gautų pensiją ar išmoką, kurios dydis priklauso nuo įmokų dydžio;

- socialinės paramos sistema, kuri nepriklauso nuo socialinio draudimo laikotarpio. Socialinės paramos sistemą sudaro dvi pagrindinės dalys: piniginė parama ir socialinės paslaugos. Be to, funkcionuoja socialinė parama teikiamų lengvatų forma. Socialinė parama finansuojama valstybės arba savivaldybių lėšomis;

- papildomos socialinės išmokos, teikiamos tam tikroms gyventojų grupėms už jų specialius nuopelnus arba dėl patirtos žalos. Jos finansuojamos iš valstybės biudžeto.

Neįgalumo, darbingumo lygio, specialiųjų poreikių ir specialiųjų poreikių lygio nustatymas

255. Pagal Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymą asmenims iki 18 metų, išskyrus asmenis, kurie (buvo) draudžiami valstybiniu socialiniu draudimu, nustatomas neįgalumo lygis. Tai kompleksiskai įvertinus nustatytas asmens sveikatos būklės, savarankiškumo kasdieninėje veikloje ir galimybių ugdytis netekimo mastas. Neįgalumo lygis gali būti 3 lygių: sunkaus neįgalumo lygis (asmens būklė, kai dėl ligos, traumos, sužalojimo, įgimtų arba vaikystėje įgytų sveikatos sutrikimų, aplinkos veiksnių neigiamo poveikio žymiai sumažėjusios galimybės ugdytis, dalyvauti, veikti ir būtina nuolatinė kitų žmonių slauga, priežiūra, pagalba); vidutinio neįgalumo lygis (asmens būklė, kai dėl ligos, traumos, sužalojimo, įgimtų arba vaikystėje įgytų sveikatos sutrikimų, aplinkos veiksnių neigiamo poveikio sumažėjusios galimybės ugdytis, dalyvauti, veikti ir reikia nenuolatinės kitų žmonių priežiūros, pagalbos); lengvo neįgalumo lygis (asmens būklė, kai dėl ligos, traumos, sužalojimo, įgimtų arba vaikystėje įgytų sveikatos sutrikimų, aplinkos veiksnių neigiamo poveikio nežymiai sumažėjusios galimybės ugdytis, dalyvauti, veikti).

256. Asmenims nuo 18 metų iki senatvės pensijos amžiaus nustatomas darbingumo lygis. Darbingumo lygis – asmens pajėgumas įgyvendinti anksčiau įgytą profesinę kompetenciją ar įgyti naują profesinę kompetenciją, ar atlikti mažesnės kompetencijos reikalaujančius darbus. Jeigu jaunesnis kaip 18 m. asmuo teisės aktų nustatyta tvarka yra (buvo) draudžiamas valstybiniu socialiniu draudimu, darbingumo lygis nustatomas nesukakusiam 18 m. asmeniui. Darbingumo lygis nustatomas remiantis asmenį gydančių gydytojų, profesinės reabilitacijos ir kitų specialistų pateiktais

dokumentais. Darbingumo lygis nustatomas įvertinus asmens sveikatos būklę ir galimybes atlikti turimos kvalifikacijos darbus, nereikalaujančius kvalifikacijos, po to, kai yra panaudotos visos galimos medicininės ir profesinės rehabilitacijos bei specialiosios pagalbos priemonės.

257. Darbingumas įvertinamas procentais ir jo lygis nustatomas 5 punktų intervalais:

- Jei asmeniui nustatoma 0–25% darbingumo, asmuo laikomas nedarbingu, negali dirbti įprastinėmis sąlygomis, t. y. gali dirbti tik pagal negalios pobūdį pritaikytoje darbo aplinkoje.

- Jei asmeniui nustatoma 30–55% darbingumo, asmuo laikomas iš dalies darbingu, gali dirbti įprastinėmis darbo sąlygomis, atsižvelgiant į išvadoje dėl darbo pobūdžio ir sąlygų pateiktas rekomendacijas.

- Jei asmeniui nustatoma 60–100% darbingumo, asmuo laikomas darbingu.

258. Senatvės pensijos amžių sukakusiems asmenims nustatomas specialiųjų poreikių lygis (didelių, vidutinių ir nedidelių), atsižvelgiant į jiems nustatytus specialiuosius poreikius.

259. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2007 m. lapkričio 16 d. įsakymu Nr. A1-316 (Žin., 2007, Nr. 120-4907), patvirtintos Specialiųjų poreikių nustatymo ir jų tenkinimo sąlygų bei taisyklės, kuriomis savivaldybėms yra pavesta nustatyti neįgalių asmenų specialiųjų poreikių lygį. Specialiųjų poreikių lygis šiems asmenims nustatomas vadovaujantis kitų tarnybų pagal kompetenciją pateikta informacija (pagal nustatytus specialiųjų nuolatinės slaugos, nuolatinės priežiūros (pagalbos), transporto išlaidų kompensacijos, lengvojo automobilio įsigijimo ir jo techninio pritaikymo išlaidų kompensacijos poreikius ar techninės pagalbos priemonių poreikį, ar būsto pritaikymo, ar socialinių paslaugų poreikį) bei pokalbiu su asmeniu. Savivaldybės, asmeniui nustatiusios specialiųjų poreikių lygį, išduoda neįgaliojo pažymėjimą. Asmeniui nustatytas specialiųjų poreikių lygis, kaip ir nustatytas darbingumo lygis, suteikia teisę naudotis teisės aktų nustatytais lengvatomis.

260. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro ir Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2005 m. gegužės 4 d. įsakymu Nr. A1-120/V-346 patvirtintas Specialiųjų nuolatinės slaugos, nuolatinės priežiūros (pagalbos), lengvojo automobilio įsigijimo ir jo techninio pritaikymo išlaidų kompensacijos ir transporto išlaidų kompensacijos poreikių nustatymo kriterijų sąrašas ir tvarkos aprašas (Žin., 2005, Nr. 60-2130) įtvirtina, kad specialiuosius poreikius asmenims nustato Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba. Specialieji poreikiai nustatomi ir teisės aktų nustatyta tvarka tenkinami, neatsižvelgiant į asmens amžių, neįgalumo lygį ar darbingumo lygį. Sprendimas dėl specialiųjų poreikių priimamas atsižvelgiant į gydytojo nustatytą diagnozę bei į tai, kad, taikant gydymą ir (ar) rehabilitacijos priemones, išlieka organizmo funkcijų sutrikimų.

261. Asmeniui gali būti nustatyti šie specialieji poreikiai:

1. Specialusis nuolatinės slaugos poreikis – nustatomas pagal anksčiau minėtu Įsakymu patvirtintus kriterijus asmenims, kuriems būtina nuolatinė slauga ir kurių fizinė bei psichinė negalia visiškai apriboja jų galimybes orientotis, judėti, dirbti ir savarankiškai tvarkyti asmeninį bei socialinį gyvenimą.

2. Specialusis nuolatinės priežiūros (pagalbos) poreikis – nustatomas asmenims, kuriems dėl labai didelių organizmo funkcijų sutrikimų reikalinga nuolatinė kito asmens priežiūra (pagalba) namuose, tvarkant asmeninį ir socialinį gyvenimą, pagal Įsakymu nustatytus kriterijus.

3. Specialusis lengvojo automobilio įsigijimo ir jo techninio pritaikymo išlaidų kompensacijos poreikis – nustatomas asmenims nuo 18 metų amžiaus, labai ryškiai sutrikus judėjimo funkcijai, esant atitinkamoms organizmo būklėms, pagal nustatytus kriterijus.

4. Specialusis transporto išlaidų kompensacijos poreikis – nustatomas asmenims, labai ryškiai sutrikus jų judėjimo funkcijai, esant atitinkamoms organizmo būklėms, pagal nustatytus kriterijus.

Nustačius minėtus specialiuosius poreikius, asmeniui skiriamos teisės aktų nustatyto dydžio kompensacijos.

Išmokos neįgaliesiems

262. Pagal Lietuvos Respublikos valstybinių šalpos išmokų įstatymą (Žin., 1994, Nr. 96-1873; 2005, Nr. 71-2556) neįgaliesiems vaikams, taip pat nedarbingiems ar iš dalies darbingiems asmenims, neturintiems teisės gauti jokios rūšies pensijos arba gaunantiems labai mažas pensijas, iš valstybės biudžeto lėšų mokamos šalpos pensijos. Šalpos pensijų dydžio matas – valstybinė socialinio draudimo bazinė pensija (šiuo metu – 360 Lt) (toliau – bazinė pensija). Šalpos pensijų dydžiai atskiroms gavėjų kategorijoms skiriasi (nuo 0,75 iki 2 bazinių pensijų dydžio). Neįgaliam vaikui mokamos šalpos pensijos dydis priklauso nuo nustatyto neįgalumo lygio, darbingo amžiaus asmenims – nuo netektų darbingumo procentų bei nuo to, kada toks asmuo buvo pirmą kartą pripažintas neįgaliumi. 2010 m. vidutinis darbingo amžiaus neįgalių šalpos pensijų gavėjų skaičius buvo 25 655, o neįgalių vaikų – 15 835.

263. Remiantis Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymu (Žin., 1994, Nr. 59-1153; 2005, Nr. 71-2555), asmenims, kuriems teisės aktų nustatyta tvarka nustatytas darbingumo lygis ir kurie pripažinti nedarbingais arba iš dalies darbingais (toliau – nedarbingi ar iš dalies darbingi asmenys), įgijusiems minimalų reikalaujamą valstybinio socialinio draudimo stažą, skiriamos ir mokamos valstybinės socialinio draudimo netekto darbingumo pensijos. Šios pensijos, kaip ir visos kitos valstybinės socialinio draudimo pensijos, siejamos su asmens įgytu stažu bei iki pensijos skyrimo turėtomis draudžiamosiomis pajamomis. Pažymėtina, kad nuo 2010 m. sausio 1 d. įsigaliojo Socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinasis įstatymas (toliau – Laikinasis įstatymas; Žin., 2009, 152-6820), kuris dėl ekonominės krizės šalyje laikinai 2010–2011 m. sumažino tam tikras socialines išmokas, kartu ir netekto darbingumo pensijas iš dalies darbingiems asmenims. Nustojus galioti Laikinajam įstatymui, nuo 2012 m. sausio 1 d. pensijos nebemažinamos ir grąžinamos į 2009 m. galiojusius dydžius. 2010 m. duomenimis, vidutinė netekto darbingumo pensija – 621,15 Lt, o vidutinis šių pensijų gavėjų skaičius – 226943. Nors netekto darbingumo pensijų gavėjų skaičius nuo 2007 m. kasmet didėjo, tačiau yra matoma lėtėjanti gavėjų skaičiaus augimo tendencija (kasmet paskiriama vis mažiau naujų netekto darbingumo pensijų).

264. Neįgaliųjų specialieji nuolatinės slaugos ir nuolatinės priežiūros (pagalbos) poreikiai tenkinami, jiems skiriant slaugos arba priežiūros (pagalbos) išlaidų tikslines kompensacijas. Šių išmokų dydžio matas taip pat yra bazinė pensija. Neįgaliesiems, kuriems nustatytas specialusis nuolatinės slaugos poreikis, skiriamos 2,5 bazinių pensijų dydžio slaugos išlaidų tikslinės kompensacijos. Asmenims, kuriems nustatytas specialusis nuolatinės priežiūros (pagalbos) poreikis, skiriamos ir mokamos priežiūros (pagalbos) išlaidų tikslinės kompensacijos. Ši tikslinė kompensacija, priklausomai nuo nustatyto neįgalumo lygio, netektų darbingumo procentų bei nuo to, kada asmuo pirmą kartą pripažintas neįgaliumi, gali būti 1 bazinės pensijos arba 0,5 bazinės pensijos dydžio.

265. Informacija apie lengvojo automobilio įsigijimo ir jo techninio pritaikymo išlaidų ir transporto išlaidų kompensacijų dydžius pateikta Konvencijos ataskaitos 20 straipsnyje.

Socialinės paslaugos neįgaliesiems

266. Socialinės paslaugos asmeniui teikiamos atsižvelgiant į individualius jo poreikius. Asmens socialinių paslaugų poreikis nustatomas individualiai pagal asmens nesavarankiškumą bei galimybes savarankiškumą ugdyti ir kompensuoti asmens interesus ir poreikius atitinkančiomis socialinėmis paslaugomis. Tai reglamentuoja Socialinių paslaugų įstatymas, Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. balandžio 5 d. įsakymu Nr. A1-94 (Žin., 2006, Nr. 43-1571) patvirtinti Asmens (šeimos) socialinių paslaugų poreikio nustatymo ir skyrimo tvarkos aprašas ir Senyvo amžiaus asmens bei suaugusio asmens su negalia socialinės globos poreikio nustatymo metodika ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. rugsėjo 9 d. įsakymu Nr. A1-255 (Žin., 2006, Nr. 97-3793) patvirtinta Socialinės globos poreikio vaikui su negalia nustatymo metodika.

267. Vadovaujantis Socialinių paslaugų įstatyme numatytais socialinių paslaugų valdymo, teikimo ir skyrimo principais, socialinių paslaugų valdymo, skyrimo ir teikimo klausimai sprendžiami kartu su socialinių paslaugų gavėjais ir (ar) jų atstovais, organizacijomis, ginančiomis žmonių socialinių grupių interesus ir teises, remiantis asmens, šeimos, bendruomenės, organizacijų, ginančių žmonių socialinių grupių interesus ir teises, socialinių paslaugų įstaigų, savivaldybės ir valstybės institucijų bendradarbiavimu bei tarpusavio pagalba, derinant asmens poreikius atitinkančių socialinių paslaugų teikimą asmeniui su socialinių paslaugų teikimu jo šeimai.

268. Siekiant užtikrinti būtinų socialinių paslaugų prieinamumą skurstantiems asmenims, tarp jų ir neįgaliesiems, Socialinių paslaugų įstatyme numatyta, kad bendrosios paslaugos (informavimo, konsultavimo, tarpininkavimo, maitinimo organizavimo labdaros valgyklose ar karšto maisto pristatymo, aprūpinimo būtiniaisiais drabužiais, avalyne) bei socialinės priežiūros paslaugos (pagalbos į namus senyvo amžiaus ar neįgaliesiems asmenims, socialinių įgūdžių ugdymo socialinės rizikos šeimoms paslaugos) teikiamos nemokamai visiems, kurie gauna socialines pašalpas, ar tiems, kurių pajamos (vidutinės šeimos pajamos, tenkančios vienam šeimos nariui) yra mažesnės nei 2 VRP dydžio (700 Lt).

269. Informacija apie socialines paslaugas neįgaliesiems taip pat pateikta Konvencijos ataskaitos 19 straipsnyje.

Informacija apie išmokų neįgaliesiems komunalinėms paslaugoms, elektros energijos, telefono išlaidoms apmokėti ar kurui įsigyti

270. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1992 m. kovo 26 d. nutarimu Nr. 193 „Dėl medicininio ir socialinio neįgalųjų aptarnavimo bei materialinės padėties garantijų“ (Žin., 1992, Nr. 16-444) ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. balandžio 6 d. įsakymu Nr. A1-98 (Žin., 2006, Nr. 43-1572) patvirtintu Išmokų neįgaliesiems mokėjimo tvarkos aprašu, neįgaliesiems mokama išmoka komunalinėms paslaugoms, elektros energijos ar telefono išlaidoms apmokėti ar kurui įsigyti. Ši išmoka mokama neįgaliesiems, auginantiesiems vaikus iki 18 metų (besimokančius Lietuvos Respublikoje įregistruotose bendrojo lavinimo ar profesinėse mokyklose pagal dieninę mokymo formą arba aukštosiose mokyklose pagal dieninę ar nuolatinę studijų formą – iki 24 metų), kurie Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnybos (iki 2005 m. liepos 1 d. – invalidumą nustatančių komisijų) yra pripažinti nedarbingais ir kurių šeimose nėra darbingų asmenų. Išmokos dydis lygus 20 procentų BSI (bazinės socialinės išmokos) dydžio per mėnesį.

Piniginės socialinės paramos teikimas neįgaliesiems

271. Lietuvoje piniginės socialinės paramos teikimo sistema pagrįsta gyventojų pajamų ir (ar) turto vertinimu. Nepasiturintiems asmenims mokamos socialinės išmokos daro įtaką skurdo rizikos lygio mažinimui. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymu (Žin., 2003, Nr. 73-3352; 2011, Nr.155-7353), nepasiturintiems asmenims, kurių darbo, socialinio draudimo ir kitos pajamos dėl objektyvių, nuo jų nepriklausančių priežasčių yra nepakankamos, yra skiriama socialinė pašalpa ir būsto šildymo išlaidų, išlaidų geriamam ir karštam vandeniui kompensacijos. Įvertinus turtą bei pajamas, teisę į šią paramą turi ir asmenys, gaunantys bet kokios rūšies pensiją, pensijų išmokas ar šalpos išmokas, asmenys, netekę 45–55 procentų darbingumo, jei jie registruojasi Lietuvos teritorinėje darbo biržoje arba kitos valstybės valstybinėje įdarbinimo tarnyboje; asmenys, slaugantys šeimos narį arba artimą savo ar sutuoktinio giminaitį, kuriems nustatytas nuolatinės slaugos (pagalbos, priežiūros) būtinumas ir jiems mokamos slaugos ar priežiūros (pagalbos) išlaidų tikslinės kompensacijos, ar jie pripažinti neveiksniais.

272. Siekiant mažinti socialinę atskirtį, skiriant piniginę socialinę paramą ir vertinant asmenų gaunamas pajamas, transporto išlaidų kompensacijos neįgaliesiems, slaugos ar priežiūros (pagalbos) išlaidų tikslinės kompensacijos, stipendijos ar kita materialinė parama studentams ir

mokiniamis bei pagalbos pinigai, mokami pagal Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymą, neįskaitomi į bendras šeimos pajamas. Neįskaitant į šeimos pajamas minėtų socialinio pobūdžio pajamų, padidėja pinigine socialine parama nepasiturintiems asmenims.

273. Savivaldybės yra atsakingos už savo teritorijoje gyvenančių asmenų poreikių tenkinimą ir turi teisę iš savo biudžeto lėšų skirti vienkartinę pašalpą, aprūpinti maisto produktais, apranga ir kitais būtinais reikmenimis sunkiai besiverčiančius gyventojus. Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatyme savivaldybei yra suteikta teisė savivaldybės tarybos nustatyta tvarka iš savivaldybės biudžeto lėšų skirti šeimoms ar vieniems gyvenantiems asmenims piniginę socialinę paramą ir kitais šio įstatymo nenustatytais atvejais (pvz., skirti socialinę pašalpą savivaldybės sprendimu, išmokėti vienkartinę pašalpą, kompensuoti išsiskolinimą už būstą ir pan.), atsižvelgiant į gyvenimo sąlygas ir paramos būtinumą. Taigi, esant sunkiai materialinei padėčiai, neįgalieji turi teisę kreiptis į gyvenamosios vietos savivaldybės socialinės paramos skyrių dėl socialinės paramos savivaldybės administracijos sprendimu suteikimo.

29 straipsnis. Dalyvavimas politiniame ir visuomenės gyvenime

274. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 33 straipsnyje nurodyta, kad piliečiai turi teisę dalyvauti valdant savo šalį tiek tiesiogiai, tiek per demokratiškai išrinktus atstovus bei teisę lygiomis sąlygomis įsidarbinti Lietuvos Respublikos valstybės tarnyboje. Taip pat Lietuvos piliečiams laiduojama peticijos teisė. Konstitucijos 34 straipsnyje įtvirtinta teisė rinkti bei teisė būti išrinktiems, ribojama piliečiams, teismo pripažintiems neveiksniams. 35 straipsnyje numatyta piliečių teisė vienytis į bendrijas, politines partijas bei politines asociacijas, jei jų tikslai ir veikla neprieštarauja įstatymams. Taigi, minėtos konstitucinės normos garantuoja ir negalią turinčių Lietuvos Respublikos piliečių teisę dalyvauti valstybės politiniame ir visuomenės gyvenime.

275. Lietuvos Respublikos piliečių lygiateisį dalyvavimą viešajame gyvenime (teisę balsuoti, būti renkamiems, steigti politines partijas ir kt.) užtikrina šie teisės aktai: Lietuvos Respublikos politinių partijų įstatymas, Lietuvos Respublikos asociacijų įstatymas, Lygių galimybių įstatymas ir kiti.

276. Lietuvos Respublikos Seimo, Respublikos Prezidento, Europos Parlamento ir savivaldybių tarybų rinkimuose balsuoti gali visi Lietuvos Respublikos piliečiai, kuriems rinkimų dieną sukakę 18 metų. Piliečiams nustatyti tam tikri kandidatavimo į Lietuvos Respublikos Seimo narius, Respublikos Prezidentus, Europos Parlamento ir savivaldybių tarybų narius apribojimai, tačiau bet kokie tiesioginiai ar netiesioginiai piliečių rinkimų teisių apribojimai dėl lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų draudžiami. Taip pat nėra jokių ribojimų tapti kandidatu dėl neįgalumo ar sveikatos būklės. Vienintelis reglamentavimas, susijęs su kandidato sveikatos būkle, yra numatytas Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatyme – kandidatas gali pateikti pažymą apie savo sveikatą, kurią Vyriausioji rinkimų komisija privalo pavišinti.

Neįgaliųjų teisių atstovavimas

277. Neįgaliųjų teises gina ir jiems atstovauja neįgaliųjų asociacijos. Priimant sprendimus, stengiamasi atsižvelgti į neįgaliųjų nuomonę ir patirtį. Rengiamus įstatymus ir kitus neįgaliesiems svarbius teisės aktus atsakingos valstybinės institucijos derina su neįgaliųjų asociacijomis. Vienas svarbiausių institutų, atstovaujančių neįgaliesiems ir jų organizacijoms, yra Neįgaliųjų reikalų taryba (taip pat skaityti Konvencijos ataskaitos 33 straipsnį), kurios veikloje dalyvauja neįgaliųjų organizacijų atstovai ir valstybinėms institucijoms (ministerijoms) atstovaujantys viceministrai. Neįgaliųjų reikalų tarybos sudėtis, veikla ir funkcijos įtvirtintos Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. gruodžio 23 d. nutarimu „Dėl Neįgaliųjų reikalų tarybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos sudėties ir nuostatų patvirtinimo“ (Žin., 2005, Nr. 152-5603).

Balsavimo patalpų prieinamumo užtikrinimas

278. Šiuo metu galiojantys Lietuvos Respublikos rinkimų ir Lietuvos Respublikos referendumo įstatymai nustato prievolę savivaldybėms suteikti *tinkamas* patalpas rinkimams organizuoti ir vykdyti. Savivaldybės prašymu valstybės įstaigos ir kitos organizacijos suteikia rinkimų komisijoms tinkamas patalpas ir įrenginius rinkimams rengti ir vykdyti. Iš savivaldybių biudžetų lėšų apmokama už balsavimo bei savivaldybių ir apylinkių rinkimų komisijų būstinės patalpų išlaikymą, balsavimo patalpų įrengimo inventoriaus įsigijimą ir išsaugojimą. Jeigu savivaldybė nesuteikia tinkamų patalpų ar inventoriaus savivaldybės ir apylinkių rinkimų komisijų būstinėms ir balsavimo patalpoms, su tuo susijusias išlaidas apmoka Vyriausioji rinkimų komisija iš jai skirtų valstybės biudžeto lėšų.

279. Šiuo atveju faktines išlaidas balsavimo patalpoms ir inventoriui per 2 mėnesius po rinkimų Vyriausioji rinkimų komisija ne ginčo tvarka išieško iš savivaldybės. Toks mechanizmas, atsižvelgiant į rinkimų bei viešųjų pirkimų terminus, manytina, taikytinas tik mažos vertės kilnojamojo pobūdžio patalpoms pritaikyti ar inventoriui įsigyti. Konstrukciniai balsavimo patalpų pakeitimai ir pritaikymai, esant tokiems trumpiems rinkimų vykdymo ir organizavimo terminams, įtvirtintiems Įstatymuose, praktiškai neįgyvendinami.

280. Taip pat, priklausomai nuo rinkimų, Lietuvos teritorijoje yra apie 2050 balsavimo apylinkių. Todėl Vyriausioji rinkimų komisija susiduria su savivaldybių administracijų nepakankamu aktyvumu pritaikant viešosios paskirties pastatus, kuriuose vyksta balsavimas, ar ribotom jų finansinėm galimybėm.

281. Vyriausioji rinkimų komisija prieš kiekvienus rinkimus ar referendumą priima sprendimą, kuriuo tvirtina Balsavimo patalpos įrengimo tvarkos aprašą. Tvarkos apraše, be kitų reikalavimų, keliamų rinkimų ir referendumo įstatymuose, nuo 2010 m. Vyriausioji rinkimų komisija taip pat numato, kad, siekiant užtikrinti, jog judėjimo ir (ar) regėjimo negalią turintys ir senyvo amžiaus rinkėjai galėtų patekti į balsavimo patalpas, jos turi būti pritaikytos šių rinkėjų poreikiams. Jeigu nėra galimybių užtikrinti, kad tokios balsavimo patalpos būtų įrengtos pastatuose, pritaikytuose šių rinkėjų poreikiams, rekomenduojama balsavimo patalpas įrengti pastatuose, kuriuose nėra konstrukcijų, trukdančių judėjimo ir (ar) regėjimo negalią turintiems ir senyvo amžiaus rinkėjams patekti į juose įrengtas balsavimo patalpas. Tokie reikalavimai savivaldybėm nėra privalomojo pobūdžio. Nors minimuose įstatymuose yra įtvirtinta prievolė valstybės ir savivaldybių institucijoms bei įstaigoms padėti rinkimų komisijoms vykdyti įgaliojimus, tačiau realaus tokios prievolės vykdymo užtikrinimo mechanizmo teisės aktai nenumato. Pagal Vyriausiosios rinkimų komisijos paskutiniems rinkimams patvirtintą Balsavimo patalpų įrengimo tvarkos aprašą, savivaldybių ar apygardų rinkimų komisijos ne vėliau kaip likus 45 dienoms iki rinkimų turi parengti ir paskelbti informaciją, skirtą rinkėjams informuoti apie rinkimų apylinkes, nurodamos rinkimų apylinkės adresą; paaiškinimą rinkėjui, kaip rasti ir pasiekti rinkimų apylinkę, nurodant susisiekimo būdą (pvz., visuomeninio transporto stotelę) ir (ar) orientacinius objektus; taip pat turi būti nurodyta, ar rinkimų apylinkės balsavimo patalpa yra pritaikyta judėjimo ir (ar) regėjimo negalią turintiems ir senyvo amžiaus rinkėjams. Visa ši informacija prieinama Vyriausiosios rinkimų komisijos internetiniame tinklalapyje rinkimų laikotarpiu.

282. 2012 m. balandžio 14 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo (Žin., 1992, Nr. 22-635; 2000, Nr. 59-1760) 22 straipsnio 4 dalies papildymas, kuriame įtvirtinta, kad rinkimams suteikiamų balsavimo patalpų įrengimą ir tinkamumą jų judėjimo ir (ar) regėjimo negalią turinčių ir senyvo amžiaus rinkėjų poreikiams privalo įvertinti savivaldybių institucijos, atsakingos už viešosios paskirties pastatų pritaikymą specialiesiems poreikiams.

Balsavimo procedūros

283. Šiuo metu galiojantis rinkimų ir Referendumo įstatymas numato, jog neįgalieji, dėl ligos laikinai nedarbingi rinkėjai, sukakę 70 metų ir vyresni rinkėjai, jeigu jie dėl sveikatos būklės patys negali atvykti rinkimų dieną į rinkimų apylinkę, gali balsuoti namuose. Balsuoti paštu gali tie rinkėjai, kurie dėl sveikatos būklės ar amžiaus yra sveikatos priežiūros (išskyrus ambulatorines), socialinės rūpybos ar globos įstaigose arba atlieka privalomąją karo tarnybą ir todėl negali atvykti balsuoti į rinkimų apylinkę. Tam šiose įstaigose steigiami specialieji pašto skyriai. Įstatymuose numatyta, kad rinkėjas, kuris dėl fizinių trūkumų negali pats balsuoti, gali balsuoti padedamas kito asmens, kuriuo jis pasitiki. Šis asmuo rinkimų biuletenius privalo užpildyti rinkėjo akivaizdoje pagal jo nurodymą ir išsaugoti balsavimo paslaptį. Komisijos nariams, rinkimų stebėtojams ir atstovams rinkimams draudžiama atlikti balsavimo veiksmus už neįgalų rinkėją.

Nacionalinė neįgaliųjų socialinės integracijos 2010-2012 metų programa

284. Nacionalinės programos įgyvendinimo priemonių plane numatytos priemonės, siekiant aktyvinti neįgaliųjų dalyvavimą visuomeniniame ir politiniame gyvenime 2011 metais – neįgaliųjų asociacijų veiklos rėmimo projektų finansavimas, priemonės balsavimo procedūrų neįgaliesiems prieinamumui gerinti. Taip pat savivaldybės skatinamos teisės aktų nustatyta tvarka steigti savivaldybėse neįgaliųjų klausimams spręsti nuolatinės komisijas, kurios stiprintų savivaldybių bendradarbiavimą su neįgaliųjų socialinės integracijos srityje veikiančiomis organizacijomis: organizuota konferencija, mokomieji seminarai savivaldybių administracijų ir nevyriausybinų organizacijų atstovams.

30 straipsnis. Dalyvavimas kultūriniame gyvenime, aktyvus poilsis, laisvalaikis ir sportas

285. Lietuvos kultūros politikos nuostatose, kurioms pritarta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. gegužės 14 d. nutarimu Nr. 542 (Žin., 2001, Nr.42–1454), įtvirtinta, kad Lietuvoje garantuojamos ir ginamos pagrindinės žmogaus teisės ir laisvės, tarp jų ir kultūros teisės. Lietuvos kultūros politika grindžiama Konstitucija, įstatymais ir kitais teisės aktais. Lietuvos kultūros politikos nuostatose įtvirtinta, kad informacinės visuomenės plėtra – vienas iš strateginių valstybės tikslų. Naujausios technologijos priemonės skatina dideles permainas visuomenės ir kiekvieno piliečio gyvenime, plečia ir intensyvina tarptautinius ryšius. Pagrindinės kultūros įstaigos, kurių funkcijos sietinos su informacinės visuomenės plėtra, yra bibliotekos ir muziejai.

286. Lietuvos aklųjų biblioteka (apie kurios veiklą informacija pateikta Konvencijos ataskaitos 21 straipsnyje) sudaro galimybes asmenims, turintiems regėjimo negalią, dalyvauti kultūriniame gyvenime, organizuodama įvairius renginius: žymių aklųjų, visuomenės veikėjų, svarbių datų minėjimo sukaktis, aklųjų literatų kūrybos pristatymus, susitikimus su svarbiais asmenimis ir organizacijų atstovais, tarptautines ir nacionalines konferencijas; buria aklųjų ir silpnaregių kūrėjų, kultūra besidominčių būrelius.

287. Lietuvos muziejai ir bibliotekos, bendradarbiaudami su įvairiomis nevyriausybinėmis neįgaliuosius vienijančiomis asociacijomis, darželiais, mokyklomis, organizuoja įvairius renginius (koncertus, parodas, spektaklius), vykdo edukacines programas bei projektus neįgaliesiems. Pavyzdžiui, Lietuvos jūrų muziejuje rengiami delfinų terapijos užsiėmimai, vykdomas zooterapijos projektas (bendraujama su gyvūnais ir juos prižiūrinčiais darbuotojais), Šiaulių „Aušros“ muziejuje rengiama taktilinė ekspozicija „Daiktai, kurie kalba“, kuris padės neregius ir silpnaregius per liečiamus eksponatus-daiktus supažindinti su Lietuvos istorija ir kultūra, šiuolaikiniu menu.

288. Siekiant sudaryti galimybes neįgaliesiems muziejuose lankytis nemokamai, paskelbtas Lietuvos Respublikos kultūros ministro 1998 m. birželio 5 d. įsakymas Nr. 410 „Dėl bilietų kainų, ekskursinio aptarnavimo bei lankymo lengvatų nustatymo valstybiniuose muziejuose ir Šiuolaikinio meno centre“. Šis įsakymas suteikė teisę Šiuolaikinio meno centro, nacionalinių ir respublikinių

muziejų vadovams bei rekomendavo vietinio pavaldumo muziejų vadovams leisti neįgaliesiems nemokamai lankyti muziejų ekspozicijas. (Apie bibliotekų plėtrą ir veiklą informacija pateikta Konvencijos ataskaitos 21 straipsnyje).

289. Kasmet konkurso būdu Kultūros ministerija iš dalies finansuoja kultūros projektus. Finansavimas skiriamas ir neįgaliųjų organizacijų kultūros projektams. Dalinis finansavimas vykdomas per viešąją įstaigą Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondą konkurso būdu pagal viešosios informacijos rengėjų Fondui pateiktas paraiškas. Per 2009-2011 m. laikotarpį finansinė parama teikta spaudos projektui „Neįgaliųjų saviraiška bendruomenėse“, radijo projektui „Aš esu“, internetiniam projektui „Kurčiųjų kultūra, švietimas, tradicijos virtualioje erdvėje“, edukaciniam TV projektui su vertimu į gestų kalbą „Kad vaikai dori užaugtų“.

290. Lietuvos Respublikos kūno kultūros ir sporto įstatymo (Žin., 1996, Nr.9-215; 2008, Nr. 47-1752) 3 straipsnio 1 punkte įtvirtintas lygiateisiškumo principas – siekti sudaryti sąlygas sportuoti visiems norintiems, nepaisant jų lyties, amžiaus, negalios, religijos ar tikėjimo, seksualinės orientacijos ir socialinės ar ekonominės padėties. Lygiateisiškumo principo pažeidimu nelaikoma atskiros varžybos vyrams, moterims, neįgaliesiems, varžybos pagal amžiaus grupes, dalyvių skaičiaus varžybose ribojimas. Tame pačiame įstatyme įtvirtinta, kad parolimpinių sporto šakų didelio meistriškumo sportininkams, kurie rengiasi tarptautinėms varžyboms ir atstovauja jose Lietuvai, gali būti mokamos Vyriausybės nustatyto dydžio valstybės stipendijoms mokėti. 2010 m. 47 neįgaliesiems sportininkams buvo išmokėta 630,0 tūkst. litų, 2011 m. 15 sportininkų – 217,8 tūkst. litų, 2012 m. 57 sportininkams yra skirta 1068,2 tūkst. Lt valstybės stipendijų mokėjimui. Taip pat didelio meistriškumo sportininkams ir kitiems rinktinių nariams už sporto laimėjimus buvo mokamos piniginės premijos. 2009 m. piniginėms premijoms buvo išmokėta 1321,2 tūkst. litų, 2010 m. – 153,8 tūkst. litų, 2011 m. – 474,0 tūkst. litų (Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. rugpjūčio 16 d. nutarimas Nr. 927 „Dėl didelio meistriškumo sportininkų ir kitų rinktinės narių skatinimo“).

291. Įstatyme nustatyta, kad parolimpinių, kurčiųjų žaidynių nugalėtojams ir prizininkams, parolimpinių ir kurčiųjų žaidynių sporto šakų pasaulio ir Europos čempionams bei jų treneriams Kūno kultūros ir sporto departamentas gali suteikti nusipelnusio Lietuvos Respublikos sportininko ir trenerio vardą.

292. Kūno kultūros ir sporto įstatyme įtvirtinta, kad Lietuvos pilietis, baigęs sportininko karjerą, nedalyvaujantis olimpinėse žaidynėse, pasaulio, Europos čempionatuose, turi teisę gauti 1,5 vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio dydžio rentą per mėnesį, jeigu jis, turėdamas Lietuvos Respublikos pilietybę ir atstovaudamas Lietuvai, tapo arba iki įstatymo įsigaliojimo įgijo Lietuvos Respublikos pilietybę ir iki pilietybės įgijimo yra tapęs parolimpinių ar kurčiųjų žaidynių nugalėtoju (rentų mokėjimo sąlygos ir tvarka nustatyta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. gruodžio 3 d. nutarimu Nr. 1302 (Žin., 2008, Nr. 142-5650) patvirtintame Rentų buvusiems sportininkams mokėjimo sąlygų ir tvarkos apraše. 2011 m. 5 neįgaliųjų sportininkų rentoms buvo išmokėta 148,2 tūkst. litų .

293. Lietuvos kultūriniame gyvenime, kūno kultūros ir sporto veiklose aktyviai dalyvauja nevyriausybinių neįgaliųjų organizacijos. Jos plėtoja šalyje kultūrinės veiklas, parolimpinį, kurčiųjų ir specialiosios olimpiados veiklas, įvairias sporto šakas. Lietuvoje jau 22 metus veikia 5 nacionalinės neįgaliųjų sporto organizacijos: Lietuvos parolimpinis komitetas, Lietuvos aklių sporto federacija, Lietuvos kurčiųjų sporto komitetas, Lietuvos neįgaliųjų sporto federacija ir Lietuvos specialiosios olimpiados komitetas. Federacijų ir komitetų nariais yra 37 įvairios negalios žmonių sporto klubai, 25 specialiosios mokyklos, 17 socialinės globos namų, 14 spec. ugdymo, dienos užimtumo, profesinio rengimo centrų, kuriuose sportuoja daugiau nei 5,4 tūkst. neįgalių žmonių. Šalies nacionalinės neįgaliųjų sporto organizacijos atstovauja Lietuvai 15-oje tarptautinių organizacijų. Penkių išvardytų nacionalinių neįgaliųjų sporto organizacijų struktūra iš esmės atitinka tarptautinių neįgaliųjų sporto

organizacijų struktūrą. Lietuvos neįgaliųjų sporto organizacijos kultivuoja 23 sporto šakas. Kiekvienais metais šalyje vykdoma daugiau kaip 70 šalies neįgaliųjų sporto šakų čempionatų (2009 m. – 72, 2010 m. – 78, 2011 m. – 75 čempionatai), kuriuose dalyvauja daugiau kaip 3500 neįgaliųjų sportininkų (2009 m. – 3504 neįgalieji, 2010 m. – 3608 neįgalieji, 2011 m. – 3608 neįgalieji), 5 tarptautiniai sporto renginiai (judėjimo neįgaliųjų bočios, vežimėlių krepšinio, sėdimosios tinklinio, regėjimo neįgaliųjų dziudo imtynių, golbolo turnyrai), kuriuose dalyvauja daugiau kaip 180 neįgaliųjų sportininkų, 3–4 renginiai moksleiviams ir vaikams (kurčiųjų moksleivių žaidynės, vaikų varžybos „Drąsūs, stiprūs, vikrūs“, specialiųjų mokyklų krepšinio ir futbolo pirmenybės), kuriuose dalyvauja daugiau kaip 400 moksleivių, 6–7 sveikatingumo renginiai (Lietuvos neįgaliųjų žaidynės, specialiosios olimpiados pensionatų žaidynės, Europos specialiosios olimpiados futbolo ir krepšinio savaitės renginiai, judėjimo ir klausos negalia turinčiųjų vasaros ir žiemos sporto šventės), kuriuose dalyvauja apie 1500 neįgaliųjų. 2009–2011 m. buvo organizuotos 158 įvairaus pobūdžio treniruočių stovyklos, kuriuose dalyvavo 504 neįgalieji, šešiuose kvalifikacijos kėlimo seminaruose, konferencijose dalyvavo 25 neįgalieji.

294. Siekiant integruoti neįgaliuosius į visuomenę, pajėgiausi Lietuvos neįgalieji sportininkai dalyvauja Lietuvos sveikųjų žmonių varžybose (2010 m. dalyvavo 126 neįgalieji, 2011 m. – 130 neįgaliųjų), taip pat tarptautinių neįgaliųjų sporto organizacijų vykdomose varžybose: parolimpinėse, kurčiųjų, specialiosios olimpiados, IBSA, IWAS žaidynėse, pasaulio, Europos čempionatuose ir kituose tarptautiniuose turnyruose. 2009 m. minėtose varžybose dalyvavo 148 neįgalieji, 2010 m. – 170 neįgaliųjų, 2011 m. – 155 neįgalieji. 2000–2011 m. minėtose varžybose dalyvavo 16 sporto šakų atstovai, o medalius iškovojo 12 sporto šakų atstovai.

295. Didžiaja dalimi neįgaliųjų sporto organizacijų programos ir projektai finansuojami iš valstybės biudžeto lėšų per Kūno kultūros ir sporto departamentą prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės (2011 m. buvo skirta 1278,4 tūkst. litų, 2012 m. – 1542,8 tūkst. litų) ir Kūno kultūros ir sporto rėmimo fondą (2011 m. skirta 71,8 tūkst. litų, 2012 m. – 43,0 tūkst. litų) bei Neįgaliųjų reikalų departamentą.

296. Įgyvendindamas Nacionalinę neįgaliųjų socialinės integracijos 2010-2012 metų programą ir jos įgyvendinimo priemonių plano 2.3 priemonę, Neįgaliųjų reikalų departamentas teisės aktų nustatyta tvarka kasmet skelbia konkursus ir finansuoja Socialinės reabilitacijos paslaugų neįgaliesiems bendruomenėje projektus, kuriuose viena iš remiamų veiklų yra meninių, sportinių bei kitų gebėjimų lavinimas meno, kultūros būreliuose, kolektyvuose, klubuose. Įgyvendinant 8.3 priemonę, kasmet skelbiami konkursai ir finansuojami neįgaliųjų asociacijų veiklos rėmimo projektai, kuriuose remiamas aktyvus poilsio, kultūros ir sporto renginių neįgaliesiems organizavimas. (taip pat žiūrėti Konvencijos ataskaitos 26 straipsnį). 2011 m. meninių gebėjimų lavinimo veikloms vykdyti panaudota 1793,86 tūkst. litų valstybės biudžeto lėšų. Meninių gebėjimų lavinimo veiklas bendruomenės lygmeniu įgyvendino 145 organizacijos.

297. Įgyvendinant projektus, vykdomi meninių gebėjimų lavinimo užsiėmimai, kuriuose neįgaliesiems sudaromos galimybės įvairiomis formomis išreikšti savo sugebėjimus (piešti, lipdyti, konstruoti ir kt.) ir juos lavinti. Neįgalieji rengia savo darbų parodas, dalyvauja konkursuose. Organizuojamos įvairių meno saviveiklos kolektyvų (dramos, šokių, skaitovų būrelių, kapelų, vokaliųjų ansamblių, humoro grupių ir kt.) repeticijos ir užsiėmimai. Saviveiklos kolektyvai rengia koncertines programas, dalyvauja įvairiuose kultūrinuose renginiuose, organizuoja šventes, koncertus. Įgyvendinant projektus, įvairiuose dainų, šokių, muzikos, dramos, skaitovų kolektyvuose, ansambliuose, kapelose, kt. meno užsiėmimuose, būreliuose, humoro grupėse dalyvavo ir paslaugas gavo 4875 neįgalieji, iš jų 500 neįgalių vaikų. Organizuotuose renginiuose dalyvavo per 10 tūkst. neįgaliųjų, iš jų apie 200 neįgalių vaikų. 2011 m. sportinių gebėjimų lavinimo veikloms vykdyti panaudota 828,94 tūkst. litų valstybės biudžeto lėšų. Sportinių gebėjimų lavinimo veiklas bendruomenės lygmeniu įgyvendino 90 organizacijų. Įgyvendinant projektus, remta 32 neįgaliųjų sporto klubų veikla, kuriuos lankė 3066 neįgalieji, iš jų 481 neįgalus vaikas. Įvairių sporto šakų

treniruotėse, užsiėmimuose, varžybose, sporto šventėse dalyvavo 5304 asmenys, iš jų 4776 neįgalieji, iš jų 592 neįgalūs vaikai.

298. Įgyvendinant Neįgaliųjų asociacijų veiklos rėmimo projektus, viena remiamų veiklos sričių yra aktyvaus poilsio, kultūros ir sporto renginių neįgaliesiems organizavimas. 2011 m. kultūros renginių organizavimo veiklai panaudota 531,94 tūkst. litų valstybės biudžeto lėšų. Kultūros renginius organizavo 10 skėtinių neįgaliųjų asociacijų. Įgyvendinant projektus, 2011 metais buvo suorganizuoti 63 kultūros renginiai (neįgaliųjų meno kolektyvų koncertai, meninės raiškos ir kūrybos konkursai, teminiai vakarai, meninės raiškos plenerai, parodos, festivaliai, socialinės interakcijos, spektakliai ir kt.). Kultūrinių renginių organizavimas padėjo plėtoti neįgaliųjų meninius ir socialinius įgūdžius, ugdyti neįgaliųjų kūrybiškumą, skatinti kultūrinius mainus bei socialinę partnerystę bendruomenėje. Organizuotuose kultūriniuose renginiuose dalyvavo 24008 asmenys, iš jų 8655 neįgalieji, iš jų 694 neįgalūs vaikai. Organizuojant kultūrinius renginius siekiama, kad neįgaliųjų socialinės integracijos pokyčiai gerintų neįgaliųjų padėtį visuomenėje ir mažintų neįgaliųjų socialinę atskirtį.

299. 2011 m. sporto renginių neįgaliesiems organizavimo veiklai panaudota 604 tūkst. litų valstybės biudžeto lėšų. Aktyvaus poilsio renginius, stovyklas organizavo 6 skėtinės neįgaliųjų asociacijos. Įgyvendinant projektus, suorganizuota ir dalyvauta 127 sporto renginiuose (čempionatuose, turnyruose, varžybose, sporto šventėse, mokomosiose treniruočių stovyklose), kuriuose dalyvavo 4232 asmenys, iš jų 2836 neįgalieji, iš jų 522 neįgalūs vaikai. 2011 m. aktyvaus poilsio renginių, stovyklų organizavimo veiklai panaudota 197,26 tūkst. litų valstybės biudžeto lėšų. Aktyvaus poilsio renginius, stovyklas organizavo 8 skėtinės neįgaliųjų asociacijos. Įgyvendinant projektus, suorganizuota 70 aktyvaus poilsio renginių, stovyklų, kuriuose dalyvavo 3132 asmenys, iš jų 2799 neįgalieji, iš jų 170 neįgalių vaikų.

300. Lietuvos aukštosios mokyklos rengia specialistus, dirbančius su neįgaliais asmenimis, pvz., Lietuvos kūno kultūros akademijoje rengiami taikomosios fizinės veiklos specialistai.

301. Atsižvelgiant į Konvencijos 30 straipsnio 3 punkte numatytus įsipareigojimus, Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo (Žin., 1999, Nr.50-1598; 2003, Nr.28-1125) 22 straipsnio 1 dalies 2 punkte nustatyta, kad be kūrinio autoriaus ar kito šio kūrinio autorių teisių subjekto leidimo ir be autorinio atlyginimo, tačiau nurodant, jei tai įmanoma, naudojamą šaltinį ir autoriaus vardą, leidžiama atgaminti nekomerciniais švietimo, mokymo ar mokslinių tyrimų tikslais teisėtai išleistus kūrinius žmonėms, turintiems klausos ar regos negalią, skirtu būdu tokiu mastu, kiek pateisina ši negalia, išskyrus kūrinius, kurie specialiai buvo sukurti šiam tikslui. Minėto įstatymo nuostatos numato, kad be gretutinių teisių subjektų leidimo ir be atlyginimo leidžiama naudoti atlikimą, fonogramą, audiovizualinio kūrinio (filmo) įrašą bei transliuojančiosios organizacijos transliaciją arba jų įrašus nekomerciniais tikslais atgaminant žmonėms, turintiems klausos negalią, skirtu būdu tokiu mastu, kiek pateisina ši negalia.

302. Neformaliojo vaikų švietimo koncepcijos, patvirtintos Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2005 m. gruodžio 30 d. įsakymu Nr. ISAK-2695 (Žin., 2006, Nr. 4-115), vienas iš uždavinių yra spręsti socialinės integracijos problemas: mažiau galimybių turinčių (esančių iš kultūriškai, geografiškai, socialiai-ekonomiškai nepalankios aplinkos ar turinčių specialiųjų poreikių), ypatingų poreikių (itin gabių ir talentingų) vaikų, iškritusių iš švietimo sistemos, integravimas į visuomeninį gyvenimą, socialinių problemų sprendimas. Tai atitinka šio straipsnio nuostatą, kad neįgalūs vaikai turėtų vienodas galimybes su kitais vaikais dalyvauti žaidimuose, rekreacijoje, laisvalaikio ir sporto veikloje, įskaitant tokią veiklą mokyklų sistemoje.

III. NEĮGALIŲ VAIKŲ IR MOTERŲ SITUACIJA

6 straipsnis. Neįgalios moterys

303. Neįgalių moterų ir mergaičių teisinę apsaugą nuo galimos diskriminacijos užtikrina Lygių galimybių įstatymas, numatydamas negalią kaip vieną iš diskriminacijos pagrindų. Lygių galimybių įstatyme, be kitų pagrindų, nurodoma ir lytis. Tai sudaro prielaidas kovoti su daugialype diskriminacija, kurios horizontalusis prioritetas yra lytis.

304. Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas reglamentuoja moterų ir vyrų lygybę. Šio įstatymo nuostatomis būtų galima remtis tokiose situacijose, kai neįgalios mergaitės ir moterys galimai diskriminuojamos dėl lyties. Šis įstatymas Konvencijos kontekste svarbus, nes, visų pirma, apibrėžia sąvokas (moterų ir vyrų lygių galimybių, diskriminacijos (tiek tiesioginės, tiek netiesioginės), moterų ir vyrų lygių teisių pažeidimo, seksualinio priekabiavimo). Antra, jis nurodo, kokie veiksmai laikytini diskriminacija, bei ją uždraudžia ir apibrėžia taikymo sritis. Trečia, minėtas įstatymas reglamentuoja kontrolės ir priežiūros mechanizmą. Pagal Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 3 straipsnio 2 punktą, valstybės ir savivaldybių institucijos bei įstaigos pagal kompetenciją privalo rengti ir įgyvendinti programas ir priemones, skirtas moterų ir vyrų lygioms galimybėms užtikrinti.

305. Vykdamas šias įstatymo nuostatas, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. gegužės 4 d. nutarimu Nr. 530 buvo patvirtinta Valstybinė moterų ir vyrų lygių galimybių 2010–2014 metų programa (Žin., 2010, Nr. 56-2757). Šiai programai įgyvendinti Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2010 m. liepos 7 d. įsakymu Nr. A1-323(Žin., 2010, Nr. 83-4391) patvirtintas Valstybinės moterų ir vyrų lygių galimybių 2010–2014 metų programos įgyvendinimo priemonių planas. Priemonės taikomos visiems, tarp jų ir neįgaliesiems. Išsami informacija apie Valstybinės moterų ir vyrų lygių galimybių 2010–2014 metų programos priemonių įgyvendinimą pateikta Penktajame pranešime apie Jungtinių Tautų Konvencijos dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims įgyvendinimą Lietuvoje.

306. Moterų ir vyrų lygių galimybių horizontalusis prioritetas visose srityse įgyvendinamas bendradarbiaujant įvairiems lygmenims. Vyriausybinio lygmeniu koordinuoti moterų ir vyrų lygių galimybių politikos įgyvendinimą visose veiklos srityse pavesta Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai, o kiekviena ministerija ir savivaldybės Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymu įpareigoti pagal savo kompetenciją rengti ir įgyvendinti programas ir priemones, skirtas lygioms moterų ir vyrų galimybėms užtikrinti. Akademiniu lygmeniu veikia lyčių studijų centrai, įsteigti prie didžiausių šalies universitetų. Šio mechanizmo efektyvų funkcionavimą užtikrina Moterų ir vyrų lygių galimybių komisija, sudaryta iš visų ministerijų ir nevyriausybinių organizacijų deleguotų atstovų. Norėtume pažymėti, kad Lietuvoje nėra nevyriausybinių organizacijų, veikiančių būtent neįgalių moterų srityje. Trijose didžiausiose profesinėse sąjungose aktyviai veikia moterų komitetai ar centrai. Kontrolės ir priežiūros funkcijas atlieka jau 10 metų dirbantis Lietuvos Respublikos Seimui atskaitingas lygių galimybių kontrolierius, padedamas Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos.

307. Nacionalinės neįgaliųjų socialinės integracijos 2010–2012 metų programos įgyvendinimo priemonių plane numatyta priemonė – išanalizuoti neįgalių moterų ir mergaičių padėtį šalyje ir nustatyti priemones, saugančias jas nuo diskriminacijos ir užtikrinančias jų vystymąsi bei padėties gerinimą. Šiuo metu parengta techninė užduotis išplėstiniam lyginamajam tyrimui. Ši techninė užduotis įtraukta į Europos socialinio fondo priemonės „Diskriminacijos mažinimas“ finansinių sąlygų aprašą. Projektų atrankos konkursas pagal šią priemonę organizuojamas 2012 metais.

7 straipsnis. Neįgalūs vaikai

308. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.3 straipsnis įtvirtina nuostatą, kad šeimos teisinių santykių reglamentavimas Lietuvoje grindžiamas prioritetingomis vaikų teisių ir

interesų apsaugos ir gynimo, taip pat kitais principais. Prioritetinės vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principas reiškia, kad tiek priimant teisės aktus, tiek juos taikant, tiek sprendžiant klausimus, kurių teisės aktai nereglamentuoja, visada būtina įvertinti sprendimą ar koki nors kitą veiksmą vaiko interesų požiūriu ir užtikrinti, kad jie nebūtų pažeisti. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 3.177 straipsnis numato: sprendžiant kiekvieną su vaiku susijusį klausimą, reikia išklausti vaiką, gebantį suformuluoti savo pažiūras. Šios nuostatos taikomos visiems vaikams, neišskiriant ir neįgalių vaikų.

309. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo (Žin., 1996, Nr. 33-807) 4 straipsnio 3 punkte įtvirtintas nediskriminavimo principas. Jame nustatyta, kad kiekvienas vaikas turi lygias su kitais vaikais teises ir negali būti diskriminuojamas dėl savo arba savo tėvų ar kitų teisėtų vaiko atstovų lyties, amžiaus, tautybės, rasės, kalbos, tikėjimo, pažiūrų, socialinės, turtinės, šeimyninės padėties, sveikatos būklės ar kokių nors kitų aplinkybių. Įstatyme reglamentuojamos ir neįgalių vaikų teisės. Negalios vaikas apibrėžiamas kaip vaikas, turintis įgimtų ar įgytų fizinių ar psichinių trūkumų, nustatytų vaiko sveikatos priežiūros įstaigos, kurie kliudo jam normaliai vystytis, adaptuotis bei integruotis visuomenėje. Jis turi lygias teises su sveikais vaikais aktyviai gyventi, vystytis, įgyti išsimokslinimą, atitinkantį jo fizines, protines galias ir pageidavimus, dirbti jam tinkamą darbą, dalyvauti kūrybinėje bei visuomeninėje veikloje. Įstatyme taip pat įtvirtinta, kad negalios vaikas, atsižvelgiant į jo specifinius poreikius, turi teisę į specialią (ypatingą) priežiūrą. Asmeniui, kuris juo rūpinasi, teikiama socialinė, medicinos ir kitokia parama. Negalios vaikas turi teisę į įstatymų bei kitų teisės aktų nustatytas lengvatines gydymo įstaigų, sanatorijų, kurortų paslaugas. Jam teikiama kvalifikuota medicinos pagalba, pagrįsta ankstyvąja diagnostika ir atitinkamais koreguojančiais bei reabilitaciniais gydymo metodais. Šią pagalbą teikia gydytojai specialistai, protezuotojai, reabilitacijos ir kiti medicinos specialistai, prireikus skiriamas gydymas specializuotose medicinos įstaigose. Tėvai ir kiti teisėti vaiko atstovai, auginantys ir slaugantys negalios vaiką namuose, turi teisę gauti atitinkamą paramą iš valstybės biudžeto. Valstybės ir vietos savivaldos institucijos privalo sudaryti būtinas sąlygas negalios vaiko mokymuisi, profesiniam pasirėngimui ir pagal galimybes darbo veiklai, atsižvelgdamos į tokio vaiko sveikatą, specialius poreikius bei sugebėjimus. Pagal Įstatymą žmonėms, įstaigoms ir organizacijoms, kurie įdarbina negalios vaiką, taikomos įstatymų bei kitų teisės aktų nustatytos lengvatos. Mokytojai, auklėtojai, socialiniai darbuotojai darbui su vaikais, turinčiais fizinių ar psichinių negalių, rengiami specialiai. Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme taip pat įtvirtinta, kad visuomeniniai pastatai, gatvės ir transporto priemonės, kuriomis naudojasi negalios vaikas, turi būti pritaikyti specifiniams negalios vaiko poreikiams. Įstaigose, skirtose šiems vaikams, įrengiamos specialiai pritaikytos patalpos. Šiuos įstatyme nustatytus reikalavimus pagal kompetenciją bei galimybes įgyvendina Vyriausybė ir vietos savivaldos vykdomosios institucijos.

310. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo, Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo bei Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministrų įsakymu 2011 m. lapkričio 4 d. įsakymu Nr. V-2068/A1-467/V-946 (Žin. 2011, Nr.134-6387) patvirtintame Kompleksiškai teikiamos švietimo pagalbos, socialinės paramos, sveikatos priežiūros paslaugų ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaikams ir jų tėvams (globėjams) tvarkos apraše (taip pat žiūrėti Konvencijos ataskaitos 24 straipsnį) numatytas kompleksiškai teikiamos pagalbos tikslas – užtikrinti veiksmingą vaikų ugdymąsi pagal ikimokyklinio ir (ar) priešmokyklinio ugdymo programas ir padėti tėvams (globėjams) stiprinti tėvystės ir socialinius įgūdžius. Tikimasi, kad, įgyvendinant šį teisės aktą praktikoje, pagerės neįgalių vaikų auginančių šeimoms teikiamos pagalbos ir paslaugų koordinavimas, pagerės šių vaikų ugdymosi kokybė, sumažės socialinė įtampa, sukuriama tuomet, kai kiekvienos žinybos specialistai veikia atskirai, nederindami savo veiksmų ir nenukreipdami jų tiesiogiai konkrečiam vaikui ir šeimai padėti.

311. Neįgaliųjų asociacijos, vykdydamos neįgaliųjų socialinės integracijos programas, teikia paramą neįgaliems vaikams bei jų šeimoms nariams: teikia arba padeda, kaip partneriai,

savivaldybėms organizuoti socialines paslaugas neįgaliems vaikams bei jų šeimoms bendruomenėje; inicijuoja socialinių paslaugų, dienos užimtumo tarnybų, centrų steigimą savivaldybėse bei jų plėtrą; organizuoja neįgaliųjų neformalų ugdymą, vykdo kitas neįgaliųjų ugdymo programas; teikia psichologinę pagalbą šeimoms, organizuoja aktyvų poilsį neįgaliems vaikams bei jų šeimoms; atstovauja ir gina neįgaliųjų teises, įvairiomis priemonėmis skatina pilietines iniciatyvas bendruomenės lygmeniu – gina neįgaliųjų interesus, renka duomenis apie neįgaliuosius, jų specialiuosius poreikius, reikalingas paslaugas, užimtumą, ugdymą ir atstovauja neįgaliųjų teisėms, kad būtų tenkinami specialieji poreikiai ir teikiamos paslaugos, sudarytos sąlygos, reikalingos ugdymo ir užimtumo priemonėms įgyvendinti bendruomenės lygmeniu.

IV. YPATINGŲ TEISIŲ ĮGYVENDINIMAS

31 straipsnis. Statistika ir duomenų rinkimas

312. Lietuvos statistikos departamentas, įgyvendindamas Nacionalinę neįgaliųjų socialinės integracijos 2003–2012 metų programą, patvirtintą Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. birželio 7 d. nutarimu Nr. 850 (Žin., 2002, Nr. 57-2335; 2010, Nr. 29-1345), kaupia, apibendrina ir kasmet skelbia interneto svetainėje *www.stat.gov.lt* administracinių duomenų šaltinių ir statistinių tyrimų informaciją apie vaikų, kuriems pirmą kartą nustatytas neįgalumo lygis, ir darbingo amžiaus asmenų, kuriems nustatytas sumažėjęs darbingumo lygis, skaičių, socialinės integracijos pokyčius, neįgaliųjų, kuriems suteiktos socialinės paslaugos, skaičių. Be to, Lietuvos statistikos departamentas, kaip Europos statistikos sistemos (ESS) partneris, dalyvauja įgyvendinant Bendrijos statistikos programas ir 2011 m. pagal vienodą metodiką atliko ilgalaikių sutrikimų turinčių gyventojų užimtumo (angl. *Labour Force Survey ad-hoc module on Employment of disabled people*) statistinį tyrimą.

313. Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas (Žin., 1996, Nr.63-1479; 2008, Nr.22-804; toliau – Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas) nustato bendrus visų fizinių asmenų asmens duomenų teisėto tvarkymo principus, kriterijus ir reikalavimus, kurie taip pat taikomi ir neįgalių asmenų asmens duomenims tvarkyti. Atkreiptinas dėmesys, kad pagal šį įstatymą duomenys, susiję su fizinio asmens sveikata, taip pat ir informacija apie asmens neįgalumą bei jo priežastis, priskirtini ypatingų asmens duomenų kategorijai, todėl atitinkamai ir jų tvarkymui šiame įstatyme yra nustatyti griežtesni reikalavimai. Šis įstatymas reglamentuoja santykius, kurie atsiranda tvarkant asmens duomenis automatinio būdu, taip pat neautomatinio būdu tvarkant asmens duomenų susistemintas rinkmenas: sąrašus, kartotekas, bylas, sąvadus ir kita. Įstatymas nustato fizinių asmenų, kaip duomenų subjektų, teises, šių teisių apsaugos tvarką, juridinių ir fizinių asmenų teises, pareigas ir atsakomybę tvarkant asmens duomenis.

314. Asmens duomenys, surinkti skirtingiems statistikos tikslams, lyginami ir jungiami tik tuo atveju, jeigu užtikrinama asmens duomenų apsauga nuo neteisėto naudojimo ne statistikos tikslais. Ypatingi asmens duomenys statistikos tikslais renkami tik tokia forma, kuri neleistų tiesiogiai ar netiesiogiai nustatyti duomenų subjekto tapatybę, išskyrus įstatymų nustatytus atvejus. Informacija dėl asmens duomenų apsaugos, privataus gyvenimo neliečiamumo yra pateikta Konvencijos ataskaitos 22 straipsnyje.

315. Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba statistines veiklos ataskaitas apie neįgaliuosius rengia ir teikia Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijai, Statistikos departamentui prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba teikia, keičiasi informacija ir bendradarbiauja su asmens sveikatos priežiūros įstaigomis, Lietuvos darbo birža prie Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir

darbo ministerijos, savivaldybėmis, valstybės institucijomis, įstaigomis ir kitomis organizacijomis, nepažeisdama Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo nuostatų.

316. Šiuo metu Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba įgyvendina projektą „Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos neįgalųjų asmenų bylų apskaita ir integravimas į informacinę sistemą“, kuris yra finansuojamas Europos socialinio fondo bei Lietuvos valstybės biudžeto lėšomis. Projekto veiklų įgyvendinimas truks iki 2013 m. kovo 25 d., bendra projekto vertė 2 665 504,83 Lt. Projektas apims visus Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnybos teritorinius skyrius. Projektu siekiama sukurti centralizuotą neįgalių asmenų duomenų bazę ir atlikti neįgalių asmenų elektroninių bylų formavimą ir integravimą į Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnybos informacinę sistemą. Įgyvendinus projektą, Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnybos darbuotojai galės ne tik paprasčiau ir efektyviau vykdyti vidaus administravimo funkcijas, racionaliau naudoti Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnybos išteklius, bet ir efektyviau teikti administracines paslaugas NDNT klientams. Taip pat, sukūrus centralizuotą neįgalių asmenų duomenų bazę, bus galima kaupti ir analizuoti duomenis apie asmenų negalios pobūdį įvairiais aspektais ir planuoti su neįgaliaisiais susijusias priemones.

32 straipsnis. Tarptautinis bendradarbiavimas

317. Teikdama paramą tarptautiniam bendradarbiavimui, Lietuva vadovaujasi Lietuvos Respublikos vystomojo bendradarbiavimo 2011–2012 m. politikos nuostatomis, patvirtintomis Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2011 m. sausio 12 d. nutarimu Nr. 10 (Žin., 2011, Nr. 6-220), bei jų įgyvendinamaisiais teisės aktais. Tarp juose įtvirtintų paramos teikimo sričių nėra atskirai išskirta parama neįgaliesiems asmenims, tačiau tai neužkerta kelio projektų vykdytojams teikti tokio pobūdžio projektinių pasiūlymų. Jokie konkretūs šios srities vystomojo bendradarbiavimo projektai iki šiol nebuvo vykdomi.

318. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija nuo 2000 metų dalyvauja Europos Specialiojo ugdymo plėtros agentūros veikloje, o nuo 2004 metų yra šios organizacijos tikroji narė. Pagrindinis Agentūros tikslas – tobulinti švietimo politiką bei specialiųjų poreikių turinčių asmenų ugdymo kokybę, skatinant ir vykdant ilgalaikio Europos Sąjungos šalių bendradarbiavimo programas. Mokytojai, mokslininkai, nevyriausybinių tėvų ir neįgaliųjų organizacijų atstovai, ministerijų specialistai turi galimybę dalyvauti šios organizacijos vykdomuose projektuose, kurių metu rengiamos rekomendacijos politikams ir praktikams dėl paslaugų prieinamumo ir kokybės gerinimo.

33 straipsnis. Nacionalinis įgyvendinimas ir kontrolė

319. 2010 m. gegužės 27 d. priimtas Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos ir jos Fakultatyvaus protokolo įgyvendinimo (Žin., 2010, Nr. 67-3350). Įstatymo 2 straipsnyje Lietuvos Respublikos Seimas padarė pareiškimą, kad Konvencijos 25 straipsnio a punkte vartojama „seksualinės ir reprodukcinės sveikatos“ sąvoka negali būti interpretuojama kaip įtvirtinanti naujas žmogaus teises ir sukurianti Lietuvai atitinkamus tarptautinius įsipareigojimus. Į šios sąvokos teisinį turinį nepatenka neįgalių asmenų nėštumo nutraukimo ir sterilizacijos bei medicinos procedūrų, galinčių nulemti diskriminaciją genetinių požymių pagrindu, rėmimas, skatinimas ar reklamavimas.

320. Siekdama tinkamai įgyvendinti Konvencijos nuostatas, 2010 m. gruodžio 8 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 1739 „Dėl Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos ir jos Fakultatyvaus protokolo įgyvendinimo“ (Žin., 2010, Nr. 145-7455) (toliau –

Nutarimas) buvo patvirtintas Konvencijos įgyvendinimo institucinis mechanizmas, atsižvelgiant į Konvencijos 33 straipsnio nuostatas. Minėtu nutarimu Konvencijos įgyvendinimą koordinuojančios ir Vyriausybės institucijos funkcijos priskirtos Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai, o kitos valstybės institucijos pagal kompetenciją paskirtos atsakingomis už nuostatų, susijusių su atitinkama veiklos sritimi, įgyvendinimą. Konvencijos įgyvendinimo nepriklausomo mechanizmo funkcija priskirta Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybai ir Neįgaliųjų reikalų tarybai. Neįgaliųjų reikalų tarybai pavesta vykdyti Konvencijos įgyvendinimo stebėseną ir teikti socialinės apsaugos ir darbo ministrui pasiūlymus dėl Konvencijos įgyvendinimo. Tuo tarpu Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybai rekomenduojama kontroliuoti Konvencijos nuostatų, susijusių su lygių galimybių užtikrinimu, įgyvendinimą: tirti skundus dėl diskriminacijos negalios pagrindu, kontroliuoti, kad visuomenės informavimo priemonėse nebūtų diskriminacinio pobūdžio negalios pagrindu skelbimų, nagrinėti administracinių teisės pažeidimų bylas, skirti administracines nuobaudas ir pan. Nuspręsta, kad neįgalieji ir jiems atstovaujančios organizacijos į Konvencijos įgyvendinimo kontrolės procesą įtraukiami per Neįgaliųjų reikalų tarybą, kurios veikloje aktyviai dalyvauja neįgaliųjų organizacijų atstovai.

321. Siekiant tinkamai įgyvendinti Konvencijos 33 straipsnio 3 punkto nuostatą, numatančią, kad pilietinė visuomenė, visų pirma neįgalieji ir jiems atstovaujančios organizacijos, visapusiškai įtraukiami ir dalyvauja kontrolės procese, Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2010 m. gruodžio 8 d. priėmė nutarimą Nr. 1740 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. gruodžio 23 d. nutarimo Nr. 1426 „Dėl Neįgaliųjų reikalų tarybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos sudėties ir nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo“ (Žin., 2010, Nr. 145-7456) (toliau – Tarybos nuostatai). Tarybos nuostatai papildyti punktu, numatančiu, kad Neįgaliųjų reikalų taryba teikia socialinės apsaugos ir darbo ministrui pasiūlymus ir rekomendacijas dėl Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos ir jos Fakultatyvaus protokolo įgyvendinimo. Įtvirtinta, kad Neįgaliųjų reikalų taryboje valstybės institucijoms atstovauja viceministrai. Taip pat įtvirtinta, kad Tarybos posėdžiuose stebėtojo teisėmis dalyvauja lygių galimybių kontrolierius arba jo įgaliotas asmuo. Tokiu būdu Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba ir Neįgaliųjų reikalų taryba gali dalintis informacija dėl Konvencijos nuostatų įgyvendinimo, įvardinti problemas ir siekti, kad kliūtys, trukdančios tinkamai įgyvendinti Konvenciją, būtų pašalintos.

322. Konvencijos nuostatomis yra pagrįsta Nacionalinė neįgaliųjų socialinės integracijos 2010–2012 metų programa, kurios paskirtis – veiksmingai plėtoti neįgaliųjų socialinės integracijos procesą ir užtikrinti nacionalinių bei tarptautinių teisės aktų, nustatančių neįgaliųjų socialinę integraciją, nuostatų įgyvendinimą, ir kuri įgyvendinama vykdant Nacionalinės neįgaliųjų socialinės integracijos 2010–2012 metų programos įgyvendinimo priemonių planą.

323. Ratifikavus Konvenciją, 2011 m. kovo 30 d. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu Nr. A1-175 buvo papildytas Nacionalinės neįgaliųjų socialinės integracijos 2010–2012 metų programos įgyvendinimo priemonių planas (Žin., 2011, Nr. 42-1995) naujomis priemonėmis, kurias pasiūlė suinteresuotos institucijos kartu su nevyriausybiniomis organizacijomis pagal kompetenciją ir atitinkamus Konvencijos straipsnius. Siekiant užtikrinti Nacionalinės neįgaliųjų socialinės integracijos 2010–2012 metų programos tęstinumą, rengiama nauja Nacionalinė neįgaliųjų socialinės integracijos programa 2013–2019 metams ir šios programos įgyvendinimo planas, kuriame bus numatytos konkrečios priemonės, finansavimas ir atsakingi vykdytojai, padedantys įgyvendinti Konvencijos nuostatas neįgalių žmonių teisių užtikrinimo srityse.